

Avnei Chein

T'shurah of the Siyum Sefer Torah

written in memory of our parents

הרה"ח הרה"ת ר' שלום דובער ז"ל

האשה הצנועה מרת פריידא ע"ה

ליין

and their daughter, our sister

רבקה ע"ה וואלבערג

27 Tishrei, 5762

התוכן:

◆ פתח דבר

◆ צור מחצבתנו 1

◆ רבני וגאוני חן- לייך ואדמור"י חב"ד 5

◆ חסידים ואנשי מעשה 29

◆ הרה"ג הרה"ח ר' פריץ ז"ל 32

◆ קורות חייהם 39

◆ תולדות (שושלת) משפחתנו 53

◆ פתגמיו ואמרותיו של הרה"ג הרה"ח

◆ הרב יהושע לייך הי"ד 62

◆ תמונות 64

המלקט:

אליעזר לייך

611 Lefferts Avenue

Brooklyn, NY 11203

718-778-2167

צור מחצבתנו

תולדות משפחת חן

לא נשארו בידינו מאגרותיהם הק' של רבותינו נשיאינו אל גדולי משפחת חן, הרה"ג ר' פריץ ובנו הרד"ץ. אבל בראש שני מכתבים של כ"ק אדמו"ר מהרי"ץ אל בנו השני של הרד"ץ, הרה"ג ר' אברהם יהודא חן, שנשארו לפליטה, מכנהו בתוארים נדירים: "גזע תרשישים" (אג"ק חט"ז ע' קלד), "בנשק"ע" - בנם של קדושי עליון - (ח"ב ע' שג) שכמדומה משתמש כ"ק בתוארים אלה אך ורק עבור אדמו"רים ונכדיהם גדולי היחוס.

יתכן שכוונתו הק' בציון יחוס זה אינה אלא להרה"ג ר' פריץ ולבנו הרד"ץ, שבעצמם היו אנשי מעלה כידוע ומפורסם. וכן כותב שם להדיא כ"ק אדמו"ר (אג"ק ח"ב ע' שה): "...החיים הרועשים של אבותיו הק[דושים] זצ"ל בדרכי החסידות... ועוד שם: "ויזכרו תמיד... את צור מחצבתם בקדש...". ולדוגמה סיפר כ"ק אדמו"ר מהר"ש שאמר כ"ק אביו הצ"צ על רד"ץ שהוא בדרגת "עובד אלקים" (אג"ק ח"ד ע' תמא). כן מסופר שאמרו עליו גדולי חסידי כ"ק אדמו"ר מהר"ש שהי' בדרגת "בינוני" של ס' התניא "שמתפלל כל היום כולו", ושומר לו פעם רבינו הנ"ל: "מ'דארף שוין טראכטן וועגן עבודת הצדיקים" (הגיע הזמן לחשוב על עבודת הצדיקים!), וכידוע גודל חסידותו ופרישותו, שאפס קצהו מתואר בקונטרס "למנחמי" של בנו הנ"ל.

אמנם משפחת חן היתה עתירת היוחסין גם מקודם להר' פריץ. שאל פעם כ"ק אדמו"ר זי"ע לא' מצאצאי משפחת חן באם ידוע להם "שעז רבי פריץ היו [למעלה מ-] 18 דורות של רבנים וגאונים! כשנענה שלא, הגביה קולו הק' ואמר "זה אתם כן צריכים לדעת" (שבועון כפר חב"ד מס' 670, ע' 44). שלשלת היוחסין המפוארה של משפחת חן מקורה בספרד, ויחוסה בן אחר בן מגזע דוד המלך.

בסוף קונטרס "למנחמי" מאת ר' אברהם חן הנ"ל כותב: "...ראש משפחתנו הוא לא אחר מר' שאלתיאל חן, כי החכמים חן שבתשובות הרשב"א... המה אבות משפחתנו, וכי מאז לא נפסקה השלשלת, וכי ה"סדרי טהרה" שעל הלכות נדה ומקואות, ר' אלחנן [חן! וראה לקמן], הוא דוד זקננו, וכי אביו של אבי-זקננו הר"פ [הר' פריץ] זצ"ל, מוהר"ר אלחנן חן, עלה לרוסיה משוטלנד, וכי משפחתנו משתלבת בזו של ה"פנים מאירות" שחוטבה מר' יוחנן הסנדלר, מגזע דוד המלך ע"ה."

אודות יחוס זה שמע לא מאביו הרד"ץ, אלא מאחד מבניו של דודו הרה"ג ר' מאיר (בנו בכורו של הר' פריץ), ומאחותו של הר' פריץ. לאחר שנים רבות ראה גם כתב יוחסין מפורט, את הנקודות הכי חשובות העתיק ממנו, אבל אחר המהפכה ברוסיה השחיתו הבולשביקים את כל כתביו.

משפחת שאלתיאל חן בספרד

בשו"ת תשב"ץ, ר' שמעון בן צמח דוראן (1361 - 1444), אחד מגדולי הראשונים, כותב אודות יחוס משפחה רמה זו (ראה שם ח"א, תט"ו): "הרב הנשיא רבי יהודה בן ברזילי אלברצלוני [בדור של הרי"ף], רב גדול ומיוחס, ואליו הם מתיחסים משפחות בני שאלתיאל אשר בקט"ל לוניא, וחבר ספרים גדולים... ס' יחוס שאר בשר... ס' העיתים... ס' תקון שטרות... והרב בעל העיטור... מזכירו סתם כתב הרב המחבר ז"ל, וזהו הרב אלברצלוני שמזכיר בעל ס' אורחות חיים." ונוזכר גם בתוספות, ברכות י"ז ע"ב, ד"ה תרי. וחיבר גם פירוש על ס' היצירה (ברלין, תרמ"ה).

במבוא להחלק הקטן מספר העיתים הנ"ל שנדפס, כותב המהדיר בפשטות שהמחבר נקרא ב"תואר נשיא, אשר בו מתואר מכל חכמי דורו, יגיד על תפארת יחוס משפחתו הרמה היותו נצר ממשפחת בית המלך דוד וראשי גלויות."

חוקרים של זמננו ממשפחת שאלתיאל הספרדית המסעופת העלו שאולי הרשב"ץ לא דק בכתבו שאל רבי יהודה בן ברזילי "מתיחסים משפחות בני שאלתיאל", אלא שהוא היה נצר ממשפחת "הנשיאים" בברצלונה, שאחת מענפיה היתה משפחת שאלתיאל, ועדיין הדבר צריך בירור.

חוקרים אלו מביאים ראיות ששורש משפחות הללו היה מבני מר חזקיה בן דוד, ריש גלותא האחרון בבבל, שנהרג בציווי הכאליף של בגדאד בשנת 1058. כידוע, רישי גלותא בבבל היו בניו של המלך יהויכין (יכניה) שהגלה נבוכדנצר לבבל לפני חורבן בית הראשון. בנו שאלתיאל, אביו של זרובבל, היה ריש גלותא הראשון. שני בניו של מר חזקיה הנ"ל, ריש גלותא האחרון, היו מר שאלתיאל ומר יוסף אורובד והם נמלטו לספרד. וכבר מאותו זמן מוצאים מסמכים בהם מופיעים השם "מר שאלתיאל", וידוע מאגרת רב שרירא גאון שבתקופה ההיא היה התואר "מר" מיוחד רק לרישי גלותא.

על פי מחקרם היה הר' יהודה בן ברזילי בן בנו של מר יוסף אורובד, ומשפחות בני שאלתיאל היו צאצאי מר שאלתיאל. משפחת חן היתה אחת מענפי משפחת שאלתיאל, ובכלל היו כל משפחות אלו מתחתנות אלו באלו.

נזכרים הרבה בני משפחת חן קראו את עצמם גם בשם גראציאן (= חן בספרדית) ובמשך הדורות מהם בשם זה. מאז הגיעם לספרד ועד הגירוש בשנת ה'רנ"ב (1492) היו בני משפחות שאלתיאל וחן בין ראשי ומנהיגי קהילת ברצלונה וחכמיה. לפחות חמשה מהחכומים על תשובות הרשב"א (תטו-תיז) משנת ה'ס"ה (1305) ע"ד איסור לימוד הפילוסופיה וחכמות יוניות (חיצוניות) (חוץ מחכמת הרפואה) לפני גיל כ"ה שנה, היו ממשפחות חן, וכנראה שהיו מבית דינו של הרשב"א. ביניהם נזכרים: שלמה ב"ר משה ז"ל חן, שאלתיאל ב"ר יצחק ב"ר משה ז"ל חן, מכיר ב"ר ששת תמ"ך (תהי מנוחתו כבוד) חן, זרחיה ב"ר ששת זלה"ה חן.

בדור שלפני הנ"ל היה החכם ר' זרחיה בן יצחק בן שאלתיאל גראציאן חן. הוא נולד בברצלונה ועבר לגור באיטליא, וחי בעיר רומא בסביבות שנת 1277 עד 1290. היה נודע כמומחה במורה הנבוכים של הרמב"ם וחיבר חיבורים ע"ד החקירה, ביניהם פירושים על משלי ואיוב ו(חלק? מ) התורה, וגם על מורה הנבוכים.

בדור ה'א"א של חכמי ספרד חי רבי שאלתיאל בר שלמה חן (גראציאן), תלמיד הר"ן המפוסם (רבינו נסים ב"ר ראובן הגירונדי) שם למד ביחד עם בן משפחתו הריב"ש (רבי יצחק בן ששת). הוא נתמנה לרב בקהילת אלקלה בשנת ה'קכ"ט (1369), ובקהילת ברצלונה בשנת ה' קל"ה (1375) למלאות מקום רבו הר"ן. הרבה להתכתב בהלכה עם קרובו הריב"ש, ונזכר רבות בשו"ת שלו, שם הריב"ש כותב אליו: "גדול אתה בחכמה וגבורה להכריע בין החכמים". הוא חיבר פירוש על התורה.

בפרעות של שנת ה'קנ"א (1391), נרצחו כשליש מיהודי ספרד ר"ל, ועוד כשליש נאנסו להמיר את דתם ר"ל. בין ההרוגים היה החכם הגדול הרב גראציאן שאלתיאל חן בן ר' אסטרוג, שהיה דור עשירי למר שאלתיאל בר מר חזקיה. משפחת ר' שלמה גראציאן חן הצליחה להמלט.

משפחת שאלתיאל חן בקנדיא ושאר ארצות

משם עברה המשפחה, אולי דרך העיר ונציה, לאי כרתים (שהשתייך אז לונציה), לבירתו קנדיא, עד לכיבושה על ידי הטורקים, שם היו לרבני וראשי הקהילה. חמשה חכמים מבני משפחת "חן לבית שאלתיאל" נחתמים על ט"ז מ"תקנות קנדיא" המפורסמות ע"ד חיי הקהילה, בין שנות ה'רס"ד לה'של"ו (1504) - (1576). ביניהם היו רבי עמנואל חן שהיה גם רופא, ובנו רבי שאלתיאל, ורב יהודה חן (גם הוא רופא, וכנראה גם הוא בנו של רבי עמנואל או בן בנו) ובניו רבי יצחק ורבי ישראל.

כמה מבני משפחת חן, בפרט רבי אליהו חן, גם החליפו שאלות ותשובות בהלכה עם גדולי דורם, כגון ר' יעקב הלוי ורבי יוסף מטרנאני.

בעת ההיא תבע אחד מבני המשפחה, דון שאלתיאל חן גראציאנו, שהיה עשיר וקרוב לחצר שליטי ונציה, להעמיד את דגלו החצוב מאבן למעלה מארון הקודש בבית הכנסת בעיר, ביחד עם רשימת אבותיו ותואר המשפחה "נשיא", מכיון ששילם עבור שיפוצי ביהכ"נ. גדולי רבני דורם, ביניהם רדב"ז, ב"י, מהרי"ט ועוד, כתבו תשובות לאסור, בגלל בליטת צורת האריה, סמל שבט יהודה, שפניו נחקקו בצורת בן אדם, אבל בתור פשרה הרשו לו לתלותו בחוץ למעלה מפתח ביהכ"נ, שם נמצא בתפארתו עד היום.

בשנת ה'תכ"ט (1669), כבשה טורקיה את האי כריתים מוניציה, והרשו לאלה שרצו, להגר לוניציה. הרבה מיהודי המקום, ובפרט העשירים, עזבו את האי בעת ההיא ועברו לוניציה וליוורנו באיטליה, וגם לקושטא, סלוניקי, ג'יבראלטר ועוד, וכנראה שביניהם בני משפחת חן.

למשפחה זו השתייך כנראה גם הרה"ג ר' אברהם יוסף שלמה בן מרדכי גראציאנו. הוא נולד בפייסארו באיטליה בשנת ה'ש"פ (1620) בערך ונתמנה לאב"ד בקהילת מודינה בשנת ה'תכ"ו (1666). היה מגדולי המשיבים בדורו וחיבר כמה ספרים, רובם ככולם לא נדפסו. נפטר בחודש חשוון שנת ה'תמה (1684).

אין בידינו לעת עתה עוד ידיעות ע"ד הגירתם של בני משפחת חן לארצות אירופה, אבל יתכן, שעברו דרך איטליה לערי צפון אשכנז ופולין, שם אנו מוצאים את רבי מאיר חן, אבי משפחת חן בהוה, בעיר שאטלאנד, פרבר דאנציג, בערך בשנת ה'תק"מ (1780).

משפחת בעל ה"סדרי טהרה" ובעל ה"פנים מאירות"

כאמור, כותב הרה"א חן שבמסורת המשפחה שבעל ה"סדרי טהרה" היה דודם זקנם. הגאון הגדול המובהק והמופלא והמפורסם בדורו (תוארים מצוטטים מספרים שונים) הרה"א אלחנן אשכנזי (ולא "חן" כפי שכתב הרה"ג ר"א חן ברשימתו הנעתקת לעיל, שכנראה היא פליטת הקולמוס) היה בן הרה"ג הר' שמואל זנוויל, שנתקבל בשנת ה'תקי"א (1751) לאב"ד במדינת קלוניא וגליל ארנשבערג ומדינת מינשטער וכסא רבנותו בקהילת בונא (בון) במערב גרמניה.

הרה"ג ר' אלחנן נתקבל לרב בקהילת פרדאן בגיל י"ח שנה בלבד, ואח"כ נתקבל לקהילת שאטלאנד, הקהילה הכי חשובה בין חמשת הקהילות של העיר דאנציג, ונחשב לאב"ד של דאנציג והמדינה כולה, ומאד התחבב על בני קהילתו. אביו הגאון, לפני פטירתו בשנת ה'תקכ"ז (1767), ביקש מבני עדתו למנות את בנו הרב אלחנן במקומו, והסכימו ושלחו אל בנו כתב רבנות. גם הוא הסכים וכבר שלח לפניו את כל ספריו ורכושו בספינה, שעלה לו כסף רב. אך נסע מהעיר, וכל בני קהילתו שליוו אותו בדרכו נתנו את קולם בבכי ושטחו את עצמם על הארץ לפני מרכבתו לבלי לתת לו לנסוע. ובסוף ריחם עליהם והסכים להשאר. שנת פטירתו אינה ידועה לנו, רק שהיה אז בן ס"ו, ומשערים שהיתה בערך בשנת ה'תקל"ה (1775). אחר פטירתו עסק בנו הר' יהודה ליב בהכנת כתביו לדפוס, וקרא את חידושיו להלכות נדה בשם "סדרי טהרה" ולמסכת נדה בשם "חידודי הלכות", ולהל' טבילה וחציצה בשם "שירי טהרה", וכולם נדפסו בסוף שלחן ערוך יורה דעה, הל' נדה.

כדאי לציין שבהגהות כ"ק אדמו"ר הצ"צ שנדפסו בתוך דרושי כ"ק זקיניו אדמו"ר הזקן בספרו "לקוטי תורה" (דרושים לר"ה, נט, ע' ד'), מסתייע מדברי ה"סדרי טהרה" שגם הוא בחידושיו, בשם הרשב"א והר"ן, מפרש את הגמרא כמו רבינו הזקן. ומזה רואים גודל מעלתו וקדושתו של מחבר זה, שהיהמזקני בני דורו של כ"ק אדמו"ר הזקן, שמובא בספרי דא"ח של רבותינו נשיאינו הק' (וכידוע שלא כל ספר מובא בספריהם רק שהוא בר סמכא ביותר)

יחוסה של משפחת חן אל הגאון הנ"ל הוא, כנראה שהי' דוד לאשת הר' מאיר חן, אמו של הר' אלחנן (אבי הר' פרץ), ולכן כנראה נקרא על שמו של הגאון המנוח, כי לידתו היתה בערך בזמן ההוא. על פי הסיפור המפורסם אודות מסירת בנה לחסיד כ"ק אדמו"ר הזקן (בעל התניא) ר' אלכסנדר סענדער, על מנת לשלחו לרוסיה ללמוד תורה ללא חובת לימוד בבית ספר (חובה) ממשלתי, יתכן גם שהיא היתה בתו של הגאון, כי מסופר שם שהיתה בת רב גדול וירא שמים שנפטר לא מכבר. או יתכן שהיתה נכדתו, בת בנו הגאון ר' משה שנפטר על פני אביו והרבה מתורתו נכלל בחיבורי אביו (ראה בהקדמת בנו לספרו הנ"ל, ולהעיר שבנו השני של ר' פרץ היה שמו ר' משה ליב, ואולי היה שמו באמת משה יהודה ליב ונקרא על שם שני בניו של הגאון ר' אלחנן). מאידך, אולי היה הגאון דודה, והוא שגידל אותה בביתו כו', ולאות הוקרה ותודה קראה את בנה בשמו.

גם היחס של בעל ה"פנים מאירות" אל משפחת חן, הוא כנראה ממשפחת אמו של הר' אלחנן (אבי ר' פרץ) ושם משפחתו גם הוא היה אשכנזי. הרה"ג ר' מאיר אשכנזי, אחד מגדולי התורה המפורסמים בדורו, בקי בכל מכמני התורה, נגלה ונסתר, היה נכדו של אבי הש"ך, הרה"ג ר' מאיר כ"ץ, דרך בתו. הוא נולד בשנת ה'ת"ס (1700) נתמנה לראש ישיבה בוורמש, ולאחר זמן קצר לאב"ד בקהילת פרוסטיץ במורביה. שם נתגדל בביתו של הרה"ג המפורסם ר' יונתן אייבשיץ, שנתייתם מאביו בעודו נער (והוא הספיד את מהר"מ אחרי פטירתו). אחר כך נתקבל לאב"ד בקהילת שידלאווצי, ובשנת ה'תע"ז, בקהילת אייזנשטאט הראשונה מה"שבע קהילות" המפורסמות, שם ישב כ"ו שנה [ומכאן שמו מהר"ם א"ש].

היה מגדולי חכמי דורו, ותלמידים רבים נהרו ללמוד בישיבתו. פרסומו הגיע למרחקים, ופנו אליו בשאלות של הלכות אפילו ממקומות רחוקים כאיטליה וטורקיה. תשובותיו וכן חידושיו על כמה מסכתות נדפסו בשלשה חלקי ספרו "פנים מאירות" שנתקבל בין הלומדים ופירסם את שמו כאחד הגדולים. ממנו נדפסו עוד כמה חיבורים: חידושים למס' בבאקמא, "אור הגנוז" (חידושים למס' כתובות וליורה דעה הל' יין נסך), כתנות אור (חידושים על התורה בדרך פלפול), והסכמותיו מתנוצצות בראש כמה מחיבורי בני דורו.

אחת מתשובותיו בספרו "פנים מאירות" (סי' לט) נזכר בס' "כתר שם טוב" (סי' רו בהוצ' קה"ת, אבל יתכן שאין אלו דברי הבעש"ט בעצמו אלא של בעל "התולדות") וגם ב"אור התורה" (על הסידור, ע' קפז) של כ"ק אדמו"ר הצ"צ. וכנ"ל מראה זה על גודל מעלתו וקדושתו של מחבר זה שנזכר בכתבי דא"ח של רבותינו נשיאנו הק'. הוא נפטר בכ"ז בסיון, ה'תק"ד (1744).

סיפורי רבותינו נשיאינו החסידות זי"ע

שסיפרו רבני וחסידים משפחת חן ז"ל

כ"ק הבעש"ט זי"ע

ער זאָל קאָנען נתגלה ווערין האָט גידאַרפֿט דורכגיין דעם סדר פון עשר ספירות וואָס דאָס זיינען די מיטעלע צעהן יאָר, ונחלתם לעולם תהי', מיט תורת הבעש"ט וועלין מיר קומען אין ארצנו הק'. און איז אַוועק טאַנצין בשמחה גדולה.

*

פעם בא מישוהו לתהות על קנקנו של הבעל שם טוב. באותו פעם (שבת?) אמר הבעל שם טוב על הפסוק שמרה נפשי כי חסיד אני: שמרה מלשון שמרים, שתסיר ממני השמרים. האיש הנ"ל שמע זה, ולא ישר בעיניו, וחזר. ואמר הבעל שם טוב, שעליו נתכוין, שלא ידבק בו. (רשד"ב שי' נאטיק בשם הרה"ח ר' יהושע ליינ הי"ד)

*

סיפר הרד"צ חן ששמע מאביו הרה"ג ר' פריץ חן, שהצ"צ תמיד כשהי' מדבר ע"ד הבעש"ט הי' בוכה, ופעם אמר הצ"צ כי הוא חושב שהבעש"ט הי' גבוה מהאריז"ל, כי עם הבעש"ט למדה נשמת אחי' השילוני, ועם האריז"ל גוף אלי' ז"ל. והמגיד נ"ע הי' גבוה מרח"ו, ואם גם מהאריז"ל אינו יודע. ועם אדמוה"ז למדה נשמתו, וזה שווה כמו נשמה אחרת (מצאתי כתוב).

(מגדל עז – סארכינו של הרה"ח ר' יהושע שי' מונדשיין)

*

בנוסח אחר:

מר"ל לוריא, ששמע מחותנו הגאון ר' דוד צבי חן, ששמע מאביו הג"ר פריץ חן, ששמע מפה קדוש אדמו"ר הצ"צ, וזה לשונו:

הבעש"ט והאר"י ז"ל הם במדריגה אחת, אמנם הבעש"ט הוא גדול יותר מהאר"י ז"ל, כי האר"י ז"ל קיבל מפי אליהו ואילו הבעש"ט קיבל מאחיה השילוני. וענין אליהו הוא, שגופו נשאר בעולם היצירה, וכשירד אליהו ללמד תורה הרי הוא מתלבש בגופו שהוא בעולם היצירה. אבל אחיה השילוני אין לו גוף, ורק נשמת אחיה השילוני למדה עם הבעש"ט. וזו מדריגה גבוהה יותר!

(כתבי רח"א ביהובסקי)

סיפר כ"ק אדמו"ר מהרי"צ (שיחת ליל ב', כ' כסלו, תרצ"ג, בסעודה – נדפס בלקוטי דיבורים ח"א):

ביום ד' פ' תבוא תרנ"ז, שהי' בשבעת ימי המשתה של חתונתי, ביום ההוא כבדוני נכבדי אנ"ש בבקור פרטי, ובתוכם היו הרה"ג הרד"ץ [בן הרה"ג ר' פריץ חן]... והתחילו לדבר בעניני חסידות ומנהגי החסידים...

*

הרה"ח רד"ץ סיפר שהוא שמע מאביו הרה"ח הרב ר"פ, שהוא שמע מהחסיד הישיש ר' יעקב האַראַדאַקער, שהי' מקושר להרה"ק רמ"מ זצ"ל, והוא שמע מכ"ק הרה"ק רמ"מ זצ"ל, כי הבעש"ט נולד ח"י אלול תנ"ח, וואָס דער סימן פון דעם יאָהר איז נח"ת און חת"ן, און דעם יאָהר וואָס דער בעש"ט איז גיבאָרין גיוואָרין האָט מען גידרוקט דעם צווייטין מאָהל דעם של"ה הקדוש בעיר אַמשטרדם, איז יעמולט אויך גיווען אַ קיטרוג ר"ל למעלה אויף אידן אין מדינת פוילין וויא עס איז נתפרסם גיוואָרין דער ספר של"ה (וואָס בעת מיא האָט גידרוקט – דעם ספר של"ה הקדוש – איז במשך ההדפסה איידער שנגמר כולו האָט מען גיקויפט קונטרסים ווייס, אין דער ספר הקדוש האָט מען גיקויפט אידישע הערצער און שלטה ר"ל עין הרע, און ניט איצט גידאַכט עס איז גיווען ר"ל דיא גזירת ת"ת ות"ט הידועים), אָבער ת"ל עס איז גיווען אַ שנת מנוחה. דער בעש"ט איז גיווען כ"ו שנה וויא אַ איש פשוט, צעהן יאָהר האָט מיט אים גילערינט מורו ורבו הק', און יעמולט איז ער נתגלה גיוואָרין און איז גיווען אַ פרנס כ"ו שנה.

איינמאָל – מספר הרה"ח הרד"ץ בשם הנ"ל – איז הרה"ק הרמ"מ זצ"ל גיזעסין בסעודת יו"ט דחה"ש, און איז גיווען בדביקות גדולה ואח"כ פתח ואמר, יודע ד' ימי תמימים, יודע ד', וויסין דעם שם ד', קאָן מען דאָס וויסין פון די ימי תמימים וואָס זיינען ממשך אלקות אין וועלט, און זיינען מקשר וועלט מיט אלקות, וואָס מיט דעם מאַכט מען די וועלט גאַנץ און מיט דעם איז מען משלים דעם רצון אלקות, דער רבי דער בעש"ט האָט גילעבט צוויי מאָהל כ"ו און איין מאָל עשר, די ערשטע כ"ו איז כמספר שם הוי' הנעלם, דערפאַר איז ער גיווען אַ נסתר, די אַנדערע כ"ו איז כמספר שם הוי' הגלוי, דערפאַר איז ער גיווען בהתגלות, נאָר בכדי

כ"ק אדמו"ר הזקן זי"ע

היושבים בליאָזנא – זאָלן זיי וויסן וואָס הייסט לערנען [= שידעו מה נקרא לימוד].

(רשד"ב שי' נאטיק בשם הרה"ח הרב יהושע ליין הי"ד, שאמר שמקובל איש

מפי איש מאחד משומעי השיעור)

*

אדמו"ר הזקן שאל פעם אחת את תלמידו הרב החסיד ר' יצחק אייזיק מוויטעבסק [בעל שו"ת פני יצחק] פשט בדיבור אחד מה'ש"ך', ואמר הרי"א שכוונת הש"ך לאסור, ואמר לו אדמו"ר הזקן הפשט בדברי הש"ך שהוא מתיר.

סיפר לו – אדמו"ר הזקן להרי"א – שפעם אחת אמר הרב המגיד לתלמידיו: תדעו שיש קטרוג למעלה על שנחלש אצלכם לימוד הנגלה, והראי' תאמרו פירוש זה הש"ך, ואמרנו לאסור, וביאר לנו איך שכוונת הש"ך להתיר.

אחר כך אמר לו – אדמו"ר הזקן להרי"א – עוד שני דינים שיש בהם חידוש, ואמר לו: כשיבואו לפניך כל השאלות האלו, תדע שביום זה צריך אתה להפטר מהעולם הזה.

כשנתקבל הרי"א לרב בוויטעבסק הי' צעיר לימים. כעבור איזה שבועות הי' מעשה שהאשה אחת הלכה אצל הרב השני לשאול שאלה על אווז (זו היתה השאלה בפסק הש"ך הנ"ל) והטריף, ותשבה אפשר שהרב החדש (היינו הרי"א) יתיר, ובאה ושאלה אצלו (ומובן שלא סיפרה לו שהרב השני הטריף), והכשיר.

כשנודע הדבר לרב השני, שאל את הרי"א: מדוע הכשרת, הלא הש"ך מטריף? ביאר לו הרי"א דברי הש"ך, איך שבאמת הוא מכשיר. קפץ הרב ונשבע שזה הפירוש אינו שלו. סיפר לו הרי"א המעשה.

הרי"א נתפחד, כי זו אחת מהשאלות הנ"ל, אבל אחר כך עברו כשישים שנים עד שבאה השאלה השלישית.

זה הי' בערב שבת-קודש, בימות החורף הקצרים, ונזכר הרי"א מה שאמר לו אדמו"ר הזקן. תיכף קרא רי"א את החברא-קדישא וסיפר להם המעשה, וציווה עליהם להכין לו תיכף צרכי הקבורה, כי היום – ערב-שבת – קצר.

תיכף הכינו החברא-קדישא הכל, ובו ביום נסתלק, והספיקו לקברו בו ביום. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

(רשד"ב שי' נאטיק בשם הרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד)

*

אחד מחסידיו הגדולים של אדמוה"ז, ר' אלכסדר סענדער משקלוב, הי' נוסע לחו"ל לרגל עסקיו, עם אנשיו העוזרים לו

פעם אחת נסע הרה"ק הרב מנחם מענדל מוויטעבסק (בעל "פרי הארץ") עם רבינו הזקן בתור מגיד ומשרתו: הרמ"מ הי' ה"מגיד" ורבינו הזקן "משרת". ולא היו מגלים מי הם. בבואם לעיר אחת שהיו שם הרבה בני תורה, הודיע שביום בשעה ובמקום פלוני ידרוש ה"מגיד".

כשהגיע הזמן נאספו כל הלומדים, ולא בא הרמ"מ לדרוש. נעשה רעש גדול ורצו לקנסו על אשר התל בקהל. אמר רבינו הזקן (ה"משרת"): מורי אינו בקו הברירות, אם תרצו – אדרוש אני. והקהל הסכים.

דרש רבינו פלפול בשיטת אביו ורבא, שהם הולכים לשיטתם בכל הש"ס, וארך הפלפול משך איזה שבועות, ונסעו משם.

אחר כך, הי' מזדמן מידי פעם שאחד מן האברכים המצויינים שבעיר הי' נעלם ועקבותיו לא נודעו, והרבו לחפש אותם אבל לשוא.

עד שהבינו בני העיר ש"המגיד" ו"משרתו" היו מ"כת" החסידים, והם שמשכו את האברכים אל ה"כת".

נתייאשו בני העיר מלחפשם, וקרעו והתאבלו עליהם כו' (כפי שהי' נהוג אז אצל המנגדים, שמי שנעשה חסיד הי' נחשב אצלם כמי שהמיר דתו ר"ל).

אחר משך איזה שנים בא אחד מאנשי העיר הנ"ל לליאָזנא, וכשנכנס אצל רבינו התעלה.

כשהקיצו אותו, אמר: איינעם האָב איך שוין דערקענט [= אחד כבר הכרתני]. ואמר לו רבינו און דעם צווייטן וועסטו שוין נישט קענען [= ואת השני כבר לא תכיר]. – כי כבר הי' אז הרמ"מ באה"ק (או שכבר נסתלק).

(רשד"ב שי' נאטיק בשם הרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד, שאמר שמקובל איש מפי

איש מאחד שהי' באותו מעמד כשבא הנ"ל לליאָזנא)

*

פעם אחת, בנסיעותיו שהי' נוסע בהסתר לעשות נפשות לחסידות, ראה אדמו"ר הזקן בעיר אחת אחד שלומד גמרא עם פירוש רש"י, ובלמדו פירוש רש"י מתיישבים קושיות התוספות.

שאל אותו רבינו מדוע אינו לומד תוס'? אמר האיש שאינו מבין קושיות התוס', כי חשב שזהו מקוצר הבנתו.

סיבב רבינו הדבר שבא האיש ההוא לליאָזנא, וציווה עליו רבינו שיאמר שיעור גמרא עם פירוש רש"י לפני האברכים

אביו של ר' פריץ חן, שהיו אנוסים בגאליציע, ואז נשב רוח חופשי בגאליציע והוא הלך בחדר. ואמרה אמו לאחד שיקחה לרוסלאנד וענה: אויב איר וועט אים געבן, וועל איך אים נעמען. והביאוהו לרוסלאנד ונתנהו לחדר ואח"כ יצאה משפחה כזו"

(שמועות וסיפורים מהרה"ח ר'ר"ג הכהן כהן)

*

אחד מתושבי ליאזנא (או ליאדי) הי' רגיל להכנס לפרקים לאדמו"ר הזקן לפלפל אתו בנגלה. פעם אחת שאל אותו אדמו"ר הזקן שאלה בהלכות טריפות. הלה הורה לאיסור ואדמו"ר הזקן הורה להיתר. ופלפל אתו אדמו"ר הזקן עד שהודה לאדמו"ר הזקן.

אמר לו אדה"ז: כעת תתרפא ממחלתך, כי אצלך ישנו החולי הזה וכל זמן שדעתך היתה שזהו טריפה לא יכולת להתרפא, אבל עכשיו תוכל להתרפא.

(רשד"ב שי' נאטיק בשם הרה"ח ר' יהושע ליינ הי"ד)

*

אחד מחסידי הר"ר מנחם נחום מטשערנאָביל נתקרב לאדמו"ר הזקן, ובא אליו איזה פעמים.

פעם אחת כשיצא מאת אדמו"ר הזקן, צעק מרה: אוי אבוי, מורי הרמ"ג נסתלק (כמדומה שנתעלף – הרושם).

כששאלו אותו מהיכן הוא יודע, אמר שכבר כמה פעמים שהי' אצל אדמו"ר הזקן, אָבער דער וואָרט "רבי" האָט זיך מיר אַלץ נישט געזאָגט [= אך המלה "רבי" לא יכולתי לומר]. היום כשנכנסתי אמרתי "רבי".

אחר כך גודע שכן הי'.

(רשד"ב שי' נאטיק בשם הרה"ח ר' יהושע ליינ הי"ד)

*

סיפר הר"ר פריץ חן: פעם הראשון שראה הוא כ"ק אדמו"ר הזקן נבג"מ זי"ע הייתי תינוק בן ארבעה שנים ולקחני אבי אלחנן ז"ל על זרועותיו והביאני לבית כ"ק אדמו"ר הזקן נבג"מ, והבית הי' מלא מפה אל פה, ובקרבן זוית הי' פאליצקי, [מדף, אדן חלון] והנחני אבי על הפאליצקי, ותיכף שמעתי כי הרבי התחיל לאמר תורה, אך לא הבנתי מאומה, אך אחר איזו משך [זמן] שמעתי קול דביקות עצומה בניגון מדבר אידיש בזה הלשון: אַז אברהם אבינו וואָלט וויסען וויפיהל קלויסטערס מי האָט עם אויף גישטעלט אויף זיין מערת המכפלה, וואָלט עם איינג גיוואָרען אַלע זיינע גן-

במסחרו. פעם שאלו אדמו"ר הזקן מדוע אינו נוסע למקום פלוני.

ויסע לשם. והואיל וזו לו הפעם הראשונה במקום זה, התענין באיזה מקום יוכל להתאכסן ולאכול. הודיעו לו שבבית אחד אפשר לאכל אוכל כשר בתכלית עם כל ההידורים. היה זה בבית בתו של רב מפורסם בצדקתו וביר"ש ות"ח גדול, הוא נפטר והשאיר בת צעירה משכילה ויראת-שמים כאביה, וישיאוה ראשי העיר לתלמיד חכם, ובביתם מהדרים בכל ההידורים כבבית אביה.

שלח ר' אלכסנדר לשאלה אם אפשר להתאכסן אצלה ותען ותאמר: הואיל ובעלי נסע לרגל עסקיו, מובן שאין באפשרותי לעשות זאת. אבל הודיעו לה שהם קרוב למנין במספר והסכימה לארח אותם.

בליל שבת קודש ישבו ר' אלכסנדר ואנשיו, גם הם חסידים ואנשי מעשה, לסעוד, וישירו זמירות וניגונים. פתאום שמע ר' אלכסנדר קול בכי עצום, וירא והנה בעלת-הבית עומדת בחדר השני סמוך לפתח חדרם ובוכה. שאל אותה לסיבת בכיה, וענתה שמעת פטירת אביה לא זכתה לסעודת שבת כזו, ועכשיו נזכרה באביה, ולא יכלה להתאפק ותבכה.

בינתיים שאלה ע"ד מצב החינוך ברוסיה באמרה שענין זה מעורר בה דאגה רבה בגלל בנה בן השבע שאיננה יודעת מה לעשות בו, כי כאן במקומה קיים חינוך חובה מטעם הממשלה. אמר לה ר' אלכסנדר שברוסיה אין דבר כזה, וכל אחד יכול לחנך את בנו כרצונו. אמרה לו האשה, שגדול רצונה לשלוח עמו את בנה לרוסיה! שאל אותה ר' אלכסנדר מה יאמר על זאת בעלה. ותאמר לו שבודאי יסכים גם בעלה.

ואמנם כאשר נסע משם ר' אלכסנדר, לקח עמו את אלחנן, בנה של האשה, וכתב בדרכון שזהו בנו ויסעו. אז הבין החסיד ר' סענדער את כונת האדמו"ר ששאל מדוע אינו נוסע לאותו מקום.

הנער אלחנן גדל והיה לאיש, הוא אביו של הגאון והחסיד הידוע ר' פריץ חן, ואבי משפחת חן וליינ המפוארה.

(שמעתי ממרת מוסיא דוברוסקין, בתו של ר' דוד צבי חן ז"ל. וספרה שכאשר היתה בליובאוויטש, הזמינה אותה הרבנית רבקה לביתה ואמרה לה הרי אנחנו "קרובי משפחה". כי אביה של הרבנית הרה"ג הרה"ח אהרן ז"ל, חתן כ"ק אדמו"ר האמצעי היה נכד ר' אלכסנדר סנדר).

[פעם הזכיר כ"ק האדמו"ר הריי"צ סיפור הנ"ל בדברו אודות מסירת נפש עבור חנוך (פורים תרפ"ו):

"מען דאַרף מאַכן חדרים און לערנען, וואָרום ווער ווייס ווער איז דער אינגל וואָס זיצט דאַרטן... אזוי ווי ר' אלחנן,

משעה שישית ושלשה רבעי שעה עד שעה שביעית ושלשה רבעי, ואח"כ היה מגביה א"ע והיה אומר בזה הלשון "איך וויל ניט דיא השגה פון אפונים, איך וויל ניט די השגה פון שרפים, איך וויל ניט דייך ג"ע, איך וויל ניט דייך עוה"ב, מי לי בשמים ועמד לא חפצתי, ועמד דאָס וואָס מיט דיר וויל איך ניט, וכמה [וכלה?]? שארי ולבבי, איך וויל נאָר דיר אליין, הודו לד' קראו בשמו, כן היה מתחיל בכל פעם הודו לאחר סיום הדברים בלא הפסק כו'.

("המשפיע" – סיפורי הרה"ה רש"ז האוולין ז"ל)

*

תרפ"ה. שמעתי מהרד"ץ שיחי' ששמע מאביו הרר"פ ז"ל שהוא שמע מר' צבי מסמיליאן שהוא הי' עם אדמו"ר הזקן בהאסיפה בברדיצוב. אדמו"ר הזקן עם הגה"צ ר' לוי ישבו בראש, והגה"צ ר' צבי בנו של הבעש"ט נ"ע הי' גם כן שם וישב עם מסכתא אחת אצל התנור בתוך החדר. ופתאום שמעו דפיקה בהדלת, ואמר אדמו"ר הזקן פתחו הדלת להסבא, ונכנס השפאלער זיידא, ולא ישב רק הלך ושב בתוך החדר. אמר האדמו"ר הזקן: זיידא, וואָשט זיך צום עסען. ולא שמע לזה, והלך בתוך החדר. אמר לו עוד הפעם שירחוק לסעודה ולא שמע לו. ואמר הגה"צ ר' לוי יצחק לאדמו"ר: הלא ידוע שהוא בתענית תמיד כו'. ואמר האדמו"ר הזקן פעם ג': זיידע וואָשט זיך צום עסען, ושמע לו ונטל ידיו והלך לסעודה כו'.

(שם)

*

וסיפר עוד הנ"ל שאז היה האסיפה אודות שיקבצו מעות בכדי לבטל הגזירה, ואמר האדמו"ר שכל הנערים יתנו העטרות מהטליתים ומהקיטל על זה. והרה"צ ר' ברוך נכד הבעש"ט היה מנגד לזה. היו שם שני אנשים שלוחים מהרה"צ ר' ברוך, ואמרו משמו שבעת מרדכי ואסתר לא גזרו ליתן מעות כו'. עמד אדמו"ר הזקן ואמר לכל האנשים: תהיו עדים שר' ברוך אומר עלי שאני מרדכי כו'. והשיב שיש ג' דברים לבטל את הגזירה: צום, קול, ממון. בימי מרדכי היה בצום, ועתה הוא בממון כו'.

(שם)

*

שמעתי מהרד"ץ שיחי'. בעת שאדמו"ר הזקן היה בברדיצוב לאחר הסתלקות הגה"צ ר' לוי יצחק [כ"ה תשרי תק"ע] היה שם בחג הפסח כידוע. לאחר הפסח שמע שהשפאלער זיידע בא לשם, וסיפר נכד הר' לוי יצחק שהסבא

עדן'ס [= אם היה אברהם אבינו יודע כמה תיפלות הקימו על מערת המכפלה שלו, היו מעיקים עליו כל גני העדן שלו] – מלמד שאין המתים יודעים כלום. דיא דביקות מיט דעם קול נגינה, מיט אַלע אותיות, איז איין גיקריצט גיוואָרען אין מיין האַרצען, אויף מיין גאַנצען לעבען [= הדביקות שלו עם קול נגינתו, עם כל האותיות נחקקו בלבי לכל ימי חיי], כן שמעתי ועוד כמה מחברינו הרגש הקודש שמסר מראי' הראשונה [כאשר הי'] תינוק בן ארבעה שנים, שפעל עליו על כל ימי חייו.

(מכתב הרה"ג רד"מ ראבינאוויץ)

מבאסטאן, מתלמידי ר' פרץ. ששמע ממנו)

בנוסח אחר קצת:

שמעתי מחותני [ר' שמואל יהודה ליב אפשטיין] ז"ל, ששמע מהרב ר' פרץ חן בשנת תרמ"א, שבהיותו ילד קטן בסמיליאן, בא לשם אדמו"ר הזקן, ואמר חסידות בבית-המדרש. והוא – הר"ר פרץ – ועוד נערים עלו על הגג (כי לבית-המדרש לא נתנו לקטנים להיכנס), ומשם שמעו את דברי אדמו"ר שאמר בזה הלשון:

אַז אברהם ויצחק וואָלטין וויסין דיא קלייסטערס וואָס ישמעאל מיט עשו האָבין אָן גיבואָט, וואָלטין זיידא דאָרטין ניט קענען איין ליגין! [= אילו ידעו אברהם ויצחק מהתיפלות שבנו ישמעאל ועשו (במערת המכפלה), לא היו יכולים לשכב שם במנוחה!]

והיה קשה לו באותה שעה, הרי בגמרא בברכות [יה, א] שקו"ט אם המתים יודעים מאומה אם לאו, והרי מדברי רבינו הזקן נפשט הספק!

(כתבי רח"א ביחובסקין)

*

סיפר לי הרד"ץ [ר' חיים דוד צבי חן, אבד"ק צערניגאב] ששמע מאביו הרר"פ ז"ל שהוא שמע מאדמו"ר הצ"צ נ"ע. סיפר לו אדמו"ר הצ"צ נ"ע כשהוא הי' עוד לפני אדמו"ר הזקן נ"ע, היה הסדר שהוא היה לומד בחדר לפני מחדר של האדמו"ר הזקן, והיה דרכו שבשעה שביעית וחצי היה כבר אצל הצ"צ לאחר התפילה והסעודה, והיה לומד בלא הפסק עד שעה שתים עשר בלילה ובאמצע היה מתפלל מנחה ומעריב, ולא היה יוצא החוצה. וסיפר הצ"צ להרר"פ שמנהגו של אדמו"ר הזקן היה שבכל יום היה מתחיל להתפלל בשעה שביעית ושלשה רבעי שעה בלא ישונה, כמו שמביט על המורה שעות. ודרכו שהיה יושב על הכסא והיה משליך את ראשו על דפנות הכסא, והיה יושב כך בדקות שעה שלמה

בטוב, בתוך הדברים ראו שהסבא נכנס לאדמו"ר, ונכנסו שניהם בחדר ושהו זמן רב. כשרצה ללכת משם אמר לו נכד הר' לוי יצחק, מאחר שהזמין לי ה' שני אורחים טובים אני מבקש שיסעדו אצלי. השיב הסבא אם רק תתן אז נסעוד, ועשה סעודה עבור שניהם, ובכל פעם בין מאכל למאכל, כשהי' צריכים לפתוח הדלת, היה הולך הסבא בעצמו לפתוח הדלת וכו'.

(שם)

הוא פה, ושלה אותו האדמו"ר שיאמר להסבא שהוא רוצה לבא אצלו. והלך אצלו הנכד להסבא וכשבא אצלו היה הבית מלא אנשים וקבל פדיונות, ושאל אותו הסבא מה באת לפה, ג"כ ליתן פדיון? וסיפר לו שאדמו"ר שלה אותו שהוא רוצה לבוא אצלו, והעמיד א"ע הסבא, ואמר שהוא לא יבוא אלי, ונשבע שהוא לא יבוא אלי. הלך הנכד להאדמו"ר ומצא אותו שהוא כבר לבוש ומוכן ללכת, וסיפר לו איך שהוא נשבע שלא ילך אדמו"ר אליו. השיב אדמו"ר מאחר שהוא נשבע אינו

כ"ק אדמו"ר האמצעי זי"ע

מיר אַ וואָרט וואָס ער האָט געהערט מהרה"ג ר' פרץ, וועלכער איז געווען אַ זיצער ביים מיטעלן רבי'ן, וואָס ער האָט געהערט פון מיטעלן רבי'ן בעת ער האָט פאַרבריינגט שמחת בית השואבה אין גרויסן זאָל.

"אַז דער אויבערשטער איז מזכה אַ נשמה פון אַ אידן, אַז איינמאָל אין זיבעציג יאָר זאָל ער זיין אַ שמח בעת אַ שמחת בית השואבה, איז דאָס כדאי" און האָט אויסגעפירט "אַז אַמאָל קען עס קומען באַ אַ פשוט'ע ביסל משקה אָן הכנה".

איך האָב אַמאָל געהערט אַ ביאור אויף דעם פון הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק. זיבעציג יאָר מיינט די ימי שנותינו בהם וגו' וואָס דאָס איז דער ענין הביורורים. אַ נשמה וואָרט דאָך כמה אלפים שנה ביז זי גייט אַראָפּ אין אַ גוף און נאָכדעם איז דאָ דער זמן ווען זי גייט צוריק אַרויס פון גוף. איז אויב זי האָט אויפצואווייזען, אַז זי איז געווען שמח בשמחת בית השואבה איז דאָס גענוג.

*

בהמשך להנ"ל כתב הרד"ם (הרב דוד מאיר ראבינאוויץ, מזקני רבני אנ"ש בבאסטאָן מתלמידי הרה"ג ר' פרץ) מכתב נוסף לכ"ק אדמו"ר:

...פנינים יקרים אשר ראו עיני ושמעו אזני ממנו"ר הגאון וחסיד מפורסם מורי הרב פרץ זצ"ל מה ששמענו ממנו"ר בליל שמחת בית השואבה:

כ"ק אדמו"ר האמצעי זצ"ל נבג"מ זי"ע, דרש מאת מו"ר [ר' פרץ] זצ"ל שיקבל משרת הרבנות בעיר בעשינקאוויץ, ועיר הנ"ל היה חלוק לשני צדדים, צד אחד הסכים על מו"ר, וצד השני הסכימו על מוהר' אהרן סופר שנקרא אַרקע טשעסליצער, ונקרא בזמן ההוא אַרקע חרף. וכאשר דרש כ"ק אדמו"ר נבג"מ את מו"ר שיקבל משרת הרבנות בעיר הנ"ל, השיב מו"ר, הלא אַרקע ידוע בשמו הראוי לו, והוא אחר ארבעים שנה, ואני עוד לא נתמלאה לי עשרים ושתיים שנה. והשיב לו כ"ק אדמו"ר נבג"מ בזה"ל: "פאַר פאַר [סע, סע], ומן השמים הסכימו". כשמוע מו"ר דברים אלו הזדעזע ונשא עיניו אל פני כ"ק אדמו"ר בדומי' חרישית, כי לא ניסו חסידים לשמוע מרבן דברים כאלו. והשיב כ"ק אדמו"ר נבג"מ בזה הלשון: "וואָס קוקסטו, די זאך איז פשוט, די שטאַט איז צוטיילט אין צוויי צדדים, האָט דאָך גידאַרפט זיין אַז די לומדים האָבען דיך גידאַרפט וועלין, און די נגידים האָבען גידאַרפט וועלין אַרקען, קענסט דאָך פאַרשטיין וואָלטען עפעס אויסגיפיהרט די אַרימע לומדים אַנטקעגן די נגידים? איז גיוואָרען פאַרקערט, אַז די נגידים ווילען דיך,

שאל אחד את הרה"ח ר' פרץ (שהיה אח"כ רב בטשערניגאוו) להיכן ראוי לו לנסוע, לליובאוויטש [לכ"ק אדמו"ר האמצעי] או לסטראשעליע [להרה"ח ר' אהרן], והפנהו לסטראשעליע.

אח"כ עלה ר' פרץ לליובאוויטש, ולא הניחו אדמו"ר האמצעי להתקבל ל'יחידות', אך הוא דחק ונכנס, והתנצל כי ראה על אותו חסיד שהוא כולו לב ללא מוחין, לפיכך שלחו לסטראשעליע ולא לליובאוויטש.

(מגדל עז" – מארכיונו של הרה"ח ר' יהושע שי' מונדשיין)

*

פעם א' היה אדמו"ר האמצעי בשקלאוו, והוליכו אותו לבית המדרש ואמר שם דא"ח [מאמר חסידות] על הבימה. וסדר אמירת הדא"ח היה אז משונה מכל העת, ואמר בדבקות, והיו הפסקות בין דיבור לדיבור, והחסידים השתוממו על זה. מה שלא ראו אצלו בשום פעם שיאמר דא"ח באופן כזה, וזאת בלבד אותם בעת השמיעה. אח"כ כשהלך האדמו"ר האמצעי לאכסניא שלו, שאל אצלו הרה"ח ר' פנחס רייזעס כשהיה בחדרו, מה זאת היה יום משונה מכל העת אמירת הדא"ח היום. שאל אותו האדמו"ר: איזה דא"ח? והשיב לו הר"פ: הדא"ח שאמרתם בבהמ"ד. ושאל אותו האדמו"ר: באיזה בהמ"ד כו'? והבין הר"פ שהאדמו"ר אינו יודע מכל הענין מה שהלך לבהמ"ד ומה שאמר דא"ח, ממילא אופן האמירה שהיה בדבקות כ"כ, שהיה ממש מופשט לגמרי כו', וזה פלא.

(מרד"צ חן ששמע מאביו הרה"ח ר' פרץ)

*

תרפ"ה. שמעתי מהרד"ץ [ר' דוד צבי חן] שיחי'. אביו הרה"ח ר' פרץ ז"ל, ציוה לו אדמו"ר האמצעי שיסדר תקון חצות. בפעם הב' כשבא אצלו סיפר לו שהוא לא סדר תקון חצות, שאל אותו אדמו"ר נ"ע מדוע, וענה לו בזה הלשון: אויף איין אמת קען איך ניט, און אויף איין ליגין וויל איך ניט [לומר התקון חצות באמת הלב – אינני מסוגל. ולעשות שקר בנפשי ולומר – איני רוצה...].

(שם)

*

סיפר כ"ק אדמו"ר מהריי"צ בשמיני עצרת ה'תש"ג (ספר השיחות ה'תש"ג ע' 2):

איך האָב דעם חוה"מ דערהאַלטן אַ בריף פון הרד"מ (אחד מזקני רבני אנ"ש בבאסטאָן, רד"מ ראבינאוויץ), שרייבט ער

שאינו צריך ראייה. ומתחילה היה מסתופף בצל קדושת הרה"ק משטראשיעליע נ"ע, ואח"כ נזדמן לו לשמוע דא"ח [דברי אלקים חיים – חסידות] מרבינו ונתלהב מאד מהדא"ח [דברי אלקים חיים – חסידות] שלו והתקשר אליו בכל עוז עד פטירת רבינו. ואח"כ לאדמו"ר בעל צ"צ נ"ע לא התקשר, ואדרבה כו' (עם שהיה אצלו איזה פעמים כו'), ובעת ההיא היה רב בביעשינקוויץ הר"ר פרץ זלה"ה (שאח"כ היה רב בנעוויל ואח"כ בטשערניגאו) והוא היה ג"כ מחסידי רבינו [האמצעי] אבל לאחר פטירת רבינו התקשר בכל עוז לאדמו"ר בעל צ"צ נ"ע, ומחמת שהיה שומע מהר' אהרן איזה דברים בעניני רבנות אדמו"ר שלא כדת, ע"כ היה ביניהם מחלוקת גדולה תמיד כו'. אח"כ נתקבל הרב ר' אהרן לרב בעיר סענא, ואחר שנסע הרב ר' פרץ לנעוויל להיות שם רב ומו"צ אז קבלו אנשי בעשינקאוויץ את הרב ר' אהרן לרב ומו"צ בעירם, והוא היה מרביץ תורה לבחורי אנ"ש בנגלה ובחסידות, וחסידי ביעשינקוויץ הישנים חרדים לשמו ולזכרו.

("בית רבי" – מהרה"ח ר' חיים מאיר היילמאן)

*

(כ"ק אדמו"ר הצ"צ זצ"ל) [צריך להיות כ"ק אדמו"ר האמצעי] כששלח את הרה"ג הרה"ח וכו' ר' פרץ ז"ל חן מנעוויל להיות לרב בבעשינקאוויטש שאל ממנו אם למד גיטין גדה ומקוואות, ויאמר לו שלמד. ואמר לו אם כן תחזור עוד פעם. ושם היה עוד רב אחד שלא היה מהחסידיים. להרה"ג ר' פרץ ז"ל היה הדבר לפלא מדוע שואל אותו אם למד אלו ההלכות, ראשית הוא היה מהרבנים הגדולים המפורסמים, ועוד מה היה שייך שרב לא ילמוד הלכות הנ"ל, אפילו איזה רב שיהיה, ובאיזה אופן יהיה לרב להורות הלכה למעשה אם לא למד אלו ההלכות? אבל אח"כ נתברר לו הענין שנזדמן שהיו ג' שאלות כסדרן כמו שאמר הרבי: א) שאלה על גט, ב) שאלת גדה, ג) שאלה בהמקוה. והיה לו מחלוקת עם הרב השני ז"ל הנ"ל שלא נשתוו דיעותיהם בהג' שאלות, ובהשאלה הג' עזב הרה"ג ר' פרץ ז"ל הנ"ל את בעשינקאוויטש.

אחר שעזב הרה"ג ר' פרץ ז"ל את בעשינקאוויטש, היה איזה אברך צעיר שרצה להתקבל לשו"ב במחוז בעשינקאוויטש, וביקש מהרה"ג ר' פרץ ז"ל הנ"ל שיתן לו קבלה על שחיטה ובדיקה. ור' פרץ ז"ל נתן לו מכתב להרב בבעשינקאוויטש שהיה בעל המחלוקת שלו בהג' שאלות הנ"ל, כיון שהוא במחוז שלו, שישתדל עבורו שיקבלו אותו לשו"ב שם. הרב הנ"ל אמר שבכלל אינו נותן קבלה לצעירים

און די לומדים ווילען אַרקען, פאַרשטייטו דאָך אַז די נגידיים וועלין אויספיהרען, זעהסטו דאָך אַז מן השמים הסכימו! [למה אתה מסתכל? הדבר פשוט. העיר מחולקה בשני צדדים. היה צריך להיות שהלומדים ירצו בך, והנגידיים (עשירים), ירצו [את] ארקע. אתה מבין כבר, האם הלומדים העניים היו מנצחים נגד הנגידיים? אבל נעשה להיפך, שהנגידיים רוצים בך והלומדים רוצים בארקע. אתה מבין כבר שהנגידיים ינצחו! רואה אתה, אם כן, שמן השמים הסכימו]. עם כל הנ"ל עמד אצל כ"ק אדמו"ר נבג"מ ממש כמתחנן, כי ירא לקבל עליו הרבנות הנ"ל, אחר זאת עמד כ"ק אדמו"ר נבג"מ אצלו ואמר לו בזה"ל: "פאָר פאָר, אויף מיינע פלייצעס" [סע, סע, על הכתפיים (אחריות) שלי].

המעשה הזה סיפר מו"ר בליל שמחת בית השואבה, אחר שמחתו וריקודו הארוכה המצויינת באופנה, כי ריקודו היה לבדו, וכף אחת אחז אצל אזנו, והשניה על לבו, וכה רקע ורקד שעה ארוכה בשטח גדול מכותל לכותל, ושני שורות אנשים משני צדדיו ניגנו וזמרו ומחאו כפיים כיאות, ואחר כן עמד ואמר "קינדער, איהר זאָלט וויסען אַז מיר איז גישיינקט גיוואָרען פון דעם רבי'ן זיינע הייליגע פלייצעס" [בניי, דעו שניתנו לי מהרבי כתפיו הקדושים]. בזמנים שונים סיפר אשר כמה וכמה פעמים הרגיש "די פלייצעס פון דעם רבי'ן". ראשית בהוראה גופא כאשר נתקבל בבעשינקאוויץ, במשך איזה שבועות שאלו ממנו כמעט אלף שאלות, וביניהם היה שאלה אשר הש"ך בנקה"כ חזר ממה שפסק בש"ך, והוא פסק כהש"ך, ולא כחזרתו בנקה"כ, ונתעורר מחלוקת, והוא הראה להם היו"ד שלו עם נקה"כ"ס. עכ"ז פסק כהש"ך. ובאמת לא היה לו מקור במה לנצח, אך כחו בהוראה היה סברתו ושיקול דעתו כפטיש חזק, ולא ניחת מכל. אך המחלוקת לא שקטה, עד שבאו לכ"ק אדמו"ר נבג"מ [כ"ק הצ"צ?], אך כ"ק אדמו"ר נבג"מ האיר עיניהם בתוספתא, אשר הצדק עם מו"ר. ואמר מו"ר זצ"ל, האמת ניתן להגיד שלא זכרתי התוספתא, אך כח כ"ק אדמו"ר נבג"מ היה עמי שלא יכלתי לזוז מסברתי ופסקי. ועוד בכמה וכמה ענינים עמדה לי כח רבי הקדוש...

על היחסים בין הרה"ג ר' פרץ והר' אהרן הנ"ל מסופר בעוד מקורות, אבל נראה שהמקור הכי מוסמך הוא מכתב הנ"ל מרד"ם ז"ל ששמע בעצמו מהרה"ג ר' פרץ. מכל מקום, מכיון שמהקורות האחרים עולים עוד פרטים מענינים, הנני מעתיקם:

הרה"ח המפורסם הר"ר אהרן מבעשינקאוויץ זלה"ה (שהיה נקרא בשם אַרקע צעסליוויצער), היה למדן גדול בנגלה על דרך הפלגה, ובדברי חסידות הוא מהמפורסמות

בעיר בעשינקאָוויטש בה כיהן ר' פרץ כרב, היה אחד מחסידי אדמו"ר האמצעי ושמו ר' אהרן יפה.

ר' אהרן זה לימד תורה לתלמידים וסדר הלימוד היה שבמשך חצי "זמן" [תקופה של חצי שנה, מתשרי עד פסח, ומפסח עד תשרי] לימד ששה דפים, אחר-כך היה חוזר עליהם וסותר את החידושים שאמר, ולומד באופן אחר.

ר' אהרן לא רצה להיות רב וגם לא היתה דעתו נוחה מרבנים, באמרו: היתכן שמישהו מקבל על עצמו אחריות על שמירת וקיום כל התורה ומצוות של אחרים?!

יחסו לר' פרץ היה ידידותי, אבל מצד יחסו לרבנות בכלל, נהג להתגרות בו.

פעם פגש ר' אהרן את ר' פרץ ברחוב, ואצל ר' פרץ היה תחוב בקמט כובעו איזה נייר, הוציא ר' אהרן את הנייר מכובעו של ר' פרץ ומצא שזהו גט שכבר גירשו בו.

פתח ר' אהרן את הגט ותיכף מצא בו פסול, והראה את הפסול לר' פרץ, וכמובן תיקנו מיד את הענין.

אמר ר' פרץ: עכשיו נתקיימה בי ברכתו של אדמו"ר האמצעי שלא ייצא מכשול מתחת ידי.

(רשד"ב שי' נאטיק בשם הרה"ח ר' יהושע ליינ הי"ד)

✱

ר' פרץ [חן] מבעשינקאָוויץ ז"ל, כשבא לאדמו"ר האמצעי נ"ע ל'יחידות' בפעם האחרונה, אמר לו אדמו"ר האמצעי בזה הלשון:

"מה בין מאשקע [ווילענקער] לבנימין [קלעצקער]: בנימינקע איז גוט פֿאַר זיך און גיט פֿאַר דער וועלט. מאשקע איז גוט פֿאַר דער וועלט און גיט פֿאַר זיך. עס דאַרף זיין גיט אַזוי און גיט אַזוי. מען דאַרף זיין גוט פֿאַר זיך און פֿאַר דער וועלט. דו, פרץ, וועסט זיין גאַנץ, וועסט גיט פֿאַרפֿאַלן ווערין. פרץ! וויסטו וואָס איז אַ רבי? אַ רבי דאַרף זיין, אַז ער גייט צו חסידות דאַרף ער זיין שפּל ביי זיך גלייך ווי ער גייט אין גאַס און קינדער וואַרפֿין אויף אים שטיינער, אַזוי זאָל זיך אים דוכטין גייענדיג צו חסידות. און אַלץ וואָס מען דערציילט איהם זאָל ער גיפּינען ביי זיך און אַלץ וואָס ער רעט זאָל זיין צירופי אותיות" [בנימינקע – הוא טוב עבור עצמו אבל לא עבור אחרים; מאשקע – הוא טוב עבור אחרים אבל לא עבור עצמו; צריכים להיות לא כך ולא כך, צריכים להיות טוב עבור עצמו וטוב עבור אחרים. פרץ, אתה בשלימותך ובהווייתך תהיה, לא תלך לאיבוד. פרץ! יודע אתה מהו 'רבי'? רבי צריך להיות כזה, שכשהוא הולך לומר חסידות צריך הוא להיות שפל בעיני עצמו כאילו הוא מהלך ברחוב וילדים משליכים עליו אבנים, ככה עליו להרגיש בלכתו

שאינם מתלמידיו ולא מכיר אותם בטוב, אבל "לידיד נאמן כזה כמו שהיינו עם ר' פרץ ז"ל" אינו יכול להשיב פניו, ונתן לו קבלה על שו"ב וכו'. מזה רואים עד כמה היה מחלוקתם רק לשם שמים, שבשאלה הג' עזב ר' פרץ ז"ל את בעשינקאָוויטש, ומכל מקום אמר שבשביל ידיד נאמן כזה כמו שהיינו עם ר' פרץ ז"ל הוא יוצא מגדרו כנ"ל. (שמעתי בליובאוויטש).

(ל"קוטי סיפורים – להרה"ג ר"מ פערלאוו)

✱

קודם שקבל עליו הרה"ג הרה"ח ר' פרץ חן את הרבנות בבעשינקאָוויטש ציוה עליו כ"ק אדמו"ר האמצעי שילמד היטב סימן פלוני ביו"ד, ויהי לפלא.

בבעשינקאָוויטש גר החסיד ר' אהרן (ארקע) צעסלווייצער שהיה מנגד לחסידי אדמו"ר הצ"צ ולפיכך לא היה כפוף לר"פ, ואדרבה כו'. ופעם בערב פסח כשר"פ היה טרוד במאד, שלח אליו ר"א שאלה חמורה ביו"ד, בסברו כי מרוב טרדותיו לא יוכל ר"פ להשיב כהלכה. אך שאלה זו היתה באותו הסימן שרבנו ציוה לר"פ לשנונו הדק היטב, כך שבנקל השיב לר"א תשובה כהלכתה...

("מגדל עז" – מארכיונו של הרה"ח ר' יהושע שי' מונדשיין)

✱

הרה"ג ר' פרץ חן נעשה רב בבעשינקאָוויץ ואח"כ בנעוול במצוות האדמו"ר האמצעי. בבעשינקאָוויץ היו תלמידי-חכמים רבים שהטרידו אותו בקושיות שכוונתן היתה להכשילו. ביותר הטריד אותו בעל-בית אחד בשם ר' אהרן מצ'עסלאוו, שחפץ הוא עצמו להיות רב בעיר. שאל ר' פרץ את האדמו"ר מה יעשה? בשאלות של תורה יש לו לאדם סייעתא דשמיא, אבל בשאלות סרק, שכל תכליתן להכשיל אותו, כלום גם בהן יעזרוהו מן השמים? ענה לו הרבי: אל תירא, לא תיכשל. ואכן לא נכשל, ובמרוצת הזמן הכירו הכל במעלתו ושוב לא הציקו לו.

עם מתנגדו, ר' אהרן צ'עסלאווער היה שרוי במחלוקת כל ימות השבוע. בערבי שבתות היו הולכים יחד לבית המרחץ, ומשם היו סרים פעם לביתו של ר' אהרן ופעם לבית ר' פרץ, היו לוגמים כוס פונש ומשיחים בחסידות. כל השבת היה שלום ביניהם.

(מרשימות מרת שושנה זהבי, בת

הרה"ג ר"מ הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

✱

נוסח אחר קצת:

רבנותו האחרונה של הר"פ היתה בעיר טשערניגאוו בה התגורר החסיד ר' משה (משקע) מעריאנאוו, למדן מופלג וגביר גדול, אשר בחדות לשונו הביא מורך בלב כל הרבנים והלומדים ויראו מגשת אליו.

כשנתקבל הר"פ לרבנות בעיר היה גם ר"מ בין הבאים לקבל פניו, ורבה היתה התמיהה מדוע לא פתח בדברי לומדות לנצח את ר"פ... וכך בפעם השניה והשלישית לפגישתם, אין ר"מ פוצה פיו לעומת הר"פ. גם ר' פרץ התפלא מאד בידעו את טיבו של ר"מ, והחליט לבקרו בביתו ולפתוח עמו בדברי תורה. אך ר"מ האזין כל הזמן בשקט, נענע בראשו לכל אשר שמע, ולא פתח כלל בהשגות ובנצחונות כדרכו. שוב לא עצר ר"פ בעצמו, ושאלו מדוע משנה הוא מהנהגתו, וכשמגיעים הדברים ל"פרץ" – משקע נאלם!

ויספר לו ר"מ כי הוא נכח בשעת הסתלקות רבנו, והרבי אמר אז באזני: "איך האב א' יונגערמאן אן עילוי, ער הייסט פרץ סמיליאנער" [= יש לי אברך עילוי ושמו פרץ מסמיליאן]. אז לא הבין ר"מ אל מי ירמזון הדברים ואל מי יכוונו (כי ר"פ היה זמן מועט בסמיליאן ואיש לא כינהו מעולם בשם זה) אך עם התקבלותו של ר"פ לרבנות העיר – אז הבנתי רצון הרבי, אמר ר"מ, ואם כך אמר עליך רבנו, כיצד אוכל לפתוח פי לעומתך?!
("מגדל עז" – מארכיונו של הרה"ת ר' יהושע שי' מונדשיין)

*

לומר חסידות. וכל מה שמספרים לו צריך הוא למצוא בו בעצמו, וכל מה שמדבר צריך להיות צירופי אותיות].

(ליקוטי סיפורים ומעשיות להרה"ת ר' יהושע שי' מונדשיין)

*

הרה"ג הרה"ח ר' פרץ חן, בא פעם לליובאוויטש בימי נשיאות כ"ק אדמו"ר הצ"צ, כאשר נכנס ליחידות לכ"ק אדמו"ר הצ"צ, אמר לו כ"ק אדמו"ר: פרץ, בדעתי לשלוח אותך לטשערניגאוו, לקבל עליך רבנות דשם.

ויאמר הר"פ לכ"ק אדמו"ר הצ"צ, הלא שם גר החסיד ר' משה מאריאמאוו, חסיד דכ"ק אדמו"ר האמצעי, איש תקיף בדעתו, והוא מאנשי הקהלה, ורבנים טובים ממני השיב פניהם ריקם, ולא הסכים לקבל אותם לרבנות דטשערניגאוו.

ויאמר כ"ק אדמו"ר, אני אתן לך מכתב להחסיד ר' משה מאריאמאוו, והוא יעזור לך לקבל הרבנות.

כשבא הר"פ לטשערניגאוו, עזר רמ"מ בכל אשר השיגה ידו שיקבלוהו למשרת הרבנות.

כעבור זמן מה, במסיבה שישבו הר"פ ורמ"מ, שאל הר"פ, אמור לי מה זה שבעבורי השתדלת בכל עוז שיקבלו אותי למשרת הרבנות, ורבנים הרבה טובים ממני, אדרבה השתדלת שלא לקבלם.

ויספר הר"מ לר"פ, אני הייתי נוכח קודם הסתלקות כ"ק אדה"א בניעזין. קודם הסתלקותו דיבר דברים, שלאיש זר היו נראים דברים שאינם מסודרים.

אנחנו המקושרים בלב ונפש, כאו"א ארזו בילקוטו מה ששייך לו, וגם אני ארזתי בילקוטי דברים השייכים לי, והרבה דברים כבר נתקיימו ובאו לפועל. בתוך הדברים שמעתי, היינט איז אויך פאראן פיינע יונגעלייט, פרץ סמיליאנער איז א פיינער יונגערמאן. [היום ג'כ ישנם אברכים ראויים, פרץ סמיליאנער הוא אברך ראוי.] ולא ידעתי מי הוא פרץ סמיליאנער. וכאשר הבאת אלי מכתב כ"ק אדמו"ר הצ"צ, וכתוב בהמכתב שהוא שולח לרבנות את הרב פרץ סמיליאנער, וששתדל עבורו לקבל הרבנות, נודע לי שכוונת כ"ק אדה"א עליך, ע"כ השתדלתי עבורך.

הר"פ היה נקרא בפי החסידים, פרץ בעשינקאוויצער, או פרץ נעוולער [על שם ערי רבנותו] ושם פרץ סמיליאנער נשכח לגמרי, ששם זה היה לו בבחירתו, בצעירותו.

("רשימות דברים" – מסיפורי הרה"ח ר' יהודה שי' היטריק)

*

כ"ק אדמו"ר הצמח צדק זי"ע

ופושט התפילין, הנה גם הילד היה מסיר את התפוחי אדמה והיה רץ בחדר אנה ואנה, ומושך בהרצועות כדרך משחק הילדים.

פעם הסתכלו החסידים דרך נקבי הדלת וראו, כי בעת מרוצת הילד הנה במשכו את התפוחי אדמה על גבי הרצפה הסתבך אחד החוטים ברגל השולחן, והרכין כ"ק אדמו"ר הזקן והסיב את חוטי הרצועה במקום שהסתבכו ברגלי השולחן, והילד רץ לדרכו אנה ואנה כאשר בתחלה.

פעם – מספר הרה"ח הרה"ג הרי"א להר"פ – אירע, אשר כ"ק אדמו"ר הזקן אמר מאמר על שלשה דברים העולם עומד ואנחנו האברכים גם זקני החסידים לא ידענו את המאמר. ברוב השתדלות – ע"י כ"ק אדמו"ר האמצעי – פעלנו אשר כ"ק אדמו"ר הזקן הבטיח לחזור אותו המאמר פעם שניה ביום השלישי אחר התפלה, ורק שלא יהיו יותר משלשה מגינים איש, ובחסדו ובטובו של כ"ק אדמו"ר האמצעי גם אני זכיתי להיות בין הנכנסים לחזרה.

אנחנו נכנסנו להמנין קטן – הנקרא גן עדן התחתון – לחכות עד אשר כ"ק אדמו"ר יסיים תפלתו, ויפתח את פתח חדרו. המסתכלים בנקבי הדלת ראו איך כי הילד נכדו של כ"ק אדמו"ר מעוטר בהתפוחי אדמה ומתנענע, וידעו כי עדיין כ"ק אדמו"ר מתפלל, וכשראו שהילד כבר הסיר תפוחי האדמה מראשו ומזרועו ורץ בחדר אנה ואנה, סימן הוא אשר כ"ק אדמו"ר גמר תפלתו.

כשפתח כ"ק אדמו"ר את הדלת נכנסו תחלה בני כ"ק אדמו"ר ואחרי כן הזקנים. אני – מספר הרה"ח הרה"ג הרי"א – נכנסתי לאחרונה ועמדתי בשורה האחרונה, בתוך כך הרגשתי כי הילד נכדו של כ"ק אדמו"ר מפלס לו נתיב בתוכנו, וכ"ק אדמו"ר כבר התחיל לחזור את המאמר. אני דמיתי כי בודאי הסתבך אצל הילד חוטי רצועות ברגלי ויראתי כי לא יבלבל בעת החזרה, וחפצתי להגיד לו דבר מה ולבקשו כי לא יבלבלני.

אני עוד טרם הספקתי להוציא איזה הגה ומה מאד נבהלתי בשמעתי כ"ק אדמו"ר מדבר בזה הלשון: "לאַז אים, ער וויל הערן, ער הערט, דו וועסט וויסן אַז ער הערט".

בעת ההיא נתפרסמו דברי כ"ק אדמו"ר ויהי לפלא, ואין איש יודע פתרון הדבר, ובמשך השנים נשכחו הדברים.

כשני שבועות – מספר לי אבי הרה"ח הרה"ג הר"פ – קודם חג השבועות באתי לליובאוויטש וכבר מצאתי הרבה אורחים, וכעבור איזה ימים באו הרה"ח הרה"ג הרי"א מהאמי, הר' הלל מפאריטש, הרי"א מויטעבסק ועוד, והותחלו האסיפות ושליחת הצירים לכ"ק אדמו"ר, וכ"ק

כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ כותב ביומנו (נדפס ב"התמים" ע' קכח):

ד', ט' תמוז תרנ"ח, באליוקע.
כשישבנו מורי הרשב"ץ ואורח הנכבד הרד"ץ לאכול סעודת הצהרים, בשעה חצי השלישית, הייתי גם אני נוכח – כי אוכל הנני עם כ"ק אדמו"ר הרה"ק – ונתגלגלו הדברים אודות זמן נשיאותו של כ"ק אדמו"ר אדמו"ר צמח צדק, ויספר הרה"ח הרד"ץ את אשר שמע מאביו הרה"ח הר"פ שהיה מיחידי סגולה בקרב החסידים אשר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אדמו"ר צמח צדק התחשב עם דעתו.

בהועידה שהיה לזקני החסידים של כ"ק אדמו"ר האמצעי [אחר הסתלקותו בט' כסלו. תקפ"ח] הוחלט, אשר נזר הנשיאות יתנו על ראש כ"ק חתנו הרה"ק אדמו"ר צמח צדק, וכאשר בהועידה השתתפו כל הנקובי בשם בתוככי החסידים, פרסמו החלטת אסיפה ההיא בכל העיירות הקרובות והרחוקות ובכל מושבי חסידי חב"ד.

האסיפה בחרה בסגולת צירים להודיע לכ"ק אדמו"ר הרה"ק אדמו"ר צמח צדק החלטת האסיפה כאמור. הצירים היו י"ח איש נקובי שם, ובתוכם הרה"ח הרה"ג ר' הלל מפאריטש, הרה"ח הרה"ג ר' יצחק אייזיק מויטעבסק, הרה"ח ר' יצחק משה מיאסי ועוד, ואני – אומר הרה"ח הרה"ג הר' פרץ. –

כשבאנו לכ"ק אדמו"ר להודיע על דבר החלטת האסיפה, אשר כבר פרסמה דעתה והחלטתה בכל מושבי חסידי חב"ד, אשר נזר עטרת הנשיאות הושם על ראש חתן כ"ק אדמו"ר, הוא כבוד קדושת אדוננו מורנו ורבנו, רבם ונשיאם של כל עדת חסידי חב"ד למזל טוב ולאריכות ימים ושנים ברוחניות ובגשמיות.

כ"ק אדמו"ר מיאן לקבל את הנשיאות וכה עבר עד חגה"פ תק"ץ באין דבר ברור. אז נתעוררו אנ"ש והוחלט כי לחג השבועות יבואו זקני החסידים ונקובי שם לליובאוויטש. הרה"ח הרה"ג הרי"א מהאמי – מספר לי אבי הרה"ח הרה"ג הר"פ – מספר אשר בתחלת בואו לליאזנא לכ"ק אדמו"ר רבינו הזקן היה נכד רבינו כ"ק אדמו"ר הרה"ק אדמו"ר צמח צדק ילד קטן כבן ארבע או חמש והיה נמצא בחדרו של כ"ק זקנו, כ"ק אדמו"ר רבינו הזקן.

בין החסידים היה מפורסם, אשר בשעה שכ"ק אדמו"ר הזקן היה מתפלל, היה נכדו הילד לוקח שני תפוחי אדמה ומפצלם כדמות בתי תפילין ולוקח פתילים לרצועות וקושרם בזרועו ובראשו ומתנענע, וגם מנגן בניגונים שונים, ועושה עצמו כמתפלל, וכשכ"ק אדמו"ר הזקן היה מסיים תפלתו

עודנו – הרה"ח הרה"ג הרי"א – מהרהר כן, והנה כ"ק אדמו"ר פסק מלאמר את המאמר, ויפנה אל הרה"ח הרה"ג הרי"א בקול תחנון, לאמר, תחשדוני בדבר שאין בי, ומה אעשה כי כ"ק אדמו"ר ציוה עלי לחזור מאמר זה. ואחרי כן סיים כ"ק את המאמר עד גמירא.

אחר שגמר כ"ק אדמו"ר את המאמר נתנו כל העומדים את קולם בשיר, וכאשר הלך כ"ק אדמו"ר לביתו רקדו בשמחה רבה.

בבוא הרה"ח הרה"ג הרי"א אל האכסניא שלו הרגיש כי חולה הנהו במחלת הקדחת בחום גדול, עד שלא היה בכחו לזוז באבריו וכה היה כל יום הרביעי. לעת ערב הוטב במעט כי סר החום, וכתב פ"נ בכתב ידו לכ"ק אדמו"ר ובלילה הוטב לו, אבל היה חלוש במאד, למחר – ערב שבועות – כשהלך כ"ק אדמו"ר מבית הטבילה, ועבר על אותו הבית שהתאכסן הרה"ח הרה"ג הרי"א, נכנס לבקרו וכאשר יצא כ"ק אדמו"ר הוטב להרה"ח הרה"ג הרי"א עד שבעוד איזו שעות היה בריא ככל האדם.

וכשבקשנו את הרה"ח הרה"ג הרי"א שיבאר לנו פשר דברי כ"ק אדמו"ר שאמר לו בעת אמירת המאמר סיפר לנו ככל האמור בזה.

ה, י' תמוז תרנ"ה, באליווקע.

היום בעת הטיול אחרי הדבור הארוך של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק הרשום לעיל סיפרתי להוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אותו הסיפור שסיפר הרה"ק הרד"ץ תמול על אודות תחלת נשיאותו של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אדמו"ר צמח צדק כרשום ביום העבר.

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק שמע את הסיפור בהקשבה מיוחדת, ונהנה במאד...

✱

בקשר למאמר רז"ל שציטט הרה"ג ר' פרץ ע"ד איש מזריע תחלה יולדת נקבה, אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, כדאי להעיר מדברי כ"ק אדמו"ר הזקן לנכדו כ"ק אדמו"ר הצ"צ בחזיון הלילה, כמובא ב"היום יום", כ"ח אייר (ממכ' ו' אייר ה'תרצ"ט – אג"ק כ"ק אדמו"ר מהרי"צ ח"ד ע' תק"ה):

באחד החזיונות לילה שראה הצ"צ את רבינו הזקן, בתוך שלשים להסתלקותו, אמר לפניו המאמר על שלשה דברים העולם עומד. אחרי המאמר א"ל: איש מזריע תחלה יולדת נקבה – זהו אמך. אשה מזרעת תחלה יולדת זכר – זהו אתה.

אדמו"ר מיאן באמרו, כי יבחרו בכ"ק הרה"צ הר' חיים אברהם בנו של כ"ק אדמו"ר הזקן, או בכ"ק הרה"צ הר' מנחם נחום בנו של כ"ק אדמו"ר האמצעי, ועדת החסידים בצער גדול.

ביום השלישי בראשון לשלשת ימי הגבלה, צלחה עלי רוח ה', ובעמדי עם הרה"ח הרה"ג הר"ר הלל מפאריטש והרה"ח הרה"ג הרי"א מוויטעבסק מתחננים לכ"ק אדמו"ר בשם אלפי החסידים, כי יקבל הנשיאות כפי רצון עדת החסידים, אמרתי לכ"ק אדמו"ר כי יש לי ראי' מפורשת בדרז"ל כי הוא נכדו של כ"ק אדמו"ר הזקן אשר רק לו יאתה הנשיאות.

כ"ק אדמו"ר ענה: מיט קיין מאמר רז"ל טאָר מען זיך ניט שפילן [במאמר רז"ל אסור לשחק], ואמור מה בפיו ונשמע.

אז אמרתי: כתיב אשה כי תזריע וילדה זכר, ואמרז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, איש מזריע תחלה יולדת נקבה, והנה איש מזריע תחלה יולדת נקבה, ונולדה אמכם, ואשה מזרעת תחלה יולדת זכר, נולד כבוד קדושת אדוננו מורנו ורבנו, וכ"ק אדמו"ר מחוייב לקיים רצונם של החסידים.

כ"ק אדמו"ר התבונן איזה משך זמן, ואמר: מוסכם, בתנאי שלא יטרדוני בשאלת עצות בענינים הגשמיים. והרה"ח הרה"ג הר"ר הלל מפאריטש אמר: חסידים ויהלך הערך חסידות.

בשעה קלה נודע, כי כ"ק אדמו"ר קיבל הנשיאות ותהי שמחה גדולה וחדוה מרובה, וכל קהל עדת החסידים עומדים בחצר, ובתוך כך נשמע כי בעוד רגעי מספר יבוא כ"ק אדמו"ר לבית הכנסת לאמר דא"ח, ונרוץ כולנו לבית הכנסת להחזיק מעמד אצל הבימה.

כעבור זמן מה הופיע כ"ק אדמו"ר לבוש בבגדי לבן – שהיה בירושה מכ"ק אדמו"ר הזקן – וישב על הבימה ויתחיל להגיד את המאמר על שלשה דברים העולם עומד.

בעת שהתחיל כ"ק אדמו"ר את המאמר נזכר הרה"ח הרה"ג הרי"א מהאמליע על אותו הזמן אשר שמע את המאמר מכ"ק אדמו"ר הזקן, וכרגע נזכר באותה המחזה שהילד הקטן נכדו של כ"ק אדמו"ר הזקן יפלס לו נתיב, ונזכר בדברי קדש הקדשים שאמר אז כ"ק אדמו"ר הזקן "לאָז אים, ער ויהל הערין, ער הערט, דו ועסט וויסן אָז ער הערט".

כשנזכר הרה"ח הרה"ג הרי"א מהאמי' על המחזה אז, ודברי הנבואה, והמחזה בהוה, כי הילד ההוא הנהו כ"ק אדמו"ר בהוה, ונשיא לריבוי רבבות – כ"י – בישראל, עבר הרהור במוחו לאמר, זהו כח עליון, ומראה הוא כ"ק אדמו"ר כחותיו הכמוסים אשר חננו השי"ת.

ויען לו: "זהו ר' לייבקע יואל'ס". ויקרא הצמח צדק בתמהון: "הא! הא! דאָס איז לייבקע יואל'ס? אַז איך וואָלט וויסן אַז לבושים פועל'ן אַזוי, וואָלט איך זיך וועגן דעם מוסר נפש זיין" [= הא! הא! זהו לייבקע יואל'ס? לו ידעתי שעד כדי כך יכולים הלבושים לפעול, הייתי מוסר את נפשו על זאת].

(למען ידעו... – ר"מ שוסטערמאן,

מסיפורי הרה"ג ר' בנימינסאהן)

פעם נכנסו הרה"ח ר' הלל מפאריטש והרה"ח ר' פרץ חן אל הצמח צדק וביקשוהו שיאמר חסידות. אמר להם הצ"צ: 'פלוידערן אַזוי ווי דו? [= לפטפט כמוך?]. אני אומר מאמר בתורה-אור בפנים'. ויצא ואמר מאמר בתורה-אור בפנים, ולא פירש אפילו תיבה אחת.

ר' הלל היה אחר-כך בהתפעלות גדולה ואמר: הרבי ממש האיר את עיניי במאמר.

לאחר מכן נכנס ר' הלל ליחידות, בחשבו שעליו כיוון הצמח צדק באמרו "פלוידערן כו". אמר לו הצ"צ: "לא אליך נתכוונתי".

כשיצא מהיחידות, סיפר ר' הלל לר' פרץ את מה שאמר לו הצ"צ.

כשנכנס ר' פרץ ליחידות, אמר לו הצ"צ: "האם נכון הדבר שמספרים עליך שאתה אומר חסידות דרושים משלך?" ענה ר' פרץ: "בליל שבת קודש אני לומד ברבים את תחילת המאמר, וממשיכו בבוקר קודם התפילה בפנים הספר, וגומרו בין מנחה למעריב (שאז אי אפשר ללמוד בפנים [בגלל חשכת הערב]) בעל פה, והיות שהשומעים אינם יודעים את המאמר, חושבים שאני אומר זאת מעצמי.

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם אביו הרה"ח ר' שמואל ז"ל)

בכל פעם שר' הלל פאריטשער ור' פרץ היו מגיעים, היה הצ"צ אומר עבורם מאמר.

פעם באו ר' הלל ור' פרץ לאדמו"ר הצ"צ ונכנסו אליו שניהם יחדיו.

התאונן ר' הלל בפני הצ"צ, שבאותה שנה נקבעו שלושה נאבארען [גיוסים]. ור' פרץ הפטיר ואמר מיר האַבין אַ רבי'ן (כלומר, שאין צריך לדאוג ולבכות כי יש לנו רבי והוא יתן ברכה וה' יעזור).

עוד מסופר (ויתכן שהיה זה במשך השקו"ט בין החסידים לאדמו"ר הצ"צ לפני קבלתו הנשיאות בסוף, כמסופר לעיל):

בזמן שאדמו"ר הצמח צדק סירב לקבל עליו את הנשיאות, הפציר בו הרה"ג הרה"ח ר' פרץ חן. וענה לו הצ"צ, הלוא נאמר בפ"ו דאבות שהלומד תורה לשמה מגלין לו רזי תורה, ומכיון שאין מגלין לי רזי תורה, מוכח שאיני לומד תורה לשמה, ואיך אני שייך להיות רבי.

ויענהו ר' פרץ: הסדר בהמשנה (ברייתא) הוא: "ונותנת לו מלכות וממשלה", ואח"כ – "ומגלין לו רזי תורה!"

(רשד"ב שי' נאטיק בשם הרה"ח ר' יהושע לייך הי"ד)

הצמח צדק עמד לבוא לעיר שבה כיהן ר' פרץ ברבנות (נעוול?). ר' פרץ היה נרגש ביותר וטרח בהכנות לקבלת פני האורח החשוב, גם טרחה גופנית. אמר לו מישהו ממקורביו: למה זה רבינו טורח כל כך, שמא הטרחה למעלה מכוחותיו. הדברים לא מצאו חן בעיני ר' פרץ והשיב בקפידה: "ואילו הייתי טורח בשביל השבת כלום גם אז הייתם שואלים למה אני טורח?"

(מרשימות מרת שושנה זהבי, בת

הרה"ג רמ"מ הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

איש אחד בא אל הצ"צ וסיפר, ששהה בחלום של לילה אחת – ג' שנים, והיות וידוע שיש חלומות שהם ענין של כף-הקלע ר"ל, לזאת הוא שואל אם חלומו היה מסוג זה.

ויענהו הצ"צ: אויב דו האַסט עולה לתורה געווען במשך ג' שנים איז דאָס נישט קיין כף-הקלע, ווייל דאָרטן איז מען נישט עולה לתורה [= אם במשך ג' שנים אלו עלית לתורה, אין זה כף-הקלע, שכן בכף-הקלע לא עולים לתורה].

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע לייך הי"ד)

ידוע, שבזמן אדמו"ר הצמח-צדק גזרה המלכות גזירה לחבוש על הראש "דאָשיק" [= כובע מצחייה].

פעם אחת ישב אדמו"ר הצ"צ עם החסידים בהתוועדות וציווה להסב את כובעם לאחוריהם, מפני שזה מסתיר על "שאו מרום עיניכם".

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע לייך הי"ד)

פעם בא ר' פרץ עם אחד החסידים הגדולים – שהיה גם אצל אדמו"ר הזקן – אל אדמו"ר הצמח צדק, ולא הכיר הצמח צדק את החסיד מחמת שהיה לבוש לבושים שלא כפי הרגלו. שאל הצמח צדק את ר' פרץ, מיהו החסיד שעימו?

*

פעם כשבקר הרה"ג ר' פרץ חן בליובאוויטש, נכנס לייחודות לכ"ק אדמו"ר הצ"צ, ויאמר לו כ"ק: "מה דעתך, פרץ, בזמן הזה מהו לאיש יהודי הכרחיות?" וענה הר"פ: "בזמן הזה הכרחיות ליהודי שיהיה לו בכל יום דגים ובשר, בית השייך לו, סוס ועגלה לנסוע, חמשה ועשרים אלף רוב"כ בבנק".

כ"ק הצ"צ הסכים עמו, ואמר: "איך רעכן אויך אַזוי" [גם אני חושב כן].

וסיים המשפיע הרש"ג, כנראה דנו בזה בב"ד שלמעלה מהו הדברים המוכרחים, וצירף כ"ק אדמו"ר הצ"צ את הרה"ג החסיד ר"פ לב"ד שלמטה לפסק דין.

(רשימות דברים – סיפורי הרה"ח ר' יהודה של חיטריק)

*

הרה"ג הרה"ח ר' פרץ ז"ל חן התאונן פעם לפני כ"ק אדמו"ר הצ"צ על איזה ענינים, וכפי הנראה שדבר במה נקדם פני משיח צדקנו (אינני זוכר את הלשון בדיוק).

והשיב כ"ק: האב קיין מורא ניט, רבי עקיבא וועט ניט גיין אָן נעגל אַנטקעגן משיח'ן [אל תפחד. רבי עקיבא לא ילך לקבל פני משיח צדקנו בלי צפרנין].

(שמעתי מהרה"ג הרה"ח יהושע ליין הי"ד שהסביר כוונת כ"ק שאפילו אם ר' פרץ הוא בחי' צפרנים מנשמת רבי עקיבא, כשילך לקבל פני משיח צדקנו, ילך בכל הציור קומה שלו).

(לקוטי סיפורים – מהרה"ג ר"מ פערלאוו ז"ל)

*

גדולתו של ר' פרץ לא היתה בבקיאות דוקא. ומעשה שהיה יושב לפני הצ"צ ואומר דברים מסברתו, והצ"צ היה אומר: כן כותב הרשב"א; כך אומר הרמב"ם.

ר' פרץ היה אומר על למדנים המתגנדרים בבקיאות שלהם: "ה' הבין דרכה, והוא (הלמדן) ידע את מקומה".

(מסיפורי מרת שושנה זהבי, בת

הרה"ג רמ"מ הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

*

אל אדמו"ר הצמח צדק באו פעם זוג ששהו כבר עשר שנים ולא נולדו להם בנים, ובקשו להתגרש.

שלח הצ"צ לקרוא את הר"ר פרץ חן מצ'רניגוב, שהוא המרא דאתרא, והוא יסדר להם את הגט. ואמר הצ"צ: אני איני יכול להזקק לזה, כיון שהבעש"ט אמר שלא להתגרש, אז הפשט בגמרא הוא באופן אחר.

הם נשאו בחדרו של הצ"צ, והצ"צ נעמד להתפלל מעריב, וכשהגיע ל"מלך ממית" אמר זאת בקול. זמן קצר אחרי כן שמעו צלצול פעמונים והבינו שמששהו קרה.

הצ"צ שאל כמה פעמים "ואס הערט זיך אין גאַס" מאוחר יותר שמעו שנהרג הקיסר [ניקאלאי ימ"ש].

(ר' מאיר שי' איטקין, בשם הרה"ח ר' מאיר שמחה חן. וראה בשינויים בליקוטי ספורים מהרה"ג ר"מ פערלאוו)

*

הצ"צ הזכיר פעם אחת בעת מאמר דא"ח את אחד המדקדקים בפירוש איזו תיבה. שאלוהו למה הזכירו, וכי בלעדו אין יודעים פירוש התיבה?

אמר הצ"צ: ער האָט מיר געבעטן טאָן אים אַ טובה און דערמאָנען אים אין חסידות [= ביקש ממני לעשות לו טובה ולהזכירו בחסידות].

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד [ואמר ע"ז רי"ל שאולי מה שכתב רבינו הזקן בסוף פ"ח בתניא "וזהו טעמו של הרמב"ם ורמב"ן ז"ל כו" – הוא ג"כ על דרך הנ"ל])

*

ר' פרץ התאלמן מאשתו השניה בעודו צעיר לפי ערך. שאל את כ"ק אדמו"ר הצ"צ האם ראוי לו להתחתן פעם שלישית. השיב לו כ"ק: תוכל לצאת בתורה שבעל פה.

(מרשימות מרת שושנה זהבי, בת

הרה"ג רמ"מ הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

(וראה אג"ק אדמו"ר זי"ע, ח"ה ע' רסו, ח"ז ע' שנה-ו, חכ"ב ע' רעט, סיפור ע"ד נפילת רוחו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ אחרי הסתלקות הרבנית שלו נ"ע, ואמר לו בנו מהרי"ל הלא שמענו ממך מרו"ל וראה חיים עם אשה אשר אהבת זו תורה. ויענה כ"ק הצ"צ נחמתני בני נחמתני [או: החייתני])

*

הצמח צדק אמר על ר' פרץ – פרץ הוא מאנשי כנסת הגדולה (ר"ל מהגווארדיה הותיקה).

(מרשימות מרת שושנה זהבי, בת

הרה"ג רמ"מ הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

*

הרה"ג ר' פרץ חן נכנס פעם אל הצמח צדק, וראה שהוא כותב מכתב לבעלי שו"ת "מפרשי הים", רבני לעמבערג (לבוב), וכותב להם "אשר קטנם עבה ממתני". ואמר ר"פ להצ"צ: "חסידים וועלן דאָס נישט וועלן לייזן, און איך וויל דאָס אויך נישט לייזן" [= חסידים לא ירצו לסבול את זה, וגם אני איני רוצה לסבול את זה]. וענה לו הצ"צ: "יונגעלייט, און טוען אין לערנען, דאַרף מען זיי מחזק זיין".

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם ר' יהושע ליין הי"ד)

הערת המלקט: מעשה זה בודאי היה בשנותיו האחרונות של כ"ק אדמו"ר הצ"צ (בתקופת מחלתו של כ"ק, שאז מיעט מאד באמירת מאמרי דא"ח, ומכ"ש שלא נסע לערי חסידיו כמו שנהג בשנותיו הראשונות, ולכן היה רגיל לשלוח את בניו, ובפרט המהרי"ל, לכו"כ ערי אנ"ש), אבל קשה לומר שזה קרה בצ'רניגוב, כי ע"פ מסורת משפחת חן נשלח הרה"ג ר' פרץ לשם בהוראת כ"ק הצ"צ רק בחדשים האחרונים של חיים חיותו של כ"ק בעלמא דין, בשנת תרכ"ו (כמסופר לקמן), אבל מסיפור זה נשמע שעבר זמן ניכר עד שסרה קפידת כ"ק הצ"צ, ולכן לכאורה יש להקדימו לתקופת רבנותו בנעוול, ועדיין צ"ע.]

אצל הרה"ח ר' דוד צבי [חן] זללה"ה, בטשערניגאוו, אירע פעם איזה ענין ושאלה בדבר אחד השוחטים, ואמר אחד הנוכחים שאדמו"ר הצ"צ היה מיקל בענייני השוחטים יותר מאשר אדמו"ר הזקן.

- חס ושלום! - הגיב הרד"צ - להקל יכולים רק בענין פרטי באם מוצאים לכך סעיפים וסניפים, אבל לא בענין השוחט, שזה ענין כללי ותמיד!

והמשיך הרד"צ ואמר בשם אביו הר"ר פרץ, שבימי אדמו"ר הזקן היו חסידים גדולים ונישאים, אבל הם היו מתי מספר בלבד, ואילו בזמן הצ"צ היו במושבי אנ"ש חסידים רבים, ובמיוחד השוחטים.

וסיפר, שבאחת מעיירות אנ"ש נצרכו לשוחט, בעיני חלק מהציבור נראה לקבל את אחד השוחטים הוותיקים מעיירה סמוכה, ואילו אחרים היו סבורים שהתפקיד מתאים לשוחט צעיר ממיודעיהם.

שלחו אנשי הקהילה שליח אל הצמח צדק לשאול בדעתו, והרבי השיב להם שישונו בעוד עשרה ימים וישמעו את החלטתו.

בחר אדמו"ר באחד האברכים שניתן לסמוך עליו, ושלח אותו בשליחות חשאית לשבות בעירו של השוחט הוותיק ולתהות על קנקנו. נתארח האברך בבית השוחט, וראה כי מיד אחרי סעודת הלילה הלך לישון, קם מאוחר משנתו והלך עם זוגתו לבית הכנסת. כשחזרו היתה האשה "ראש המדברים" לפני הסעודה וגם בשעת הסעודה, וכשרצה האברך להטות את השיחה ושאל את השוחט פירושו של פסוק מסויים, נענה כי "בקושי התירו לדבר דברי תורה בשבת" ... וגם לתפילת המנחה בא השוחט בשעה מאוחרת.

בשבת השניה נסע האברך אל השוחט הצעיר, וראה כי אחרי סעודת הלילה ישב הלה ועיין שעה ארוכה ב"לקוטי תורה", וכחצות הלילה עמד ממיטתו ועסק בתהלים ובמשניות. לפני התפילה למד שוב ב"לקוטי תורה", בסעודת היום שוחח בענייני פרשת השבוע ופירושי "אור החיים", ואחרי הסעודה

("אוצר ישראל" מר' ישראל הלוי רזנצווייג מירושלים. נאסף ונערך ע"י נכדו מרדכי הכהן בלום. ירושלים תשנ"א - בשם ר"י ששמע מר' מרדכי הירש שמערלער)

[הסיפור סתום. ואולי יתפרש ע"פ המסופר בס' הצאצאים (עמ' 123) 'מפי חסידים': פעם בא אחד החסידים לכ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע להיפקד בדבר ישועה, ואדמו"ר הצ"צ ענה לו שהוא אינו יכול לעזור לו בזה. שאלו: והרי דבר שכזה בא לפני הבעש"ט והראה מופת? נענה הצ"צ ואמר: מי יכול להתדמות לבעש"ט? הרי הבעש"ט יכול היה לחלוק על משנה! שהרי המשנה ביבמות (סד, א) אומרת "נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו ראוי ליבטל", ובברייתא שם איתא דיוציא ויתן כתובה, ואילו הבעש"ט פעל שיהיו בנים!]

אנשי טשערניגאוו בקשו מרבם הרה"ג ר' פרץ חן, שיבקש מאדמו"ר הצמח צדק שישלח אליהם את אחד מבניו לזמן מה, ושיהיה זה מהרי"ל דוקא.

ר' פרץ סירב לנקוב דוקא בשמו של מהרי"ל, אך משהפצירו בו מאוד ודחקו בו, ניאות לדבריהם וכתב לאדמו"ר את בקשתם.

הצ"צ לא השיב למכתבם, אך אחר כך - כשהיה ר' פרץ בליובאוויטש - אמר לו הרבי בקפידא: וואָס זיינען זיי בעלי בתים אויף מיינע קינדער, וועמען צו שיקן?! [= האם אדונים הם על בני לומר את מי לשלח להם?!].

- זייט מיר מוחל [= מחל לי!] - ביקש ר' פרץ מהרבי.
- הרי בכל לילה אומר אני "הריני מוחל" - השיב לו הצ"צ...

ביקש ר' פרץ מחילה שנית, והרבי חזר על תשובתו. נשארה הקפידא בתוקפה (וגם היה לו עונש, אך ר' פרץ לא סיפר מהו).

כעבור זמן מה בא ר' פרץ שוב לליובאוויטש והפעם עם בנו הרד"צ, ופתאום בא לאכסניה שלהם שליח מהרבי לקרוא לר' פרץ, וגם הרד"צ הלך עמו לבית אדמו"ר. שם מצאו עוד רבנים חשובים, וכולם מפלפלים ב"שאלה" שנמצאה בתרגולת בבית הרבי.

עיין גם ר' פרץ ב"שאלה", ואמר: אמרי אינשי, שהרופא לומד מניסיונו ("פראַקטיקאַ") יותר מאשר מלימודו, ויודע אני שהמורים מכשירים ב"שאלה" כגון זו, והתרגולת כשרה!

- מקובלת עדותו - אמר הרבי - וכן ההלכה!
אז ידעתי - סיים ר' פרץ את סיפורו - שכבר סרה הקפידה מעלי.

(רשימות הרה"ח ר' סעדי ליבעראוו.)

(ראה שמועות וסיפורים ח"ב)

בין כך ראה כי על הדרך נוסעים עגלות, ופנה אלי בזריזות יתירה ואמר לי מהר לך ושאל אותם להיכן הם נוסעים, והשגתי אותם ואמרו לי כי הם הובילו קמח מליובאוויץ לפה ועתה הם נוסעים חזרה, אך כאשר הסוסים יגיעים מהמשא אשר הובילו לפה הם נוסעים לאט, וממילא יבואו לליובאוויץ לילה בשבת קודש.

כאשר החזרתי את תשובתם לאבי, אמר לי רדוף אחריהם מהר ואמור להם שלא נשלם להם כמו שמשלמים לעגלות הנוסעים חזרה עשרה קט"כ, רק נשלם להם רו"כ, אזי אימתי יבואו לליובאוויץ. וכאשר אמרתי להם כך, אמרו לי, נבוא לליובאוויץ בעוד היום גדול. וכאשר חזרה לאבי תשובה זו, מרוב שמחה חטף הטו"ת בידיו ורץ להעגלה ואני אחריו ושכחנו ליקח הפעקליך שלנו, גם בגדי שבת וחליפות לבנים הכל נשאר שם, וכאשר נסיעותינו הי' על עגלות מלוכלכים מקמח, ונסעו במהירות מאד, באנו לליובאוויץ מעוטפים באבק קמח מכף [רגל] ועד ראש.

האכסניא שלנו הי' אצל המשרת של אדמו"ר, הרה"ח ר' חיים דובער נ"ע, והלך להחצר והודיע מביאתנו, ובאיזה אופן, וכעבור זמן מועט הביא לנו איש ממשרתי בית אדמו"ר מלבושים, מלבושי הרגל עד לבושי הראש ואפילו מטפחת האף, ובגדי שבת לכל אחד לפי ערכו.

אחרי שבת קודש בא המשרת רחז"ב מבית אדמו"ר ואמר לאבי כי ילך לבית אדמו"ר ויתכה בחדר הסמוך לחדר אדמו"ר, והלכתי ביחד עם אבי, בדרך הילוכו פנה אלי אבי ואמר לי יודע אתה מה שאני חפץ לשאול היום מאדמו"ר, אני חפץ לשאול אם לעסוק יותר בלימוד קבלה (ועל מה ולמה אמר לי זה איני יודע, כן מספר הרב מאיר), וכאשר באנו לחדר הנ"ל חכינו שם ולא זו ידי מיזו, ופתאום פתח המשרת הנ"ל הפתח מבפנים, ואמר לאבי שילך לאדמו"ר, ואחז אבי אותי בידו והלכתי עמו.

כשנכנסנו הי' אדמו"ר שוכב, ואצלו עמד שולחן וספרים מונחים עליו, אותי העמיד אבי בפתח מבפנים, ובעצמו התחיל לפסוע להתקרב לאדמו"ר, ואדמו"ר הושיט ידו הקרושה להשולחן ליקח איזה ספר, וקרב אבי ביותר להשולחן לקרב לו ספר, אך אדמו"ר עוד מחפש בידו הקדושה ולקח בעצמו ספר ופתחו כשהוא שוכב, והתחיל לקרות בו: מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה. (מאכט דער רע"ב [פירש הרב עובדי' מברטנורה] ולא שנו אלא רשב"י וחרביו, וואָס זיי זאיינען געווען [שהם היו] בעלי קבלה, אבל אתם בעלי נגלה מפסיקין בין לקריאת שמע ובין לתפילה, פאַרשטייטו אַז קבלה איז העכער [אתה מבין שקבלה יותר גבוהה].

למד שוב "לקוטי תורה" ושכב מעט לנוח. לתפלת המנחה הקדימו ללכת, אמרו תהלים בבית הכנסת ועוד למדו "מדרש" לפני התפילה, וגם בסעודה השלישית נאמרו דברי תורה.

כשבאו נציגי שני הצדדים אל הצ"צ, ציוה הרבי על האברך לספר בפניהם דברים כהווייתם, והרבי סיים: שוחט שאוחז ב"לקוטי תורה" במשך כל יום השבת, יכולים לסמוך עליו!

ועוד הוסיף הצ"צ ואמר: יום השבת מוכיח על ששת ימי המעשה וגם מסייע להם.

(רשימות החסיד ר' מיכל. כת"י)

✱

סבי (הרה"ח ר' מרדכי יואל דוכמאן מהאמליא) היה מספר בשם הרה"ח ר' פרץ מטשערניגאוו: מימי לא נצחני אלא אשה זו. פעם נכנס להרבנית חי' מוסיע, שהתאוננה שבעלה כ"ק אדמו"ר הצ"צ מאד חלוש. הכל אומר הוא מתוך הסידור, אפילו ברכת אשר יצר. אמר ר' פרץ ששמע שגם כ"ק אדמו"ר הזקן בזקנותו גם הוא הי' אומר את הכל מתוך הסידור. ענתה הרבנית: "אם סבו (כ"ק אדמו"ר הזקן) לא הי' עושה ככה, מאין הי' הוא (כ"ק הצ"צ) יודע (לעשות ככה)?"

("לשמע און" – סיפורי הרה"ח רשנ"ז דוכמאן)

✱

...שמעתי מהרה"ח ר' מאיר שמחה ז"ל חן מה שסיפר לו דודו הרה"ח הרב ר' מאיר ז"ל (רב בטאראפיץ) אשר אביו הרה"ג הרה"ח הרב ר' פרץ נ"ע בנסיעותיו האחרונות לאדמו"ר הצ"צ צוקללה"ה נבג"מ זי"ע ועכ"י, לקח אותו ג"כ לאדמו"ר לברכו (נסיעתם היתה, כמדומה לי שסיפר, בדרך עיר ליאזנא) והוצרכנו לשכור עגלה בליאזנא לנסוע לליובאוויץ וזה הי' אור בוקר יום ו' עש"ק.

בעל האכסניא אשר התאכסנו אצלו אמר כי אין מי שיתרצה לנסוע ערב שבת קודש, וממילא הוא וכל החסידים מהעיר אשר באו לאבי לאכסניא אמרו פה אחד להיות שבת קודש אצלו כי צמאים הם לשמוע דא"ח [מאמרי חסידות], כי אדמו"ר זה זמן הרבה אינו אומר דא"ח ברבים וגם על יחידות אינו מקבל, וכאשר נזדמן דבר כזה נבקש מאד שתשארו פה על שבת קודש ואחר שבת קודש תסעו אי"ה.

אך אבי אמר שבשום אופן לא ישאר ונצרך לו לנסוע לליובאוויץ, ושלח אותי החוצה להשיג עגלה, אך כפי הנראה התאימו עם כל הבעלי עגלה שלא יתרוצו לנסוע וטעמם מפני שזה ערב שבת קודש. כבואי לאבי עם ידיעה כזו, שאין מי שיתרצה לנסוע, נשאר מבוהל ומוטרד מאד מרוב עגמת נפש שאינו יכול לנסוע, וישב אצל חלון הבית והביט החוצה.

ר' פרץ נתמנה לרב בצ'רניגוב בשנת תרכ"ו (1866). לפני שנסע למקום כהונתו החדש נסע, עם כל בני ביתו, אל הצמח צדק בליובאביץ.

סיפר ר' אברהם חן: אבי, הרד"ץ, היה אז ילד. בראותו את הצ"צ נבהל כל כך עד כי הדיבור ניטל ממנו. אמי ע"ה סיפרה לנו לימים, שבראותה את הצ"צ הרגישה גם היא הרגשה דומה. הרד"ץ סיפר, כי באותה פגישה שאל אותו הצ"צ מה רצונו, ולא יכל להשיב, ואז שאל כ"ק עוד הפעם: "זון מיינער, וואָס ווילסטו" [בני מה אתה רוצה], ואז השיב. ותוך הדברים נכנס ר' פרץ.

(מכתבי מרת שושנה זהבי, בת הרה"ג רמ"מ

הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

✱

שמעתי מהרד"ץ שיחי' ששמע מאדמו"ר מהר"ש. חצי שנה קודם הסתלקות אדמו"ר הצ"צ, בכל יום היה הצ"צ פותח המדרש רבה והיה קורא משם לפני בנו מהר"ש: "וימת יוסף ואחיו וכל הדור ההוא" - אעפ"י שמת יוסף ואחיו וכל הדור, אעפ"כ אלקים של אלו לא מת". והמהר"ש בעת מעשה לא היה מראה שום תנועות של עצב, ואדרבה היה מראה כמין שחוק, אך אחר כך היה הולך לביתו והיה שופך דמעות בלי שיעור כו'.

("המשפיע" - מסיפורי הרה"ה רש"ז האוולין ז"ל)

✱

כן סיפר הרב מאיר אשר כל העת לא זז ידי מיד אבי, ועוד לא פתח פיו לדבר עם אדמו"ר, אך אח"כ אמר אבי לאדמו"ר כי אני באתי, ורמז לי להתקרב אליו וברך אותי ואמר לי אבי שאלך משם, והלכתי וסגרת הפתח מעבר השני, ואבי נשאר שם ומה שהי' שם איני יודע כי אבי בצאתו משם לא סיפר לי מאומה. ע"כ מה שסיפר הרב מאיר ז"ל ל[בן אחיו] הר' מאיר שמחה ז"ל.

(ממכתב הרה"ה התמים ר' יצחק יעקב ע"ה

מינקאוויטש לכ"ק אדמו"ר זי"ע - לפני קבלת הנשיאות)

✱

לרבנותו האחרונה, בצ'רניגוב, נשלח על-ידי הצמח צדק. ר' פרץ הי' בליובאביץ. באותו זמן באו לשם שלוחים מדווינסק לבקש מהצ"צ שימנה להם רב. במסדרונות [בית כ"ק אדמו"ר] פגשו בר' פרץ וגמרו עמו. בדווינסק היו עד אז שני רבנים: האחד חסיד והאחר מתנגד. ולר' פרץ אמרו, שאם יקבל עליו הרבנות יהי' שם רב אחד בלבד, וזה יהי' הישג גדול לחסידות. נכנס ר' פרץ - עם השלוחים - לחדר הצ"צ, הרים הצ"צ כוס ואמר: לחיים, צ'ערניגובער רב. ר' פרץ סירב תחלה, אבל הצ"צ עמד על שלו ור' פרץ נתרצה.

(מרשימות מרת שושנה זהבי, בת הרה"ג

רמ"מ הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

✱

כ"ק אדמו"ר מהר"ש זי"ע

ואמרו לה, ומסרה לו פתקה, הזמנה לבוא מחר בבוקר לשתות חמין אצלה.

ובכדי להפטר מזה שלח את משרתו להאפטייק [= בית מרקחת] להביא איזה מיני סממנים [כידוע שהיה אדמו"ר מהר"ש בקי ברפואות, וכל חידוש ברפואות שהי' בעיתונים, הי' מונח אצלו קטע העיתון] ועשה "רעצעפט" [=מרשם], ושתה ונסתכן. נכנס לרופא חצר המלך (כי הי' לו זכות "אזרח נכבד לדורותיו") ונתן לו הרופא כתב שמוכרח תיכף ומיד לנסוע לחו"ל לדרוש ברופאים, ובו ביום נסע מפטרבורג.

(רשד"ב שי' נאטיק בשם הרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד)

*

הרה"ח ר' חיים דוד (בן ר' משה לייב בן הר"ר פרץ) שו"ב בנעוועל הי' מתפאר שקבל "קבלה" להיות שוחט מכ"ק אדמו"ר מהר"ש בעצמו.

והמעשה שהי', כי הי' פעם בליובאוויטש וכ"ק אדמו"ר שלח את הגבאי שלו לחפש מישוהו ראוי לשלוח באיזו שליחות. והגבאי הציע לכ"ק שהנה נמצא כאן רח"ד הנ"ל. וענה כ"ק אדמו"ר בהינף ידו: חיים דוד טויג אף כפרות! [חיים דוד מתאים לכפרות].

על כן הי' מתפאר שכ"ק נתן לו קבלה!

(מסיפורי הרה"ח רמ"מ שי' מרזוב ששמע מרח"ד בעצמו. אבל ראה

נוסח אחר בסיפורי כ"ק אדמו"ר מהר"ש ב"ע)

שאלו את כ"ק אדמו"ר הצמח צדק זצ"ל מפני מה קרא לבנו שמואל. האם התכוון לשמואל הנביא? וענה: "זאת איני יודע. אבל על שום "כי מה' שאילתיו" – בוודאי".

(מרשימות מרת שושנה זהבי, בת

הרה"ג רמ"מ הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

*

אחר הסתלקות הצ"צ נשאר "קוויטאנציא" אחת (שהוא פטור מהגיוס לצבא שרכשו אותו בכסף), והי' דין תורה מי מהיורשים יזכה בזה, אם מבני האדמו"ר מקאפוסט או כ"ק אדמו"ר מהר"ש. בין הרבנים הללו הי' גם הרה"ג ר' פרץ חן. ויצא הפסק שכ"ק אדמו"ר מהר"ש יזכה בזה לבניו, היות ואצל שאר הבנים הי' יכולה להיות מזה תועלת רק לנכדיהם (אור-אייניקלאך של הצ"צ), ואילו אצל המהר"ש היתה התועלת לבניו (אייניקלאך של הצ"צ). הפסק הי' על יסוד "עז כאן רחמי על הבן (פרש"י, בראשית כא, כג, במעשה דאבימלך, "לי ולניני ולנכדי").

[מהמעתיק: גם בכורריות שהיו בין בני הצ"צ אחר ההסתלקות, בדבר הירושה והרבנות וכו', הי' הרה"ג ר' פרץ בין הרבנים הכוררים].

(ר' מאיר שי' איטקין בשם הרה"ח ר' מאיר שמחה חן)

*

בספר התולדות אדמו"ר מהר"ש (שנערך ע"י כ"ק אדמו"ר זי"ע) מסופר בענין מה שנסע כ"ק אדמו"ר מהר"ש דרך פּאָלֶאָצק כו'.

סיבת נסיעתו כי הי' אז אדמו"ר מהר"ש בפטרבורג, ובטיילו בגינת הביתן, פגשה בו אשת הקיסר ושאלה ממשרתיה מי האיש,

"בעיר מולדתי, צ'ערניגוב, היה איש מפורסם (ולא אזכיר את שמו), למדן ונכבד ונשוא פנים, חכם מצוין והנהגת ביתו ברחבות, דר בבית חומה מפואר במקצוע דירת הרוזנים, אך בתכלית היהדות בכל פרטיו ודקדוקיו. רוב ירחי השנה היה יושב בפעטערבורג וגם ביקר בבתי השרים ושרי המלוכה, במצב כזה היה שנים רבות, כמאמר ההמון בעושר ובכבוד. ובאיזה יום מימים נשמע בעיר כי האיש הנ"ל עם עוד גביר אחד מעיר הנ"ל נסתבכו ונתעטפו במשפט מר שערך עליהם רוזן אחד, שבגדו בשטרות על סך גדול. מובן כי משך זמן היה הדבר בהצנע ובסתר, ואילו היהודים ודאי לא שקטו ולא נחו, ובכל מה שהיה בכוחם השתדלו לגול מהם המשפט, אך ללא הואיל להם מאומה. ונאסרו שניהם בבית האסורים, לחכות על משפטם בבית המשפט העליון (אקרונאי סוד) כידוע דרך הזה בערי רוסיא. מובן כי השתדלו להשיג עורכי-דין המצויינים, אך ללא הואיל להם מאומה, ונחרץ משפטם לסיביר על כמה שנים. עד כעת חי בפני הרגש וההתמרמרות, מכל העיר בחריצת משפט מר כזה, בפרט על החכם המצוין הנ"ל. וכאשר הגיע זמן השילוחין שלו יום אחד טרם השילוחין, שלח שליח להרה"ג רבי דוד צבי חן ז"ל, הרב דמתא, בבקשה שרצונו להתראות עמו, וכאשר הרב הנ"ל ז"ל בא לבית מאסרו, התפרץ בבכיה גדולה ופתח בפסוק "את חטאי אני מזכיר היום – לכאורה אקרא בשם חסיד, מפני שאני מתפלל בסידור חב"ד, אך ימי המאסר פתחו עיני העיוורים, ונודעתי כי שם חסיד יורה על אמונתו ברבו".

"ועתה אפרש לכם מרי שיחי – זה יותר משלוש שנים, כדרכי תמיד בנסיעתנו לפעטערבורג, נוסע אני תמיד במחלקה הראשונה, והקאנדוקטרים יודעים אותי, ואמר לי אחד מהם: - כעת נוסע בוואגאן השניה ג"כ במחלקה הראשונה, הרבי שניאורסאן המפורסם – הוא כ"ק אדמו"ר רבינו הקדוש רבי שמואל "המהר"ש" – ואוכל לפתוח לך פתח ותוכל להתראות עמו – וכן עשה וכאשר נכנסתי וראיתי פניו הק' נרתעתי ונרעשתי למאד, מובן כי הרגיש זאת, ותיכף עבר על פני קדשו חזות נעימה רצופה אהבה, ורמז לי להתקרב אליו, ואמר לי לישב על הכסא השני ותיכף פתח לפניו הקופסא הכספית והמוזהבת של הסיגריות ואמר לי: איהר רויכערט דאך, נעמט און רייכערט (אתם הרי מעשנים, קחו ותעשנו), לולא פניו השוחקות במבטו הנעימה השיב רוחי, כי כנדהם נרעש ונפחד נמצא הרגשתי רעידה ורתיחה בכל אברי הפנמיים, אך מבטו עלי בנעימה ומתיקות הרגיע לי ושבתי לחושי בשלימות, והתחיל לדבר אלי ממש כדרך איש אל אחיו, כערכו, והתחיל לדרוש מצב חייתי בכל פרטיו ועניניו בחומר וברוח, הנהגת ביתי, עניני נסיעותי התמידיות, ובפרט מצב תהלוכתי בפעטערבורג, מי ומי הם המכירים אותי, וערך ההכרה, וכה האריך לחקור ממני שעה ארוכה בדקדוק פרטי, עד שכמעט שכחתי אצל מי אני יושב, כי נתעמקתי ליתן תשובות על כל פרטי שאלותיו".

"וממש כמו באמצע ענין הפסיק רגעים אחדים, ואמר לי בזה"ל – זייענדיק אין די קאבינעטן פון אייניגע מיניסטארן,

[בחלונות] הגבוהים אוכל להשיג פתיחת שערים לענייני מסחר. כשחוק קל עבר על פני, ולא תפסו דברים האלה שום מקום בקרב לבי כי כמו ללצון היו לי הדברים. ועתה אוי ואבוי, בער ובער – אטום הלב – וערל אזנים. כאשר זיכני ה', אפשר מאיזו זכות אבות, להתראות עם האספקלריא המאירה ברוה"ק, והזהירני מלכד ומיסורים, ואם היה לי האמונה הפשוטה בצדיקו של עולם, נתקיים בי המדרש שנאמר על יעקב אבינו ראוי היה לירד בשלשלאות של ברזל למצרים, והקדימו יוסף הצדיק ובא בכבוד. ואני החסר דעה לא שמתי מקום לעינא פקיא של הצדיק שראה הליכתי לסיביר, ורחם עלי שאלך בכבוד, ולא בשלשלאות של ברזל, וכאשר עליתי הולך אנכי בשלשלאות של ברזל". ובכה מאין הפוגות.

הרב רד"צ חן זצלה"ה בבואו מהמאסר, וסיפר הפרידה המרה עם כל הדיבורים, עשה רושם גדול על כל השומעים".

(חב"ד בולעטין" (ניו יארק) אייר תרצ"ו – מסיפורי

הרה"ג רד"מ ראבינאוויץ מבאסטאן, ארה"ב)

ווייסטו דאך געוויס, אז קאזנע סטראיעט יעצט זעלעזני דאראגעס (מסילת ברזל) אין סיביר. קענסטו געוויס קריגען גוטע רעקאמענדאציעס צום מיניסטער פוטייסקשעניעו, און דו וועסט קענען צושטיין צו גוטע פאדראדן [בעת ישיבתך במשרדי כמה שרי המלוכה, בטח יודע אתה שהממשלה בונה עכשיו מסילת ברזל - לרכבת - בסיביר. בודאי תוכל להשיג המלצות טובות אל השר פוטייסקשעניעו, ותוכל להשתתף בחוזים טובים] – יותר לא דיבר עמי, והרגשתי חילוף במצב רעיונותיו, והבנתי ההפסקה והרכנתי ראשי וגם הוא השיב בהרכנת הראש כמו לפרידת שלום, ושבתי למקומי. האמת כי שעה גדולה ישבתי כמשתומם, ואחר הואלתי לחשוב ולהתבונן בכל מאמריו ושאלותיו מאתי. כל פרט מוקשה היה לי איזה שאלות פרטיות, וביתר דבריו האחרונים לאמור לא יש היושב ביסוד נכון, מנהל ביתו בכבוד ובמנוחה, לנווד לסיביר. כי בהשתדלות בבתיים

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע זי"ע

האמצעי, ובין חסידי כ"ק אדמו"ר הצ"צ הי' מהכי גדולים, אמר בזמן של [האדמו"רים הידועים, נכדי הצ"צ שמשכן כבודם הי' בעיירות] ליאדי וקאָפּוסט אשר "אָ טיר איז דאָ" בליובאוויטש!

(*"לשמע אזן" – סיפורי הרה"ח רשנ"ז דוכמאן ז"ל*)

*

שנה אחת כשבא הרה"ח ר' חיים דוד דער שוחט (ליין) לליובאוויטש לרש"ב, לפי כמות הקהל לא הי' אפשרי שיכנס ליחידות לפני ערב יום כיפור שחל אז ביום א', הי' זה ביום ה' בשבוע שלפנ"ז וראה שלא יוכל להיכנס ליחידות ולא ידע מה לעשות, פתאום יצא הגבאי ואמר שאדמו"ר קורא לר' חיים דוד ליחידות והוסיף בלשונו הק' של אדמו"ר "חיים דוד טויג אויף כפרות" (כי הי' צריך להיות בעירו ע"מ לשחוט הכפרות).

(מסיפורי ר' מאיר שי' איטקין,

מפי ר' דוד שמערל, זקן מנעוועל)

הערת המלקט: ראה לעיל במדור סיפורי כ"ק אדמו"ר מהר"ש, שהוא אמר את הנ"ל. ואפשר לתווד, שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב חזר על פיתגמו של כ"ק אביו מרוב חביבותו ודביקותו אפילו בשיחת חולין של כ"ק אביו כידוע.

*

בפעם הראשונה שהרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד הי' אצל אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, אמר לו הרבי נ"ע: אולי תשאר כאן? ענה ר' יהושע: אויב איר וועט הייסן [= אם אתם תצוו]. אמר לו הרבי נ"ע: "הייסן?... [= לצוות?...].

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זצ"ל עם אחיו הרז"א ז"ל בבחרותם למדו כאחד הל' נדה עם קונטרס אחרון לכ"ק אדמו"ר הזקן זצ"ל והחליטו ללמוד ע"ז האופן, כמו שמוחלט וידוע אצל כולם שבתניא מדויק כל אות ואות בחסר ויתיר וכו', כמו"כ החליטו המה שבקו"א מדויק כל תיבה ותיבה, ובאופן כזה המה למדו וגמרו כל הקונטרס אחרון ועלתה להם חוץ מבג' מקומות (אינני זוכר בדיוק מה הוא שלא עלתה להם אם שהי' יתור לשון או ל' בלתי מדויק וכו' ושרא לי' מארי).

(שמעתי מהרה"ג והרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד שנספה בידי הנאצים ימ"ש, וחבל על דאבדין, כי היה מהחסידים המפורסמים, עובד ה' וכו', ובעל כשרונות נעלים וביותר הצטיין בזכרון נפלא).

(*"לקוטי סיפורים" – להרה"ג ר"מ פערלאו ז"ל*)

*

הרה"ח ר' מאיר שמחה חן (בן ר' אברהם אהרן בן הרה"ג ר' פרץ) הגיע בפעם הראשונה לכ"ק אדמו"ר מהרש"ב נ"ע בתחילת שנות נשיאותו (אחרי הסתלקות אביו בי"ג תשרי ה'תרמ"ג) מפני שסבו הר"ר פרץ שלחו לליובאוויטש באמרו "אָ טיר איז דאָ" [פתח נמצא שם].

החסיד ר' מאיר שמחה פלעגט זיך צעקאָכן [התלהב] באמרו: יהודי [סבו] שהי' אצל כ"ק אדמו"ר הזקן ואצל כ"ק אדמו"ר

כשהי' אצל אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, סיפר לפניו הענין, ואמר
 אח"כ: חוששני שאבי אינו רוצה לסמוך על היראת-שמים שלי.
 אמר לו הרבי נ"ע: אין הענין כן. הוא בעצמו גם כן לא רצה
 להיות שו"ב, ולכן גם אינו רוצה גם כן שאתה תהי' שו"ב.
 (רשד"ב שי' נאטיק בשם הרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד)

*

כשבא הרה"ח ר' יהושע ליין לליובאוויטש אחרי חתונתו, שאל
 מאת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע סדר בעבודתו היום-יומית.
 שאל אותו הרבי נ"ע: מתי אתה קם?

והשיב: גם על זה אין לי סדר.

אמר לו הרבי נ"ע שיקום לא יאחר משעה השביעית [ודייק ר'
 יהושע – שעל זמן השכיבה לא שאל כ"ק וגם לא אמר לו, כי
 השינה באה אחרי יום של עבודה, משא"כ הקימה].

אח"כ שאל הרי"ל: באיזה שעה יתפלל?

והשיב לו הרבי נ"ע: למה לא התפלל מוקדם, בשעה 9-10.

לאחר מכן הורה לו הרבי נ"ע אילו שיעורים בתורה ילמד בכל
 יום.

שאל ר' יהושע: האם לגמור את כל השיעורים אחרי התפילה?

הרבי נ"ע השיב על כך בשלילה, ונימק, כדי שיהי' עליו כל
 היום העול של השיעורים.

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד)

כשיצא, סיפר הרי"ל לאביו. אמר לו אביו: היית צריך לומר:
 אויב מ'דאָרף [= אם צריך]. (רשד"ב שי' נאטיק בשמו)

*

בפעם הראשונה שהי' הרה"ח הר'יהושע ליין הי"ד אצל
 אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, בירכו: דער אויבערשטער זאָל העלפן דו
 זאָלסט וועלן לערנען, און קענען לערנען, און זיין אָן ערליכער
 איד – דאָס איז דער הויפט [= השי"ת יעזור לך שתרצה ללמוד,
 ושתוכל ללמוד, ותהי' יהודי ירא-שמים – זה העיקר].

כעבור כמה שנים, כשהי' הרי"ל משפיע ומשגיח במחלקת
 תו"ת בדאָקשיץ, נודע לו שאחר הבחורים קורא עיתונים. לקח ר'
 יהושע את אותו בחור להתאכסן בביתו, ובזמנים הפנויים טייל
 עמו. כשנסע לראש-השנה לליובאוויטש, לקחו עמו ונכנס עמו
 ליחידות. וסיפר לרבי נ"ע כל הענין, והרבי נ"ע בירך את הבחור
 גם כן באותו הלשון שבירך את ר' יהושע.

אחרי כמה שנים קיבל הרי"ל דרישת שלום אודות הבחור,
 שה"שיחת חולין" שלו היא אודות השגחה פרטית....

(כנ"ל)

*

בבחרותו למד הרה"ח ר' יהושע ליין אומנות השחיטה ובדיקה,
 אבל אביו הרה"ח ר' חיים דודד שו"ב לא הניח לו להתעסק
 בשחיטה.

כ"ק אדמו"ר מהריי"צ זי"ע

לפורים. אחרי פורים נכנס לכ"ק אדמו"ר ביחידות ושאל ממנו כ"ק: "האם שמעת מה שדברו כאן [היינו מאמרי ושיחות הק' כו']?" "אמר רא"ל הנ"ל לכ"ק: הנני לבקש ברכה. ענה לו כ"ק: ברכת יהודי [בכלל] היא דבר [חשוב]. ברכת בן תורה בודאי היא דבר [חשוב]. ברכת בן צדיקים קדושים וטהורים בודאי ובודאי היא דבר גדול. אלא מהי ברכה? מטר, גשמי ברכה. אם חורשים זורעים ונותן השי"ת מטר, גדלים זרעים טובים ויקרים. אבל על קרקע ריק אינו כלום.

(לשמע און – מסיפורי הרה"ח

רשנ"ז דוכמאן ז"ל, ששמע ממנו)

פעם ישב כ"ק אדמו"ר מהריי"צ נ"ע עם הרה"ג ר' שלמה יוסף זעווין. בתוך הדברים אמר אדמו"ר: וואָס זאָגט 'רש"י' אויף דעם? [מה אומר ר' שלמה יוסף זעווין על כך]. וענה רש"י זעווין: "להבדיל!".

ואמר אדמו"ר מוהריי"צ: אויף אַ אידן זאָגט מען ניט קיין "להבדיל" [על יהודי לא אומרים "להבדיל"].

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד)

*

ר' אהרן לייב ז"ל (בן הרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד, בנו של

הרה"ח ר' חיים דוד שו"ב מנעוול) הגיע מפאלטאווע ללנינגרד

חסידים ואנשי מעשה

האברך הנ"ל נתקבל לרב בעיר אחת מחוץ ל"תחום המושב", ושם ה' המנהג שכשה' הרב נכנס לבית הכנסת ה' השמש ניגש אליו להסיר אדרתו ממנו. והרגישו בהרב שכשה' השמש מתאחר לבוא ה' הרב ממתין עליו. ושלחוהו משם דרך כבוד, דהיינו שלא סידרו בשבילו זכות הישיבה בעיר, והוכרח לנסוע משם.

אחר כך נתקבל לרב בעיר אחרת והיתה לו מחלוקת כל ימיו.

(רשד"ב ש' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד)

*

הרה"ג הרה"ח ר' נחמי' מדובראָוונע (בעל שו"ת דברי נחמי', מגדולי תלמידי אדמו"ר הזקן) ראה פעם אחת שהלקו ניקאָלאַיעווסקער סאָלדאַט [חייל מצבא הקיסר ניקאָלאַי] על שנקפאו רגליו בעמדו על משמרתו, באמרם: אם היית זוכר את השבועה שנשבעת לעבוד את המלך, היתה השבועה מחממת אותך.

ומזה ה' להרה"ח הר"נ חיות בעבודה למשך כ"ה שנה. ואחר

כך בא [עוד פעם] לליובאוויטש.

(רשד"ב ש' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד)

*

הרה"ג הרה"ח ר' הלל מפאָריטש נזדמן בעיר אחת. אחר איזה זמן ה' שם עוד פעם, ובמקום שהתפלל בפעם הראשונה העמידו

אחד מחסידיו של הרה"צ ר' רפאל מבערשיד (הנקרא ר' רפאל דער אמת'ער [ר' רפאל איש האמת, מתלמידי הרה"ק ר' פנחס מקאריץ] נכנס אל רבו ואמר: איך האַלט נישט באַ קיין אמת [= אין בי מדת האמת], וגם זה שאני מתאונן על כך, גם כן אינו באמת, וזה גופא אינו אמת וכו' – עד שהתעלף ונפל לארץ.

כששבה אליו רוחו אמר לו רבו: עכשיו הוא באמת! דכתיב אמת מארץ תצמח.

(רשד"ב ש' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד)

*

אברך אחד מופלג בתורה בא פעם אל הרה"ג הרה"ח ר' יצחק אייזיק מוויטעבסק (בעל שו"ת פני יצחק, מגדולי תלמידי אדמו"ר הזקן) לקבל היתר הוראה, ואמר לו הרי"א: אל תזלזל באחרונים.

האברך חשב שכוונתו על הש"ך והט"ז ודומיהם. ושאל: ומה אעשה אויב עס איז ביי מיר נישט רעכט נישט דער ש"ך און נישט דער ט"ז? [ומה אעשה אם אינו מתיישב אצלי לא הש"ך ולא הט"ז]. ואמר לו הרי"א: אַ סימן, אַז דו האָסט נישט תשובה געטאָן אויף ח"נ [סימן שלא עשית תשובה על ח"נ].

אחר כך נתן לו היתר הוראה ואמר לו: אם כוונתך ברבנות להרביץ תורה, יעזור לך השי"ת ללמוד וללמד וכו', ואם כוונתך בשביל פרנסתך, יעזור לך השי"ת פרנסה בריוח, ואם כוונתך בשביל כבוד, יהי רצון שבכל מקום שתבוא יגרשוך.

בזמנה בתפילין. ב. שלא ללבוש בגדי צמר (מחמת חשש שעטנז).
ג. לאכול מצה שמורה כל ימי חג הפסח.

ואמר הרג"ד על עצמו: כל זמן שאיני מוכן להתפלל – איני יכול להניח תפילין (מחמת גוף נקי); שלא ללבוש בגדי צמר איני יכול מפני הציבור (שהרי הי' משפיע בקהילתו, ולא הי' יכול ללבוש בגד מבד פשוט); נאָר בנוגע צו עסן שמורה, איז – מסחר איז נישט קיין הידור [= אמנם בנוגע לאכילת מצה שמורה, הרי מסחר אינו הידור. כי בעצמו לא הי' יכול להכין שמורה, רק הי' צריך לקנות], אָבער כשר'ערע מצות איז דאָס [= אבל מצות יותר כשרות הם כן], ובכן אני אוכל שמורה.

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליינ הי"ד)

*

בימי החסיד ר' גרשון דוב מפאהאר נ"ע הי' בנעוול בחור אחד שהי' נמצא בבית המדרש, אבל לא התנהג כשורה. הי' הגר"ד מוכיחו על אשר הוא ישן בעת שלומדים תניא, ועוד דברים כאלו שהם לכאורה אינם בערכו.

לאחר זמן המיר הבחור ר"ל את דתו. אחר איזה זמן פגש ברג"ד, ואמר לו: עכשיו מה תאמר על מה שהיית מוכיח אותי על אשר ישנתי בעת לימוד התניא וכדומה?

ויען לו רג"ד: אתה חושב שכשיביאו אותך למשפט לפני הבית דין שלמעלה ידונו אותך רק על אשר המרת את דתך? הנך טועה!

מתחילה ידונו אותך על אשר המרת את דתך, אחרי שייסרו אותך על זה, תצא מכלל מומר ותחזור להיות יהודי. אז, מכיון שאתה יהודי ידונו אותך על עבירות חמורות – שבת, פסח ויום

שם איזה ארון. ביקש ר' הלל שיסירו את הארון משם בכדי שיוכל לעמוד שם להתפלל – מצד קביעות מקום לתפילה.

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליינ הי"ד)

*

הרה"ג הרה"ח ר' הלל מפאָריטש הי' לומד בסעודתו בכל יום באיזה ספר. אחר כך הי' מנער ממנו פירוורי לחם כדי לקיים מצות זכירת יציאת מצרים בכל יום במעשה.

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליינ הי"ד)

*

יהודי אחד שעבר משך זמן אחר חתונתו, ועדיין לא נפקד, פנה לא' מצדיקי פודוליען או וואהליון, וברכו, ונולדה לו בת. ושאל מהצדיק (או שאמר לו כשברכו, אם תוולד לו בת) וא"ל שיקרא את שמה בת שבע. הבת נפטרה בקרוב, ר"ל. כשהזדמן הרה"צ ר' הלל מפאָריטש לשם, ביקש האיש ממנו שיברכו, וסיפר לו מה שאירע לו עם צדיק פלוני. ר"ה הזדעזע מזה, ואמר: אשתמיטתי פרע"ח (או ע"ח) מפורש, המלכות כשבנינה מהגבורות נקראת בת שבע, וכשבנינה מהחסדים נקראת אלישבע. כשתולד לך בת תקרא שמה אלישבע. ושאל האיש, ואם יולד בן, איזה שם אקרא לו, וא"ל ר"ה תקרא שמו (כמדומני) בועז. וכעת חי' נולדו לו תאומים, בן ובת!

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליינ הי"ד)

*

סיפר החסיד ר' גרשון דוב מפאָהאר: ר' הלל תבע מה"יושבים" ("זיצערס") אצלו ג' דברים: א. לקרות קריאת שמע

אחד מהמדפיסים הנ"ל הזדמן לפעטערבורג, והלך ברחוב בלילה, ושמע שחייל אחד עומד על המשמר קורא לחבירו במרחק מה (הסדר הי' שהאחד קורא להשני לדעת אם לא ישן על משמרתו או להקיצו, וצועק לחבירו: סלושאי [שמע!]), והמדפיס שמע שצעק: שכנתא בגלותא, וי!

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליינ הי"ד)

*

פעם באו אל הגאון הרגצ'ובי לשאול שאלה על תרנגולת. חתנו של הרגצ'ובי, ר' אבא דוד, שהי' מורה הוראה אצלו, ראה שאין כאן שום שאלה והכשיר.

אבל כאשר סיפר ר' אבא דוד את הנ"ל לחותנו, אמר לו הרגצ'ובי: קרא מיד חזרה את השואל.

כשבא השואל לפני הרגצ'ובי, שאלו, כמה תרנגולות שחטו בבית? והשיב השואל: שתים. הורה לו הרגצ'ובי שיביא את התרנגולת השני', והביא, ובה נמצאה השאלה ונטרפה התרנגולת. ואמר הרגצ'ובי: זהו פירוש תפילת בית המדרש "בכניסתו מה הוא אומר – שלא אכשל בדבר הלכה, ולא אומר על טמא טהור". דלכאורה אינו מובן, מהו כפל הלשון "שלא אכשל בדבר הלכה", וגם "לא אומר על טמא טהור"? אלא, שיכול להיות שבדבר הלכה לא ייכשל, ובכל זאת, יאמר על טמא שהוא טהור.

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליינ הי"ד)

הכיפורים. אחר כך, כשכבר תהי' יהודי שומר שבת כו' ידונו אותך על עבירות קלות מאלו. עד אשר ידונו אותך על אשר לא נזהרת במצה שמורה. ואז ידונו אותך גם על זה שהיית ישן בשעה שלמדו תניא.

רג"ד דיבר אליו את הדברים הנ"ל באריכות, ודברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, ונתעורר מזה וברח לעיר אחרת והשיג תעודות אחרות וחזר ליהדותו.

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' יהושע ליינ הי"ד)

*

במחלוקת הידועה בין מדפיסי ווילנא למדפיסי סלאוויטא, הי' רבי עקיבא איגר מצדד בעד המדפיסים של ווילנא.

באותו זמן הי' רעק"א כבר זקן, והיו מי שאמרו שהתשובות שלו אינם שלו אלא של בנו ר' שלמה, והוא אינו יודע מה שבנו כותב. והתבטאו מדפיסי סלוויטא, שבן כוזיבא הטעה את רבי עקיבא... (זה נאמר על בר כוכבא, שהטעה את התנא רבי עקיבא). כשהגיעו הדברים לרבי עקיבא איגר, אמר: כבודי אני מוחל, אבל כבוד בני אינני יכול למחול, והוא תלמיד חכם. ואומרים שקפידה זו היתה מהסיבות שבשבילן נענשו מלמעלה מדפיסי סלוויטא, כידוע.

אחד מהמדפיסים בא אח"כ אל הצמח צדק (או שנפגשו), ולהמדפיסים הי' מסירות נפש של "נגדוהו". ואמר לו הצ"צ: מה שהגמרא (כתובות לג, ריש ע"ב) אומרת "אלמלא נגדוה לחנני מישאל ועזרי' פלחו לצלמא", היינו שגם הצלם הי' עובד להקב"ה.

גם סיפר:

הרה"ג הרה"ח ר' פרץ ז"ל

(מרשימות מרת שושנה זהבי חן, בת הרה"ג רמ"מ הי"ד מפי דודתה)

מרת מוסיא דוברוסקין בת הרד"ץ חן)

*

ר' פרץ ראה את כ"ק אדמו"ר הזקן (בעל התניא) שלוש פעמים: לראשונה, בהיותו ילד קטן, כאשר אביו הרה"ח ר' אלחנן הביאו לבית הכנסת והעמידו בתוך החלון מעל ראשי הקהל. הילד קרא לאביו בבהלה: "ראה, אבא, הנה עומד יהודי ונר דלוק על ראשו!" כ"ק עמד אז בתפילה.

בפעם השני' ראה את כ"ק אדמו"ר הזקן בהיותר' פרץ בן י"ג שנה וכ"ק בחן אותו בהלכות קידוש החודש להרמב"ם.

בפעם השלישית ראה את כ"ק אדמו"ר בשעת אכילה.

וכל אימת שהי' מספר על שלוש הפגישות הנ"ל הי' גועה בכ"י.

(מרשימות מרת שושנה זהבי, בת

הרה"ג רמ"מ הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

*

הרה"ג החסיד המפורסם הר"ר פרץ זלה"ה שהי' מתחלה רב בבעשינקאוויץ ובנעוול, ואחר כך בטשערניגאוו, הי' מחסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי, ואחר הסתלקותו התקשר בכל עוז לאדמו"ר בעל צ"צ נ"ע (והי' בר פלוגת' של הרה"ח ר' אהרן מבעשינקאוויץ), והוא הי' מהרבנים הגדולים המפורסמים

הרה"ג ר' פרץ בן הרה"ח ר' אלחנן כיהן ברבנות בעיר בעשענקאוויץ ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר האמצעי ואחר כך בעיר נעוול ובעיר טשערניגאוו ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר הצ"צ. הוא זכה להכיר ששה דורות של רבותינו נשיאינו החל מכ"ק אדמו"ר הזקן, שראהו שלוש פעמים בילדותו, והי' מחסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי, ומהחסידים הכי קרובים וחשובים של כ"ק אדמו"ר הצ"צ. ובזקנותו הי' נוסע לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, וראה את בנו שעתיד להיות כ"ק אדמו"ר מהרש"ב נ"ע, ונכדו שעתיד להיות כ"ק אדמו"ר הריי"צ כילד קטן.

להרה"ג ר' פרץ היו ארבעה בנים: הרה"ג ר' מאיר, בכורו מאשתו הראשונה, הי' רב בטאראפיץ [פנים רוסיא]; הרה"ח ר' משה לייב, שהי' שו"ב בנעוול; הרה"ח ר' אברהם אהרון [גם הוא בנעוול] והרה"ג ר' חיים דוד צבי (הרד"ץ) שכיהן כרבה של טשערניגאוו בסוף ימי אביו ואחרי פטירתו – במשך חמישים שנה. היתה לו גם בת חנה. אח קטן הי' לו לר' פרץ בשם זלמן, שנתיים בילדותו ור' פרץ גידל אותו בביתו ולימדו תורה. לימים, משראה שהנער הוא כלי יקר, עמד והשיא לו את בתו חנה. מהזיווג הזה יצאה שושלת חן מדווינסק, פאלאצק וארשא. רבים מסניף זה של המשפחה גרים כיום בארץ ישראל וכמה וכמה מהם נקראים בשם זלמן. מצאצאיו הי' יעקב חן, מעשירי פאלאצק.

היו מוכרחים עוד לעבוד בעבודת הצבא במשך כ"ה שנה. מאלו שנחטפו היו מזדמנים גם מבוגרים בני ט"ו שנה ויותר, ופעם באו ואמרו להרה"ג ז"ל הנ"ל שישנם בקאזארמא (הוא המקום שהיו דרים האנשי חיל) בחורים שיודעים ללמוד בטוב, ובזמן הפנאי חוזרים משניות בע"פ או מדברים בגמרא ומתפלפלים. הרה"ג ז"ל הנ"ל כששמע זה, קם מלא קומתו ואמר: "הם מעכבים את הגאולה, שאין לך תענוג למעלה יותר מזה". (שמעתי מהרי"ל הלוי ז"ל מנעוויילהנקרא ר' ישראל נעוולער).

("לקוטי סיפורים" – להרה"ג ר"מ פערלאוו ז"ל)

*

פעם אחת, לפני פרוס הימים הנוראים, בחן ר' פרץ שני חזנים. לבסוף בחר באחד מהם. שאלו אותו מקורביו מה ראה להעדיף את זה, הלא שניהם תלמידי חכמים וקולם ערב ושניהם בוכים בתפילה. אמר ר' פרץ: זה בוכה ב"מי יחי ומי ימות", וזה בוכה ב"אתה ראשון ואתה אחרון ומבלעדיך אין אלוקים".

(מרשימות מרת שושנה זהבי, בת הרה"ג רמ"מ)

הי"ד בן רד"צ חן. מפי ר' יג. הכהן קפלן ז"ל)

*

סיפר ר' מיכאל: בהיותי צעיר בן עשרים שנה (בערך בשנת תר"י), נכנסתי פעם בחנוכה אל הרה"ח ר' פרץ חן אשר הי' אז רב בנעוול. באותה שעה ישב והתועד עם חסידים. נכנסתי באמצע שיחתם, ואיני יודע בדיוק על מה דיבר, רק זאת שמעתי: אומרים שהמשיח יבוא לדור נמוך, ואיני יודע איך יכול להיות דור נמוך יותר מהדור הזה.

בדורינו. אחר פטירת אדמו"ר בעל צ"צ נ"ע הי' נוסע לבנו אדמו"ר מוהר"ש נ"ע.

("בית רבי" – להרה"ח ר' חיים מאיר היילמאן)

*

הרה"ח ר' פרץ חן הלך פעם לראות את החסיד ר' לאזער דער קרומער, [מגדולי חסידי אדמו"ר הזקן – ראה אודותו בארוכה בס' "אוצרות חסיד" ח"א, ע' 131 ואילך]. כשהגיע לאכסנייתו ראה שר' לאזער ישן. המתין ר' פרץ ליד מיטתו עד שהתעורר וברגע שר' לאזער פקח את עיניו פנה ר' פרץ והלך.

שאלו אותו החסידים: "ממה נפשך, אם לא רצית לדבר איתו, אז מדוע המתנת ליד מיטתו עד שהתעורר?" הסביר להם ר' פרץ: "זעהן הייסט, אז יענער זעט דיר אויכעט" [= לראות פירושו שהשני יראה אותך גם כן].

("ס' ר' מענדל" – סיפורי הרה"ח רמ"מ פוטערפאס ז"ל)

עוד סיפר הנ"ל אודות ביטולו של ר' פרץ לחסיד זקן, פעם בחג השבועות נכנס החסיד הישיש ר' זלמן זעזמער מחסידי אדמוה"ז לביהכ"נ כשהר' פרץ עמד בתפילתו, טפח על שכמו ואמר לו: "פרץ, קום גיין אין וואסער". [פרץ בא נלך לטבול], ר' פרץ הוריד תיכף את טליתו ללא אומר ודברים והלך עמו למקוה.

*

הרה"ג הרה"ח ר' פרץ ז"ל מנעווייל ידוע שבזמנו הי' עיקר גזירת החוטפים שהיו חוטפים ר"ל נערים מבני ישראל קטנים והיו מוסרים אותם לעבודת הצבא, והיו מתגלגלים במקומות שונים עד גיל עשרים שנה, והיו מכריחים אותם להמיר דתם רח"ל, ואח"כ

"ואת כל בית אבי" – היא מדריגת החכמה והביטול שצריכה להיות בפועל המעשה.

(למען ידעו... – ר"מ שוסטערמאן ז"ל. סיפורי

הרה"ג ר' ירחמיאל בנימינסאהן מז'לאבין)

(בס' הלקח והלכוב שהרה"ח ר' שאול בער זיסלין הי' מבאר שפירוש "דעת נשים"

היינו "חילך לנשים" וד"ל).

*

הרה"ג ר' פרץ נהג לפסוק על פי דין ונמנע מפשרה. כשבאו לפניו בעלי הדין, הי' חוגר את האבנט ואמר: "הנני לפסוק בעז"ה על פי דין תורה".

מעשה שבאו אליו שני סוחרים להתדיין. אחד מהם, ר' הלל מוצ'רט [מאטשערעט], מחשובי בעה"ב בעיר ועשיר גדול, הפסיד בדין. מששמע את פסק הדין החל מגמגם: "חוששני שהרב לא הבין, אסביר לו...". ר' פרץ הזדקף והדף אותו. ר' הלל התישב במרכבתו ונסע הביתה. על בני הבית נפל פחד: ר' הלל ראש וראשון בקהילה, ואם חלילה יפול ריב בינו לבין ר' פרץ עלול הוא להפוך למתנגדו. עברה שעה קלה, ור' הלל חזר לבית הרב. משנעצרה מרכבתו שוב נחרדו אנשי הבית – שמא בא לפטר את הרב. אבל ר' הלל נכנס לחדרו של ר' פרץ וביקש ממנו מחילה, אגב בקשת המחילה סיפר כי עסקיו בכי רע וחושש שמא יאבד את כל רכושו.

על זאת המשיל לו ר' פרץ משל: אמר הקב"ה לנחש "על גחונך תלך ועפר תאכל כל ימי חיידך". לכאורה טוב לו לנחש, שמזונותיו מצויים לו כל ימיו. אבל הנחש אינו רואה טובה בעולמו. הוא דואג, מה יהא עליו כשיכלה את כל עפר הארץ!

גם ר' שאול דב זיסלין שמע את הנ"ל ממנו. כעבור ימים אחדים נכנס להמשפיע הרה"ח ר' שמואל גרונם ואמר לו ר' גרונם:

שאלו בער! השמעת מה שסיפר מיכאל? אני סבור שכונתו היתה, מדוע הפסיקו ללמוד את החסידות של האדמו"ר האמצעי, והתחילו ללמוד את החסידות של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק.

(שמועות וסיפורים – הרה"ח ר"נ כהן)

*

נוסח אחר קצת:

אחד החסידים סיפר להרה"ח ר' שמואל גרונם אסתמאן (משפיע בתומכי תמימים בליובאוויטש), שפעם בא אל ר' פרץ בעת שהי' בבעשינקאוויץ, ושמע שאמר: "מען זאָגט אַז משיח וועט קומען אין אַ נידעריקן דור, וואָס קען שיים זיין נידעריגער ווי איצטער, נאָר אולי וועט מען אַריין פאַלין אין דעת נשים, דאָרטון איז קיין סוף ניטאָ" [= אומרים שמיחיה יבוא בדור ירוד, מה כבר יכול להיות ירוד יותר מעכשיו? אלא שאולי יפלו בדעת נשים, ושם כבר אין לזה סוף].

והסביר זאת רש"ג על פי מה שכתוב "כי נשני ה' את כל עמלי ואת כל בית אבי" – זוהי נפילה בדעת נשים. "את כל עמלי" – יש לומר על דרך מה שכתוב בספרים, כשאדם מתענה ויש לו ח"ו פני' צדדית בזה אז היצר טוב והיצר הרע שוחקים ממנו. היצר טוב אומר: שוטה שכמותך, כל כך עינית את נפשך ואין בידך כלום. והיצר הרע אומר: הלא אין בידך כלום, ולמה זה עינית את עצמך?! וזהו הביאור בפסוק "את כל עמלי" – עצם המעשה,

ה"כסף משנה", פסק ר' פרץ בהחלטיות שלא לזה התכוון ה"כסף משנה".

ר' פרץ לא הצטיין בזיכרון מיוחד. עיקר עניינו הי' המצאת סברות (בהסכמה שר' פרץ קיבל מאדמו"ר הצ"צ כתוב שיכול לפסוק בש"ס ופוסקים ולהמציא סברות מעצמו), ונכדו ר' מאיר שמחה התפלא לשמע דעתו הנחרצת של סבו, מנין לו שכך פירוש דברי ה"כסף משנה". ר' מאיר שמחה עיין ב"כסף משנה" והיה נראה לו ברור שהצדק עם הגאון הליטאי, כי כך משמע מדברי ה"כסף משנה".

ר' מאיר שמחה ציטט לסבו מדברי ה"כסף משנה" בכדי להעמידו על טעותו. והשיב לו ר' פרץ לעיין ב"כסף משנה" בהלכות טריפות, אולי ימצא שלא כן. יגע ר' מאיר שמחה ואכן מצא שה"כסף משנה" כותב שם, שהדין שכתב במקום ההוא הוא רק בכגון דא, אך בענין אחר אין הדין כך.

כששאל ר' מאיר שמחה את סבו מנין לו זאת, והשיב לו ר' פרץ: "אני איני זוכר כלל, אלא מאי, ה"כסף משנה" האָט געקענט לערנען, און דער מתנגד קען ניט לערנען [ה"כסף משנה" ידע ללמוד, והמתנגד הזה איננו יכול ללמוד], וממילא לא יכול להיות שה"כסף משנה" יאמר סברא שכזו...

(ס' ר' מענדל" – סיפורי הרה"ח רמ"מ פוטערפאס ז"ל)

*

ר' פרץ, אחר הסתלקות הצ"צ נסע לליובאוויטש לכ"ק אדמו"ר מהר"ש. אחר זה חלה בנו הרד"ץ, והבין ר"פ שזהו מהקפדתו של כ"ק המהרי"ן (ר' ישראל נח), בנו של הצ"צ, שהי'

(מרשימות מרת שושנה זהבי, בת

הרה"ג רמ"מ הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

*

סיפר הרה"ח ר' חיים דובער (המכונה ר' בערקע חן בן הרה"ח ר' פרץ בן ר' מאיר שמחה) הרה"ח ר' מאיר שמחה (בן הר' אברהם אהרן בן הר' פרץ) בצעירותו למד אצל הר' פרץ במשך י"ז זמנים (כל זמן הוא חצי שעה – מסוף תשרי עד חג הפסח, ומפסח עד סוף אלול). והיו לומדים ביחד בעמידה במשך כל הלילה אצל העמוד (או שלחן הקריאה). פעם הזיז האברך ר' מאיר שמחה את גופו קצת מסמיכה על רגלו האחת אל השנית, וגער בו סבו הר' פרץ: "מאיר שמחה, למה אתה מבטל תורה!"

(הרה"ח ר' דוד אבא שי, בן

הרה"ח ר' יהודה בן ר' מאיר שמחה חן)

*

פעם הגיעה להרה"ג ר' פרץ חן שאלה סבוכה בנוגע להיתר עגונה. שאלה זו הופנתה לכמה מגדולי התורה של אותה תקופה ברוסי' הלבנה וליטא, ואחד מגאוני ליטא שלח את השאלה לר' פרץ, כשהוא מציין בצד השאלה את דעתו והכרעתו בסוגיא זו בצירוף סברות והסברים מדוע הגיע למסקנה זו, כשהוא מבסס את דבריו על דברי ה"כסף משנה".

ר' פרץ הי' כבר זקן מופלג, והנהגתו היתה שהי' אומר את התשובה בעל פה, ונכדו ר' מאיר שמחה (שהי' למדן גדול בזכות עצמו) הי' מעלה את הדברים על הכתב.

בקוראו את דברי הגאון הליטאי, הפריך ר' פרץ את סברותיו אחת לאחת, וכשהגיע לסיום מכתבו, בו מבסס את דבריו על

והרב רוקד). כך אמר פעמיים או שלושה, עד שהרב שמע, והתעלף בו במקום. הנאספים ניסו להעירו מעלפוננו, אך ללא הועיל. הלכו וקראו לאביו. כשר' פרץ הגיע, לחש לאזנו של בנו "ס' איז בקבלה ביי חסידים אז א רבי גייט ניט א וועק" (זה בקבלה אצל חסידים, ש"רבי" אינו עוזב). הרד"ץ התעורר מיד מעלפוננו וכו.

(מהמשפיע הרה"ת ר' שלמה שי' הכהן זרחי, את החלק

המוסגר שמע מהשפיע הרה"ת ר' ניסן ז"ל נעמאנאו)

*

הדרת ויראת הכבוד שרחשו להרה"ג החסיד ר' פרץ, היה לא רק מצד היהודים, אלא גם מהמקומיים (הנוכרים). ומעשה שהיה: שני חיילים נכנסו לבית מרזח בהנהלת אשה מתושבי האיזור, חיל אחד הזמין כוס יי"ש, והניח על הדלפק מטבע בן עשרה רובלים, המוזגת התעסקה בהכנת היי"ש, כאשר מסרה לחיל את הכוס בקשה את התשלום, החיל ענה שכבר שילם, ומחכה ליי"ש, ולעודף. המוזגת טענה שלא קבלה כל תשלום, ועל כן אין גם מה לדבר על עודף. החיל השני העיד גם הוא לטובת חבירו החיל. לאחר דין ודברים, הציעה המוזגת לפנות אל ה"ראב"ן, שכאמור גם הנוכרים רחשו לו יראת כבוד.

בהגיעם אל הרב, בא אתם גם החיל השני – העד- כדי להעיד לטובת חבירו. לאחר שמיעת שני הצדדים והעד, הגיב ר' פרץ, שמעתי את דברי המוזגת ונשמעים דברי דברי אמת, שמעתי את דברי החיל וגם דבריו נשמעים דבריו דברי אמת, ואז פנה אל

רב ונהג אדמור"ת בניעזשין הסמוכה לטשערניגאָוו, בו כיהן ר"פ כרב. ונסע למהרי"ן ושאל ממנו: "מ'זאל דאָרפן מורא האָבן פאָר אַ גוטן אידן ווי פאָר אַ גזלן?" [= האם צריכים לירא מ"גוטער איד" כמו מגזלן?]. ונתרפא הרד"ץ. (להעיר שלא אמר "פאר א רבין", וד"ל. הרושם)

(רשד"ב שי' נאטיק, בשם הרה"ח ר' סעדי

ליבעראוו ששמע, כנראה, מהרד"ץ)

*

כאשר הגיעה לטשערניגאָוו הידיעה המרה אודות הסתלקות כ"ק אדמו"ר המהר"ש (י"ג תשרי תרמ"ג), בקש הר' פרץ ממתפללי ביהכנ"ס וקהילתו של בנו הרד"ץ, אשר לא יספרו לבנו אודות הסתלקות כ"ק אדמו"ר המהר"ש, הרד"ץ היה חסיד ומקושר ביותר לאדמו"ר המהר"ש, ולא יוכל לשאת הבשורה המרה. (הר' פרץ והרד"ץ היו מתפללים בזמנים מסויימים בבתי כנסת נפרדים בעיר, שניהם כיהנו ברבנות, האב ר' פרץ כראב"ד, ובנו הרד"ץ היה רב קהילה, עד אשר ר' פרץ הזדקן ולא יכול היה יותר לנהל את הרבנות בעיר, מינה את בנו תחתיו בחייו. היו זמנים שהיו מתפללים באותו ביכנ"ס. מספרים: שהאחד מהם היה בוכה בתפילה, והשני שר, זר שנקלע למקום, היה חושב שזה בית משוגע...)

כאשר הגיעו ימי שמיני עצרת וש"ת, רקד הרד"ץ כדרכו בקודש בהתלהבות, הפטיר אחד מהקהל (כנראה שלא היה מעדת החסידים) "דער רבי איז א וועק און דער רב טאנצט" (הרבי נפ...)

עשרה. אח"כ מכר את התצלום ואת התשליל לבע"ב אחד מעשירי העיר בשם טובין, והלה לא אבה להוציאם מידו. ר' פרץ היה חי בדחקות בבית בעל חדרים קטנים.

עד היכן הגיעה דחקותם של גדולי ישראל בימים ההם, אנו למדים מהסיפור דלהלן: ר' פרץ בא פעם לחתונת בנו של אחד הגבירים בעיר. שאלוהו מפני מה לא בא גם הרב הצעיר (הרד"ץ) עמו, ענה ר' פרץ: הרי שנינו איננו יכולים לבוא, כי הלא לשנינו יש רק אדרת פרווה אחת.

(מרשימות מרת שושנה זהבי, בת

הרה"ג רמ"מ הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

*

הרה"ג ר' פרץ נסתלק בספירת יסוד שביסוד בשנת תרמ"ג, בשבת בעת רעווא דרעווין. בזמן האחרון נחלש, ובגלל זאת גם לא אכל.

כלתו, אשת הרד"צ, היתה חשובה מאד בעיניו, והי' מחבבה וקראה בתי, כי היא באה לביתם אחרי פטירת הרבנית, בהיותה אז צעירה בת חמש עשרה וחצי. כאשר הרד"צ רצה לבקש מאביו איזה דבר, והי' מסופק אם ימלא בקשתו, הי' שולח אליו את זוגתו, וכאשר נחלש ר' פרץ, ביקש הרד"ץ את אשתו לבקש רשות אביו שרופא יבוא פעמיים ביום לבקרו. ענה ר' פרץ שאין צורך בכך.

כבר זמן רב לא הי' ר' פרץ חוזר דא"ח. בנו הרד"צ הי' אומר, ובעת אמירת החסידות הי' ר' פרץ עומד מאחוריו ומאזין. אף כי קשה הי' להרד"צ לשבת ולחזור דא"ח בעת שאביו עומד, אך נאלץ לקיים רצון אביו.

החיל העד ואמר לו: הורד את המגף שלך, והפוך אותו פלפי מטה על גבי השולחן. החיל נרתע, אך עשה כדברי הרב. להפתעת הסובבים נפל המטבע בן עשרת הרובלים ממגפו של החיל – העד, על גבי השולחן. לאחר שהמתדיינים עזבו, שאלו הסובבים את הרב, מה זה רוח הקודש?! ענה להם ר' פרץ ברב עניויותו, ראשית ראיתי את החיל – העד – שהיה עצבני ומרוגש, ומרוב התרגשות הניע את רגלו אנה ואנה, וזה הזכיר לי את דברי רבי יצחק (בגמ' בב"מ כ"א ע"ב) שאמר "אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה". נענועי רגלו הייתה איפא "דרך מישושו" של החיל – העד - , גם שמתי לב – המשיך ר' פרץ – אשר החיל העד ביטה את עדותו לא כסתם עדותכפי שאחד רואה, אלא הכניס את עצמו בעדות כעושה "בתוך שלך".

(שמעתי מגיסי הרה"ת ר' יעקב משה שי וואלבערג, ששמע

מהחוזר הרה"ת ר' יואל שי הכהן כהן)

*

סיפר הר"ר אברהם חן: איני זוכר את סבי הרה"ג ר' פרץ זצ"ל, אלא מעט. ראיתי דרכון שלו ובו סימנים, כפי שנהוג בדרכונים רוסיים בימים ההם: שיער סב, עינים חומות וכו', ולבסוף ביטוי ברוסית המורה על פנים מאירות!

בצ'רניגוב, מול ביתו של ר' פרץ, התגורר צלם פולני בשם צ'רניצקי, שנתאווה לצלם את ר' פרץ. צ'רניקי עקב אחריו הרבה ימים עד שיוודע אימתי ר' פרץ עומד בתפילה. פעם אחת הציב את המצלמה מול חלוננו של הרב וצילם אותו בעמדו בתפילת שמונה-

ביום ג' בשבוע, לפני השבת האחרונה, אמר הר' פרץ להבחור ששמשו: קרא לבני. כשהגיע, אמר לו לפשוט את נעליו ולהכנס לחדרו. ואמר לו: לפני שנים רבות באה אלי אמי מהעולם העליון ואמרה לי ג' דברים:

א. שלחוני מן השמים להגיד לך שהחזרה שלך בלימוד יקרה יותר מן הלימוד עצמו.

ב. מחשבות זרות בתפלה הריהן פיגול ממש.

ג. גלתה לי את כל מה שיעבור עלי בימי חיי.

היום הסתיים אצלי הסדר, לכן יודע אני שאסתלק מן העולם. ונתן הוראות כיצד יטפל בגופו.

הרד"צ יצא מהחדר מלא חרדה וחיור כסיד.

בליל שבת קודש ה' עדיין הסדר כרגיל. הרד"צ חזר דא"ח ואביו ר' פרץ עמד מאחוריו. למחרת בקר האריך מאד הר' פרץ בתפילתו ובאמצע שלח להודיע שלא יחכו לו, ויאכלו סעודת שבת. וכולם, כולל האורחים שביניהם ר' שלום ר' הלל'ס, שהי' אז בצ'רניגוב, כולם סעדו את הסעודה בחפזון, כי הבינו שמהו לא כשורה. בגמר הסעודה באו כולם לשמוע תפילתו של הר' פרץ.

הפסוקים של שמע ישראל וברוך שם ארכו כשעה וחצי! בסיימו את תפלתו ביקש שימסרו לר' שלום שילך לבית כנסת מסויים שהי' בקרבת מקום. לא הבינו למה, ורק אחר כך נזכרו שר' שלום הוא כהן. אח"כ אמר לבנו הרד"צ להביא רופא, שאל את אביו: מי יסע להביאו? וענה: אפילו אתה, אבל אותך הרי אני צריך כאן, שיסע אחר. וכעבור דקות ספורות חזר בו ואמר, אין צורך, ואסור.

הספיק לגמור שמו"ע של תפלת מנחה ויצאה נשמתו בטהרה.

(שמועות וסיפורים" – מפי מרת

מוס' דוברוסקין ז"ל בת הרד"צ)

באופן אחר קצת:

הרה"ג ר' פרץ נפטר בשבת בין הערביים (שעת רעווא דרעווא) ביום כ"ו באייר, ספירת יסוד שביסוד, בן פ"ו שנה. באותה שבת, כבר ידע שפטירתו קרובה, בשעת הצהרים ביקש שיכנסו אתו לחדר האוכל כדי שישמע זמירות של שבת, ואמר: טוב שיציאת הנשמה תהי' בשמחה. מאוחר יותר קרא אליו את בנו הרד"ץ וביקש להעיר את ר' שלום הלל'ס, שד"ר כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש, שהלא כהן הוא, ומוטב שיצא. אחר כך אמר לרד"ץ: על מצבתי תכתבו רק את שמי, ללא תוארים, ותציינו היכן ישבתי ברבנות ובמצוות מי, והוסיף: ואם תשנה, הלא יודע אתה שאני קפדן ואכעס [= דוא ווייסט דאך אז איך בין א קפדן, איך וועל זיין ברוגז].

באותה שבת, תפילתו מ"נשמת" עד סוף שמונה עשרה ארכה שתי שעות.

(מרשימות מרת שושנה זהבי, בת

הרה"ג רמ"מ הי"ד בשם דודה הרה"ג ר"א בן רד"צ חן)

*

מכתבי הרה"ג ר' פרץ שנשארה לפליטה

לכבוד הרב המאה"ג המפורסם.

אלא סמוך לווסתה ל"ת לך כו' דודאי חוששין לבני' (משמע דזה ברור אף לבעל האיבעי' דפרוצה לא אמרינן רוב בעילו' אחר הבעל, וכיון שאינו יודע זמן ווסתה ולא ידע למנטר' ממילא חיישינן לבני') כי תבעי לך אליבא דמ"ד אין אשה מתעבר' אלא סמוך לטבילתה מאי, כיון דידע בה נטורי מנטר לה א"ד כו' (מזה ג"כ משמע דלא מבעי לי' כ"א משום דמנטר לה אבל הא לא מספקא לי' דודאי רוב בעילו' אינן אחר הבעל בפרוצה ביותר מזה קשיא לפי' בעה"ג טובא שפסק שרוב בעילו' אחר הבעל אפי' בפרוצה ביותר). ולכא' נראה דמיירי בקול בעלמא שפרוצה ביותר, דקאי על דומה דפליגי בה שמואל ור"י שפירושו שהכל מרנני' עלי'. ולכא' צריך לבאר הפלוגתא וסבר שמואל בדומה מותר ובת דומה אסר לישא והא שמואל ס"ל בהארוסה שבא הארוס עלי' ודמי' מאחרים דלא הוי אלא שתוקי והיינו בדוקי כפי הסכמ' הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ואף אם נאמ' דהכא מיירי בלא בדקו (וכן כ' הרמב"ם דין זה בלא בדקו) מ"מ לאיכא דאמרי דס"ל לרבא דלא מסתברא מילתא דרב אלא בלא בא עלי' הארוס אבל בבא ארוס עלי' אף בדמי' מאחרי' בתר דידי' שדינן לי' וכש"כ בבעל. וכש"כ לשמואל וכן הקשו התוס' בסוטה שם. ולכא' ע"כ צ"ל דלא א' שמואל אלא למיחש בעלמא וכשיש לפניו לישא את דומה ובת דומה ישא דומה ולא בת דומה אבל לא לאסורא ולמיחש בחשש ספק ממזר. וכן נראה קצת לשונו שא' ואל ישא בת דומה ולא א' שחוששין לבתה ועוד שאם חשש מחשש ממזרי' וה"ל ספק ממזרת א"כ אף בבנים זכרי' ה"ל למיחש ולאסור לבא בקהל וה"ל

נשאלתי על אשה א' שהי' דרה בכפר עם בעלה כמה שנים, וילדה שמה בת בכפר הנ"ל, ובהיותה עדיין בכפר הנ"ל יצא עלי' קול שהיא פרוצה ביותר בזנו' עם עכו"ם, ואח"כ דרו בכפר אחר ואח"ז קבעו דירתם בעירנו, ויצא עלי' קול שזינתה עם יהודי ואחר הדרישה וחקיר' הטיב משניה' יצא הדבר לאור עפ"י הודא' שניה' שכיוונו דבריה' שעשו עביר' בהיותה עדיין בכפר, וזה הי' בכפר השני אחר ליד' הבת שנולד' בכפר הראשון (והקול שיצא עלי' שהיא פרוצה כנ"ל הי' קודם הליד' בכפר הא'. ובעת החקיר' ודרישה הנ"ל אף שלא שאלו אותה על זנו' שעם העכו"ם אמרה מעצמה שזינתה עם העכו"ם ואמר' שזה הי' בידיעת בעלה ועל יהודי אמרה שזה הי' פעם א' בכפר השני וההודא' הי' כ"א על א' וזה כמה שנים שהאשה הנ"ל יצאתה מן כו'). והבת הנ"ל נשתדכה כעת לכהן.

והנה לכא' לפי דעת הרמב"ם בפט"ו מהא"ב והשו"ע סי' ד' סעי' ט"ו שכתבו וז"ל, א"א שיצא עלי' קול כו' והכל מרנני' כו' ואם היתה פרוצה יותר מדאי כו' משמע דאף בפרוצה ביותר שהחשש על בני' הוא רק ע"י קול כמ"ש א"א שהכל מרננים עלי' שאין עלי' אלא קול ועי' במ"מ שכ' שפסק התיקו לחומרא (אף שהוא איסור דרבנן) דאיכא מ"ד דס"ל להחמיר ולחוש ודאי אף על בני', ע"כ משמע מדבריו דפרוצה ביותר ס"ל הרמב"ם כיון דאיכא למימר דכו"ע מודו לשמואל הכי עדיף לכן פסק לחומרא ושמואל מיירי ברינון לבד ודין זה הוא בגמ' סוטה דכ"ז, בעי רב אמרם היתה פרוצה ביותר מהו אליבא דמ"ד אין אשה מתעבר'

אלחנן חן ז"ל, ראב"ד טשערניאהאוו" ביחד עם הרה"ג ר' יוסף תומרקין ראב"ד קרימענצוק והרה"ג ר' שניאור זלמן ראב"ד פאליצק, ש"הוסיפו על הסכמת הראשונים ככל הנ"ל חמש ועשרים שנה מעת הדפסת פעם שנית דעתה".

הסכמתו לשו"ת "דברי נחמיה" (ווילנא, תרכ"ט) מהרה"ג ר' נחמי' הלוי (גינזבערג) מדובראוונע, מחסידי ותלמידי כ"ק אדמו"ר הזקן, מועתקת בזה:

מכבוד הרב המפורסם בפלגות גדולי חקרי לב עדיו לגאון חסיד ועניו וכו' קש"ת מהור"ר פרץ נ"ל חן אב"ד דק"ק טשערניאהאוו.

אודה לה' שהגדיל לעשות חסדו אתנו, וזכינו שיפוצו מעינות החכמה של כבוד מרן הרב הגאון הגדול סיני ועו"ה החסיד המפורסם פלג אלהים מוהר"ר נחמיה זצ"ל נ"ע. וששתי מאד שנגלה לנו אוצר נחמד דברי קדשו של מרן מאירים על לוח ההדפסה. ואף כי כל אדם יכול לאסור את שלו על אחרים עד סוף כל העולם כמבואר בפוסקים, אעפ"כ נצמדתי להזהיר להדפיס שנית בלתי רשיון מבני הגאון המחבר זצ"ל. יום א' כ"ד אדר תרכ"ט פה טשערניאהאוו.

למימר חיישינן לבני' אלא אף לשמואל לא הוי אלא חשש בעלמא ולא לאוסרם לבא בקהל (ולפ"ז אפשר דאף האיבעי' בפרוצה ביותר לא הוי אלא על מיחוש בעלמא ולא לחוש גם בספק) דבאמ' אמרינן רוב בעילו' הבעל אלא דהוי חשש בעלמא דלמא לא הוי רוב בעילו' מבעל ויש לחוש לזה להרחיק מזה לבד (אבל זה אינו דא"כ אין מביא ראי' מרב תחליפא לר"י וצ"ל הא דלא הוי אלא חשש משום דליכא אלא קול בעלמא אבל כשזינתה בוודאי לא אמרינן רוב בעילו' אחר הבעל לשמואל כדלקמן) או לכהונה, ופי' דברי הגמ' מה שהקשו ע"ז לכאור' יתבאר בסמוך, וכן פי' מהרי"ו בתשו' פ"ח דלא הוי אלא חשש בעלמא או לכהונה אף להרמב"ם והמרדכי. וגם רש"י מפרש דלאמ' חוששין משום זונה לר"י ואף לישראל מיירי דע"כ לא הוי אלא חשש בעלמ'. אך לשון הרמב"ם שכ' תיכף אחר דין פרוצה הנ"ל דין דספק ממזר אף שמן התו' מותר אסרו מד"ס משמע דהוי בפרוצה ספק ממזר ולא חשש בעלמא אך לפ"ז נשאר קושי' התו' לאיכא דאמרי דרבא כנ"ל.

נעתק מבוך נומר ג' (כת"י 231) קי, א. ולא ניתן שם משפחת הכותב, רק החתימה "ד' עבדו הנאמן פרץ", ובתחלתה ה' כתוב "לאדמו"ר שי", והועבר עליו הקולמוס: "לכבוד הרב המאה"ג המפורסם". וכיון שנכרך בין שו"ת שנכתבו אל כ"ק אדמו"ר הצ"צ, יש מקום לשער שתשובה שלפנינו נכתבה ע"י א' מחסידי אדהא"מ והצ"צ המפורסמים – מוהר"ר פרץ חן.

(נדפס בקובץ יגדיל תורה, ניו יורק)

*

מהסכמותיו לספרים

בראשם בס' "לקוטי תורה" לכ"ק אדמו"ר הזקן (הדפסה ב' בשנת ה'תרכ"ו) שם הופיע שמו "פרץ במהו'

נאום פרץ בלא"א מו' אלחנן זלה"ה. ובנו הרב המפורסם בתורתו ובחסידותו כו' כש"ת מו"ה
הסכמתו לס' "תיו יהושע" (הלכות פסוקות לשו"ע דוד צבי הירש נ"י.
יורה דעה ע"פ סדר אלפ"א בית"א בדרך שו"ת, ווילנא גם אנחנו נקבל אי"ה את הספר מהרב המפורסם כו'
(תרל"ח) להרה"ג ר' יהושע מק"ק טשערנאביל, מועתקת כאשר יצא לאור וגם כסף קדימה הקדמנו ומהראוי ונכון
בזה: לעזרו בזה בכסף קדימה כאמור בדברי הרה"ג המפורסם
אלה דברי הרב המאור הגדול לממשלת ים התלמוד מהר"י תומארקין.
והפוסקים חריף ובקי בנגלה ובנסתר החסיד המפורסם נאום פרץ בלא"א מו"ה אלחנן זלה"ה.
הישיש כש"ת מוהר"ר פרץ נ"י אבד"ק טשערניגאוו יצ"ו נאום חיים דוד צבי הירש בלא"א הרה"ג מוהר"פ שי'.

קורות חייהם של אבות משפחת חן-ליין

הר' מאיר חן

שאטלאנד, פרבר העיר דאנציג (עכשיו גדאנסק), בצפון פולין-פרוסיה.

יש סמוכין שהר' מאיר כיהן כשו"ב (שוחט ובודק) שהיתה משרה מכובדת באותם הימים. כנראה שנפטר לפני שנת ה'תקע"ה- פ (1815 - 1820) כי בנו בכורו של הרה"ג ר' פרץ, שנולד לערך באותה תקופה, כנראה שנקרא על שמו.

לא ידועים לנו פרטים ברורים אודות אביו של הרה"ח ר' אלחנן חן אלא שמו ר' מאיר חן. ע"פ הסיפור המפורסם המסופר בסמוך, היה תלמיד חכם וירא שמים, וכנראה משם היה צעיר באותו זמן (לערך בין שנות ה'תק"מ-מ"ה 1780 - 1785), רק שנים ספורות אחרי חתונתו, ואם כן יש לשער שנולד בסביבות שנת ה'תקט"ו (1755). ע"פ מסורת המשפחה, מקום מגורתו (לפחות בתקופת הסיפור) היה בעיר

החסיד ר' אלחנן חן

זמן, של חינוך חובה (לימודים בבית ספר ממשלתי), ושהיא מאד מודאגת לעתיד בנה אלחנן בן השבע. ושאלה ע"ד מצב אחד מותר החינוך ברוסיה. בשמעה ששם אין גזירה כזו ולכל לחנך את בניו כרצונו, ביקשה מר' סנדר לקחת את בנה איתו לרוסיה!

"אבל איך אוכל לעשות דבר כזה בלי רשות בעלך?" תמה ר' סנדר.

"אני בטוחה שהוא יסכים!" ענתה לו.

בראותו את פשטות מסירת נפשה ורצונה החזק להציל את חינוך בנה גם אם משמעותו תהיה שלא תתראה איתו עוד כל ימי חייה, בדיעבד הסכים ר' סנדר. בכדי להכניסו לגבול מדינתו, הוכרח לשנות בדרכונו שהילד אלחנן הוא בנו. אז הבין ר' סנדר למה שלחו כ"ק אדמו"ר הזקן לשם, בכדי להציל נפש אחת מישראל.

כנראה שבמשך איזה זמן גידל את הילד בביתו. אבל נפטר ר' בעודו צעיר לפי ערך, ומכיון שהיה הילד סנדר על פני אביו אלחנן נכתב בדרכונו כבנו, דאגו בניו של ר' סנדר שלא ידרוש חלק בנכסי אביהם הגביר. ועל פי פקודת כ"ק אדמו"ר הזקן סדרו אותו להסתדר בבית אחר (ולא ברור אם היה זה לפני פטירת ר' סנדר או לאחריה).

[בתו של הרד"ץ (בן ר' פרץ), מרת מוסיא (אשת ר' יהושע דוברוסקין), בספרה את סיפור הנ"ל, סיפרה גם שפעם, כשביקרה בליובאוויטש, ביקשה הרבנית רבקה (אמו של כ"ק אדמו"ר מהרש"ב) להתאכסן אצלה באמרה

נולד לערך בשנת ה'תקל"ז (1777), בעיר שאטלאנד הנ"ל, לאביו הר' מאיר ולאמו שהיתה ממשפחת בעל ה"סדרי טהרה" (שהיה אביה או דודה, או אולי סבה - ראה לעיל במדור "צור מחצבתנו").

בין שנות ה'תק"מ-מ"ה (1780 - 1785), ביקר שם החסיד הנודע ר' אלכסנדר סנדר בן הר' צבי הירש משקלאוו. הוא ואביו היו סוחרים גדולים ומנהגם לנסוע כל שנה ליריד הגדול בעיר לייפציג בגרמניה. פעם בהכנסו ליחידות, שאל לו כ"ק אדמו"ר הזקן למה אינו נוסע גם לשאטלאנד.

וכן עשה בנסיעתו הבאה. ובהגיעו לשם, חיפש מקום מתאים לאכול עם כל הידורי הכשרות, ונתודע שבבית אמו של הילד אלחנן, "אשה משכלת ויראת שמים" שנתיתמה מאביה - שהיה "רב גדול מפורסם בצדקותיו, ירא שמים גדול ותלמיד חכם גדול" - מתנהג בכל ההידורים כמו שהיו אצל אביה הרב. שלח ר' סנדר את אחד מעובדיו לבקש שיוכלו להתאכסן אצלה, אבל ענתה שאי אפשר הדבר מכיון שבעלה נסעה מהבית לרגל עסקיו. ורק לאחר ששמעה שהם כמעט מנין שלם, הסכימה.

בסעודת ליל שבת קודש, ישבו והתועדו החסידים בנגונים ודברי תורה. פתאום שמעו קול בכי עצום מהמטבח, שם עמדה בעלת הבית. שאלה ר' סנדר לסיבת בכיה וענתה שמאז פטירת אביה הרב, לא ראתה סעודת שבת כזו, ובהיזכרה על אביה, נתעוררה לבכות. בינתיים הזכירה גם את דאגתה בגלל גזירת הממשלה באותה

כנראה שגר (לפחות לאחרי חתונתו) בעיר סמיליאן. מבניו וּבנותיו יודעים אנו אודות: ר' פרץ, מרת בתיה, ור' [שניאור?] נוסף בשם ר' מאיר (אבל זלמן. ויש אומרים שהיה לו גם בן יתכן שנתחלפו הידיעות ע"ד בן בכורו של ר' פרץ שנקרא בשם זה).

ש"הרי אנו "קרובי משפחה", כי אביה הרה"ג הרה"ח ר' אהרן- חתנו של כ"ק אדמו"ר האמצעי- היה בנו של הרה"ח ר' משה, בנו של ר' סנדר - שעל שמו נקרא משפחתם בשם "אלכסנדראווי".

הילד ר' אלחנן גדל להיות לחסיד של כ"ק אדמו"ר הזקן.

הגאון החסיד ר' פרץ הן

שונוות ומשונוות, עמדה לו ברכת רבו שתמיד נצח.

ר' פרץ נולד, כנראה בעיר סמיליאן, בשנת ה'תקנ"ז. אביו ר' אלחנן נתן לו חינוך חסידי והביאו לרבו, כ"ק אדמו"ר הזקן, שלש פעמים:

במשך הזמן, נעשה גם ר"א הנ"ל לחסידו של רבינו האמצעי, והוקל לר"פ קצת. אבל אחר עלותו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ לכס הנשיאות, לא התקשר אליו הר"א והיה אומר עליו דברי ביקורת שחרה לר"פ מאד, ושוב התלקחה ביניהם מחלוקת. וכנראה שזו היתה סיבת עזיבת ר"פ את הרבנות שם ונתקבל לרב בעיר נעול.

בפעם הראשונה היה בן ארבע שנים, ואביו העלהו לתוך החלון, ומשם ראה את רבינו הזקן בעת תפילתו וקרא לאביו בבהלה: "ראה, אבא, הנה יהודי ונר דלוק על ראשו!" (ומזה נראה שכבר אז נועד לגדולה). וגם שמע אז מרבינו תורה, ולא הבין כלום חוץ מקטע אחד שנחקק בלבו כל ימי חייו דביקותו וקול ניגונו של רבינו בעת אמרו: "אילו ידעו אברהם ויצחק מבתפלות שבנו ישמעאל ועשיו (במערת המכפלה), לא היו יכולים לשכב שם במנוחה".

אחרי הסתלקות רבינו האמצעי, היה ר' פרץ בין גדולי חסידי חב"ד שבאו בניסיון לשכנע את כ"ק אדמו"ר הצ"צ לקבל את הנשיאות. אבל הוא סירב בתוקף, ועבר זמן רב בכמה נסיונות שיכנוע מצדם עד שהצליח ר' פרץ להגיד לכ"ק את המילים המתאימות וקבל כ"ק את הנשיאות באופן רשמי.

בפעם השנייה בהגיעו לגיל בר-מצוה, בחנו רבינו הזקן בהלכות קידוש החודש להרמב"ם! (ומזה רואים אנו שכבר בגיל צעיר כזה היה נחשב ללמדן לפי ערך שנותיו, אפילו בהלכות קשות אלה).

במשך שנות נשיאותו, היה ר' פרץ "מיחידי סגולה בקרב החסידים אשר כ"ק אדמו"ר הצ"צ התחשב עם דעתו" (לי כ"ק אדמו"ר מהרי"צ). גם מהסיפורים ששמענו (וכמה מהם רשומים במדור הסיפורים בתשורה זו), נראה שכ"ק היה קרוב אליו מאד, והיה שואל את דעתו בכמה ענינים, והורה לו לפסוק פסקי דינים בכמה הזדמנויות, ור"פ היה רגיל להכנס אליו בכל עת בואו לליובאוויטש והיה אפילו שואל את כ"ק לפשר הנהגתו במקום שנראה לו שהיתה פחות בכבוד נשיאותו. מאידך לא נמנע כ"ק מלהוכיחו במקום שנראה לו, ואפילו להקפיד עליו. ור"פ הכניע את עצמו לפני כ"ק כחסיד אמיתי.

בפעם השלישית, ראה ר' פרץ את רבינו הזקן בעת אכלו. ובכל פעם שסיפר אודות שלשת פעמים אלה היה גועה בבכי.

בסמיליאן שמע כמה סיפורים תוכניים מזקני החסידים, כפי שסיפר אחר כך.

רבו המובהק היה כ"ק אדמו"ר האמצעי. בגיל פחות מכ"ב שנה, בשנת ה'תקע"ט לערך, פקד עליו רבו לקבל את משרת הרבנות בעיר בעשינקאוויץ. ר' פרץ לא רצה עליו את המשרה לקבל מפני ששם גר אחד מהחסידים המבוגרים, ר' אהרן יפה טשעסליצער, שהיה אז מקושר להרה"ח ר' אהרן מסטאראשעלע, והיה ידוע בשם ארקע חריף בגלל הנהגתו החריפה. אבל רבינו האמצעי פקד עליו שוב, ואמר לו ש"מן השמים הסכימו" ושיהיה "אויף מיינע פלייצעס" (על אחריותו של הרבי). וכן היה שאע"פ שהטרידו ר"א הנ"ל בשאלות.

בשנת ה'תרכ"ו, שנתו האחרונה של חיי כ"ק בעלמא דין, קבל ר"פ הצעת רבנות בטשערניגאווי וכן בדווינסק (שם המתיקו את ההצעה כי במשך כל השנים היו בעיר שני רבנים, אחד חסיד ואחד מתנגד, אבל אם יקבל הוא את משרת הרבנות, בגלל גדלותו הנודעה בעולם יסכימו שני הצדדים שיהיה רק הוא הרב של כל העיר, ויהיה זה הישג גדול לחסידות). נכנס

לראות ששה דורות מכ"ק רבותינו נשיאינו, גם את אדמו"ר מהרש"ב לפני נשיאותו, ואפילו את כ"ק אדמו"ר מהרי"צ כתינוק.

בנו הבכור של ר"פ, הרה"ג ר' מאיר, היה בנו של אשתו הראשונה, ונולד קרוב לשנת ה'תק"פ (1820). היה רב בקהילת טאראפיץ (פנים רוסיה - ז.א. מחוץ לתחום המושב). כנראה שאשתו של ר' פרץ נפטרה בגיל צעיר ר"ל (אולי בעת לידת בנו הנ"ל) והתחתן בזיווג שני למרת מרים, שהולידה את שאר ילדיו. גם היא לא האריכה ימים ר"ל, ושאל מכ"ק הצ"צ אם כדאי להתחתן שלישית, והשיב כ"ק שתחת זה, יש לו להתנחם בדברי תורה.

בנו השני ר' משה ליב וכן בנו השלישי ר' אברהם אהרן נשאר לגור בעיר נעוול. בנו הצעיר, הרה"ג ר' חיים דוד צבי הירש, הצטרף לאביו בלכתו לעיר טשערניגאוו, ובשנת ה'תרל"ה, נתמנה לעוזר לאביו ברבנות העיר, ומילא את מקומו אחר פטירתו.

היה לר"פ גם בת בשם חנה. היה לר"פ אח קטן בשם [שניאור?] זלמן, שגידלו בביתו אחרי פטירת אביהם, ולימדו תורה. וכשראה שאחיו הוא כלי יקר, בהגיע הזמן השיא לו את בתו חנה. צאצאיהם גרו בערי דווינסק, פאלאצק וארשא, ואחד מהם, ר' יעקב חן, היה מגבירי פאלאצק. יש אומרים שהיו לו לר"פ שבעה ילדים, ושהיה לו גם בן בשם אלחנן ועוד אחד שאין ידוע שמו.

ביום שבת קודש, כ"ו אייר, ספירת יסוד שביסוד, ה'תרמ"ג, אחרי גמרו את תפילת שחרית באריכות גדולה של הרבה שעות, ואחרי תפילת מנחה בדעה צלולה, נסתלק הגאון החסיד ר' פרץ (וראה עוד פרטים נפלאים ע"ד הסתלקותו במדור הסיפורים).

ר"פ ביחד עם השלוחים (לא ברור אם מעיר א' או משניהן) לכ"ק הצ"צ, והרים כ"ק כוס ואמר: "לחיים, טשערניגאוווער רב!"

אבל גם כאן לא רצה ר"פ לקבל, ואמר לכ"ק שבטשערניגאוו גר חסיד מבוגר של כ"ק אדמו"ר האמצעי, ר' משה מאריאמאוו שמו, שהיה למדן מופלג וגביר גדול, ותקיף בדעתו ומראשי הקהל, ולא הסכים על שום רב שרצו להביא לטשערניגאוו, אפילו גדולים ומפורסמים. ואמר לו כ"ק הצ"צ שישגר לחסיד הנ"ל מכתב יד קדשו שהוא יעזור לו בקבלת הרבנות. ובכן, לא הפריע לו ר' משה הנ"ל כלל, והאזין בשקט בכל עת שהר"פ דיבר ולא ניסה כלל בהשגות ונצחונות.

ר"פ, בידעו את טבע חסיד הנ"ל, התפלא מאד והחליט לבקר בביתו ולדבר איתו בדברי תורה. אבל גם עתה, נענע לו ר' משה את ראשו בהסכמה לכל. ולא יכל ר"פ להתאפק, ושאל אותו למה הוא מתיחס אליו באופן שונה לטובה.

השיב ר' משה שהיה בעת הסתלקות כ"ק אדמו"ר האמצעי, שהתחיל לדבר דברים מקוטעים, וכל אחד קבל מה ששייך לו. בין הדברים ששמע ר' משה היה: "גם היום יש אברכים הגונים. פרץ סמיליאנער הוא אברך הגון" (גרסה אחרת: "יש לי אברך עילוי, ושמו פרץ סמיליאנער"). אבל לא הכיר אז ר' משה מישהו בשם זה (כי בינתיים נודע כבר ר"פ על שם עיר רבנותו בעשינקאווין). רק בהתקבל המכתב מכ"ק הצ"צ, בו ממליץ עבור ר' פרץ מסמיליאן", הבין למי ירמזון דברי רבו רבינו האמצעי, והבין שעליו לסייע לו.

בדיני תורה בין בני כ"ק הצ"צ אחרי הסתלקותו, היה ר"פ בין גדולי הרבנים שביירו את כל עניני הירושה ביניהם. כמו רובם של הרבנים, נטה הוא אל כ"ק אדמו"ר מהר"ש. ולמרות זקנותו היה נוסע אליו כחסיד, וכן בניו. הוא זכה

החסיד ר' משה לייב שו"ב לייזן (חן)

חוטפים - יהודים שנשלחו מטעם הקהילות או שרצו לעשות מסחר עם הקהילות - והיו חוטפים נערי ישראל על מנת להשלים את המספר המוטל על כל קהילה להסגיר לצבא של הצאר הצורך האכזרי ניקאלאי הראשון ימ"ש. לפני הצבא

ידוע רק מעט אודות בנו השני של ר' פרץ, ר' משה לייב. משערים שנולד לאביו ר' פרץ ולאמו מרת מרים לפני שנת (1825) ה'תקפ"ה בבעשינקאווין. בצעירותו היתה גזירת הקאנטאניסטים בתקפה, והשתוללו

ומאז נקרא הוא ומשפחתו בשם "ליין" עד עצם היום הזה. במשפחה מספרים שבנו הרה"ח ר' חיים דוד שאל פעם את רבו כ"ק אדמו"ר מהר"ש אם כדאי להחליף את שם משפחתם בחזרה לשמה המקורי "חן", המיוחס למעלה בקודש מאות בשנים. וענה כ"ק שאדרבה, מכיון שעל ידי שם "ליין" נעשה הצלה לאביו, ימשיכו להידבק בו כשם משפחה גם הלאה.

ר' משה לייב היה שוחט ובודק בנעוול ונשאר לגור שם עם משפחתו גם לאחר שאביו ר' פרץ עבר לכהן כרב בטשערניגאוו. על פי מסורת ילידי נעוול, חי לערך שבעים שנה, ואם כן נפטר לפני ה'תרנ"ה (1895).

היו לו שלשה בנים הנודעים לנו: ר' אלחנן (שנות חייו לערך ה'תר"ה, 1845, עד לערך ה'עת"ר, 1910, נפטר בנעוול), ר' חיים דוד (ראה קורות חייו לקמן), ור' מנחם מענדל (לערך ה'תר"ל עד ה'תשכ"ו, גר בירושלים ונפטר בהרצליה, אה"ק)

היו מענים אותם בכל מיני עינוים עד גיל י"ח שנה, שאז הוכנסו לצבא כחיילים לכל דבר למשך כ"ה שנה. כוונת הרשעים היתה להביאם להשתמד ר"ל, ואכן חלק ניכר מהם השתמדו והרבה אחרים מתו תחת העינוים הקשים. ברור שמצוה היתה על כל אב ועל כל יהודי נאמן להציל את בניו שלו ושל יהודים אחרים.

היה חוק שאם הנער הוא בן יחיד להוריו וכדומה, היה פטור מללכת לצבא. הנער משה לייב היה בין הנחטפים, אך אביו או אחיו אמר לפקידי הממשלה שאינו בן משפחתם אלא נער מאומץ שגדל בביתם. כאשר ביקש המושל לראות את תעודת לידתו של משה לייב בכדי לוודא שאכן אינו ממשפחת חן, השכילו לעשות שינוי קטן בה: האות ח' מהשם "חן" נכתבת ברוסית ב- והם גרדו-מחקו את חלקו העליון של האות X ונשאר רק חלקו התחתון כמו שהיא אות ל' ברוסית. ואז נקרא שם משפחתו "ליין" במקום "חן"! התחבולה הצליחה,

ההסיד ר' חיים דוד שו"ב ליין

כשהשתוללה סופת שלג בחוץ, נשמעו דפיקות בדלת דירת אחד החסידים בנעוול. באותה תקופה כבר דאגו ל"ביקורי" המשטרה החשאית הקומיניסטית, וחסיד הנ"ל פחד לפתוח. אבל הדפיקות הלכו והתחזקו ונאלץ לפתוח. והנה למולו ר' חיים דוד עומד בכפור ומתחנן להכנס: היה באמצע מאמר של רבו כ"ק אדמו"ר מהר"ש, והנה כבה הנר ואי אפשר היה לו ללמוד הלאה. אך יצא מביתו וראה שהנר עדיין דלוק בבית חסיד הנ"ל. "נא ונא", התחנן, "יתן לי לגמור את המאמר אצלך בבית!"

מאגרות קי' של כ"ק אדמו"ר הרי"צ אליו בראשית שנות נשיאותו, ניכר שכ"ק החזיק את רח"ד כאחד החסידים הכי קרובים שלו, וגלה לו את תעלומות לבו באופן מפליא. כנראה שהיה רח"ד ממונה על המעמד (לפחות במחוז שלו) והמצב באותו תקופה היה מאד דחוק.

בקיצ שנת ה'תרצ"ה, הציע רח"ד לכ"ק שבכל שבת בבוקר, יאמרו כל אנ"ש כל ספר התהלים לפני התפלה. כ"ק אמר שלא בכל שבת אלא רק בשבת מברכים. ובצירוף התועדות חסידית במשך השבת או מוצאי שבת. באגרת שנכתב לפני י"ב תמוז אותו שנה, כתב כ"ק: "נהנתי במאד מאמירת

ר' חיים דוד נולד בנעוול לערך בשנת ה'תר"י (1850). בצעירותו, אחר חתונתו, היה למשך זמן מהיושבים ("זיצער") אצל כ"ק אדמו"ר מהר"ש בליובאוויטש, כמנהג הימים ההם. אחר כך היה לשוחט ובודק בנעוול, והיה מתפאר ש"יש לו קבלה (לשחיטה) מכ"ק אדמו"ר מהר"ש בעצמו" שהרי התבטא כ"ק עליו ש"חיים דוד טויג אף כפרות!"

גם אחרי שנים הרבה, לעת זקנתו, היתה כחו בידיו להחזיק את הבהמות, וכאשר חשש שאולי ידו רועדת וממילא יפסל הוא לשחוט, נסע לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, שיעץ לו להחזיק כוס מלא יין על כף ידו ואם אין היין נשפך, יכול להמשיך לשחוט. וכן עשה ולא נשפך אף טיפה!

בשנותיו האחרונות ממש, הסכים כ"ק אדמו"ר מהרי"ץ שיקח עזר ראוי לו, ולקח את בנו השני הרה"ח ר' מנחם מענדל, שהחזיק עבורו את הבהמה בעת שהוא, ר' חיים דוד, שחט.

היה נודע כחסיד נעלה ועובד. פעם באמצע ליל שבת חורפי,

לקמן), הרה"ח ר' מנחם מענדל שו"ב הי"ד (זוגתו רבקה רייזא הי"ד), ומרת מלכה צפורה ע"ה (בעלה ר' יעקב ז"ל צינמאן).

החסיד ר' חיים דוד נפטר בשנת ה'תרצ"ט (1939) בנעוול.

הגאון החסיד הרב יהושע לייך הי"ד

[שלי"י. בשמחת תורה ה'תשס"א, הוא (ועוד שני חסידים) רקדו בהתלהבות עצומה כל כך שאחרי שהסתכל עליהם כ"ק במבט של חיבה ובפנים מאירות התבטא עליהם בביטויים נפלאים.

אחר חתונתו, נסע לכ"ק אדמו"ר מהרש"ב, שנתן לו בסדר בעבודתו היום-יומית.

בשנת ה'תרס"ו (1906), נשלח על ידי כ"ק לפתוח סניף של תומכי תמימים בעיר דאקשיץ עבור ששה עשר תלמידים, והוא היה שם משפיע ומשגיח ראשי. בין תלמידיו שם היה הרה"ג מרדכי פערלאוו (אח"כ רב בגרוזיה, איטליה ואוסטראליה), שכותב כמה סיפורים בשמו, ומתאר אותו כאיש המעלה ובעל זכרון נפלא, בקי בש"ס ופוסקים ונושאי כליהם, וכן ספרי חסידות הנדפסים, באותיותיהם ממש. גם הרה"ג ר' חיים שאול ברוק למד שם אצלו.

אחר כמה שנים, הורה לו כ"ק אדמו"ר מהרש"ב לקבל את משרת הרבנות בעיר אוסטראוונא, קרוב לוויטעבסק, ובחודש אייר ה'תרע"א (1911) נתקבל לרב בעיר בעשינקאווטש - עיר רבנותו הראשון של סב אביו, ר' פרץ. ואכן תושבי העיר המליצו עליו את הפסוק "ודור רביעי ישובו הנה."

מספרים עליו שפעם פרצה שריפה בביתו ונשרפה כתב הסמיכה שלו לרבנות. אזההפסיק להמשיך לשמש כרב: לא נתן עוד הכשרים, לא סידר חופה וקידושין וכו'. שנודע הדבר להגאון מראגאטשאוו, הוא שלח לו מיד כתב סמיכה חדש.

אחר המהפכה הבולשוויסטית הוכרח לברוח מביתו ונמלט לבית אביו רח"ד בנעוול. בחלק הקטן של הבית שהעניק לו אביו, הקים סניף של ישיבת תומכי תמימים, שם למדו הרבה תלמידים.

אבל במשך הזמן עקבו אחריו הבולשת הסוביטית עוד הפעם,

התהלים ברבים בכל שבת מברכים כפי אשר הציע לי ידי"י וידי"ע [ידיד נפשי וידידי עוז] רח"ד שיי שו"ב..."

אשת רח"ד היתה מרת צביה הי"ד, וילדה לו שלשה ילדים הנודעים לנו: הרה"ג הרה"ח ר' יהושע הי"ד (קורות חייו

ר' יהושע נולד בנעוול בשנת ה'תרמ"א בערך (1881). בהגיעו לבר מצוה, נשלח ללמוד אצל דודו זקינו הרד"ץ בטשערניגאוו - כמנהג המשפחה (כך גם ידוע שהחסיד ר' מאיר שמחה חן, בן ר' אברהם אהרן בן ר' פרץ נשלח ללמוד אצל זקינו ר' פרץ בצעירותו).

מענין מה שסיפר ר' יהושע אחר כך אודות אופן החינוך החסידי שקבל אצל הרד"ץ. מכיון שהיה בכור, סיים מסכת בכדי לומר הדרן בביהכ"נ בערב פסח כנהוג. אבל הרד"ץ, למרות שהי' תכלית הטוב בטבעו, לא נתן לו לומר סיום ברבים, בכדי לחשוך ממנו שום הרגש גאווה. אם כן, אמר הנער, אתענה את תענית הבכורות. אבל גם את זה אסר עליו הרד"ץ, והכריחו לשמוע סיום מאחר ולאכול... (מסיפורי הרה"ח ר' שלום דובער שיי נאטיק ששמע ממנו).

בפעם הראשונה שהיה אצל כ"ק אדמו"ר מהרש"ב, ביקש ממנו כ"ק להשאר אצלו. ובירכו שיעזור השי"ת שתרצה ללמוד, שתוכל ללמוד, ושתהיה יהודי ירא שמים - זה העיקר.

לאחר כמה שנים אצל הרד"ץ, הלך ללמוד בלויבאוויטש. היה זה בתקופה לפני התיסדות ישיבת תומכי תמימים, והבחורים אז נקראו "זיצער" (יושבים) וקבל הדרכה מכמה זקני אנ"ש וגם קצת מכ"ק אדמו"ר מהרש"ב בעצמו. בין ה"זיצער" באותה תקופה היו ציורים כמו הרה"ח ר' ירחמיאל בנימינסאן (אחר כך היה אב"ד בז'לזבין, ורב בלאנדאן ובמאנטריאל) והרה"ח ר' שלמה זלמן האוולין (אחר כך היה למשפיע בכמה סניפי תומכי תמימים ונשלח לחברון לפתוח את ישיבת תורת אמת). בסוף תקופה זו נתיסדה הישיבה החדשה (שאחר שנה נקראה בשם "תומכי תמימים"), וכמה ממצויני היושבים נבחרו לתלמידיו. לכן לפעמים מוצאים שהרב יהושע לייך נקרא גם בתואר "תמים."

פעם אמר עליו כ"ק הרש"ב בהתעודות: יהושע איז מיינער

זמן מועט, פקדו על כולם בראש חודש מרחשון, ה'תש"ב (1941), לצאת מחוץ לעיר לשדה שם כבר נכרה בור עמוק, ולהכנס לתוכו. אלה שניסו לברוח נורו למוות, ואחר שנכנסו השאר, כיסו את כולם בעפר, וקברו אותם חיים ר"ל. חיכו הארורים ליד הבור זמן רב עד ששקטו פני הקרקע. ה' ינקום דמם.

בשנת ה'תשכ"ד (1964), רצו יהודי העיר שנמלטו וחזרו לאחרי המלחמה להעביר את גופי הקדושים לקבר אחים בבית עלמין היהודי. כשהעבירו את גופותיהם, נדהמו למצוא את גופו הקדוש של הגאון החסיד ר' יהושע שלם בכל רמ"ח הוא בחיים, ומחזיק איבריו ממש ופניו מאירים כאילו עדיין בידיו את ספר התהלים שלו!

ואכן העיד עליו כ"ק אדמו"ר מהרי"צ בחייו שהוא (וגם הגאון החסיד ר' יצחק הלוי הורוויץ "המתמיד", והגאון החסיד ר' דוד קיעוומאן האראדאקער) בדרגת בינוני של "ספר התניא".

וקדמם וברח עם בני ביתו לעיר רודניא (לא רחוק מליובאוויטש). שם שימש כרב ושוחט. אבל לא היתה לו פרנסה כי היה מתפלל כל יום עד אחרי הצהרים, והנשים לא רצו לחכות עם העופות עד אז. ובאם נטרף העוף, שקרה לא מעט, היה שוחט להם עוף אחר על חשבוננו הפרטי. גם היה מחזיק בביתו נערים שהוריהם נאלצו לברוח מביתם או נשלחו לגלות או למחנה עבודה עבור "חטאיהם" בשמירת וחיזוק היהדות. בין נערים אלה היה ר' שלום דובער נאטיק שי', שהרב יהושע היה לומד עמו ועם הנערים האחרים תורה כמעט בכל שעות היממה ובפרט רשד"ב נאטיק קבל מלא חופניים תורה וחכמה וסיפורי חסידים לרוב.

בשנת ה'תרח"ץ נאסר לתקופה קצרה עם עוד שני חסידים אבל שוחרר הודות להשתדלות חתנו של אחד החסידים (שהיה קרובו של רי"ל) שהיה מראשי הבולשת.

אחרי כיבושה של רודניא על ידי הגרמנים הארורים בקיץ ה'תש"א, צוו על היהודים לגור בחלק קטן של העיר. ואחר

עם ס"ת קטן ושופר. אנו "תושבי" המקום, יהודים מבתים חרדים וחסידיים מפולני, שהשארנו "הכל" מאחור השתוממנו. כאן ברוסי יש אלוקים! את "הימים הנוראים" ההם תרתי משמע, ובפרט ימי שמיני עצרת ושמחת תורה, הריקודים שרקדו והרקיד את ה"עולם" לא אשכח כל ימי חיי, לאחר זמן נודע לי שהי זה החסיד ר' שלמה רסקין מגורקי, ששלח את אביך - בחור צעיר עם קסקט, וצעף כדי לכסות את זקנו, - לשהות עמנו בימי החגים. הי זה הקשר הראשון שלנו עם חב"ד, ולרבים מאתנו ואני בתוכם, לא האחרון, אמך (ששנים אח"כ התחתנה עם אביך) סבתך, דודיך ודודתך, נכדים לאדמו"ר השר שלום מבעלז, היו שם אתנו" • סיים את סיפורו.

בשנת תש"ו יצא מרוסיה עם העשאלונים המפורסמים שדרכם נמלטו מאות משפחות מאנ"ש מרוסיה. הוא שהה תקופה במחנה פאקינג שבגרמניה, שם נפתח סניף של ישיבת תומכי תמימים ובה למד, זמן קצר אחר כך נשא את אמנו ז"ל. לרגל זה קיבל גם מכתב ברכה ואיחולים מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע. משם נסע לצרפת הקדיש שעות אחדות מהיום, ללימוד בתור אברך בישיבת תומכי תמימים, ואת הזמן הנותר למסחר זעיר, עיקר הקיום התבסס על תמיכת הגוינט בפליטים.

בתש"ט קיבלו הורי הוראה מהרבי מוהרי"צ לעלות לארץ הקודש. היה זה באותה תקופה ש"התבשלה" התוכנית לייסד את כפר חב"ד. הורי עלו ארצה בסיון תש"ט, ולאחר ששהו מספר ימים במעברת אוהלים, התיישבו בכפר חב"ד. כידוע, מאז מלחמת השחרור עד ה'תש"ט היה כפר חב"ד, אז ספריא, מקום שמש שננטש על ידי הערבים, איש לא התיישב בו.

בסיון תש"ט - תחילת ההתיישבות בכפר - הגיעו מנין משפחות מהעולים ובהם הורי ז"ל. המתישבים הראשונים סללו שבילי עפר, שיאפשרו לתושבים ללכת מבית לבית, כדי לאפשר שמירה על קשר עין. היו אלה ימים קשים לתושבי ארץ הקודש, סכנת הפורעים הערבים ריחפה בחלל, היה צורך להתקין אמצעי ביטחון מינימליים לתושבי כפר חב"ד.

כדי לקבל סיבסוד מהסוכנות עבור הבתים בכפר היו התושבים חייבים להיות "מושב עובדים", יישוב חקלאי. לשם כך קיבלה כל משפחה כמה תרנגולות, פרות וכדומה. בלילות היו מגיעים הערבים - מסתננים - מירדן דרך לוד, ולפעמים גם מעזה, לתוך שטח הכפר וגונבים מפה סוס ומשם

אבינו הרה"ח הרה"ת ר' שלום-דובער ז"ל ליינ

נולד בה' אייר תרפ"ה ברוסיה, לאבינו הרה"ג והרה"ח ר' יהושע ואמו הרבנית מרת רישא הי"ד ליינ.

על שנות ילדותו סיפר לי הרה"ח ר' רפאל נתמן הכהן כהן ז"ל, - שהיה מתלמידיו של סבי הרה"ג החסיד ר' יהושע הי"ד, בשנים שהי משפיע בתומכי תמימים, נוהגים היו התמימים להתוועד אצל סבי. - הי זה בעיר רודניא כשהיה אבי בגיל שש לערך, נכנס בשוובות לחדר שבו לימד סבי, שאלו אביו האם התפללת כבר שחרית? כן, ענה אבי, והיכן הסידור שאלו? ענה אבי התפללתי בעל-פה. הדבר חרה לסבי וביקש לשמוע ממנו את מילות התפילה. אבי אמר את התפילה מ"הודו" עד אחרי "שמונה עשרה" מילה במילה בעל פה, כמו שסופרים פנינים. אחר כך פנה לאביו ואמר לו: "וכעת רוצה אני לבחון אותך..." הסבא הסכים. אצל הסבא בבית היו ש"ס, רמב"ם, ירושלמי וסיפרי חסידות-ליקוטי תורה וכיוצא בזה. אבי שלף מהארון גמרא אחת, ולפי הנחיותיו של סבי קרא שורה אחת, והסבא המשיך... כך היה עם יתר הספרים - רמב"ם וליקוטי תורה, הסבא הי בקי בע"פ בכל ספרי החסידות שהודפסו עד אז.

כשרי פאליע ז"ל הגיע בסיפורו לקטע עם ה'ליקוטי תורה', צחקתי, שאל אותי ר' פאליע: מה אתה צוחק? אמרתי לו: מילא לומר שאבי, ילד בגיל שש, קרא בלי נקודות - מקובל, אבל מה הוא הבין באותיות רש"י של 'ליקוטי תורה' בגיל הזה? אמר לי ר' פאליע: מה אתה מדבר? אביך הי גאון, ובגיל שש כבר ישב לצד התלמידים, והבין מה שלומדים!

על גיל שלאחר בר-מצוה סיפר הרה"ח ר' דוד רסקין שי במסיבה משפחתית, שאבי ז"ל למד אתו תניא ומשניות ועודו לשון אותם בע"פ, כן לימד אותו אבי לטבול במקוה בנהר קפוא, כמה פעמים לאחר ששברו את הקרח והמים היו קרים מדי להכנס, - כדי לרכך את סבל הקפור • - הי קופץ מאחד הגשרונים למים הקפואים, ואני אחריו.

בשנות המלחמה למד אבא במחתרת • בעיר גורקי ברוסי. אפיזודה אחת על ימי בחרותו, סיפר לי בהתוועדות חסידית, הרה"ח ר' מאיר רוטנשטרייך שי, שהי מפליטי מלחמת העולם השני שנעקרו מפולין לויטולוגא, ("פרבר" ליד העיר גורקי אשר ברוסי). "חיינו שם • ביער בביקתות עלובות בלי אוכל, בלי מים, ללא שרותים, ובלי רהיטים מינימליים, ובעיקר בנושאים רוחניים הי המקום שממה, לא ביכני"ס, לא ס"ת או תשמישי קדושה אחרים, כלום! חשבנו שהכל נגמר, והנה יום אחד בשלהי אלול, מגיע בחור צעיר

ללמוד עם ילדים האותיות והנקודות הידועים להם מכבר, קודם שידועים את כל הנקודות. הנה אין קפידא בזה, אף שלכאורה בקל יותר ללמדם כל הנקודות בהמשך אחד מאשר להפסיק באמצע בעניינים אחרים, אבל זוהי שאלה חינוכית ויש לפותרה מתאים להתלמידים בכיתה שלו, ואופן קליטתם את הלימודים".

במכתב נוסף מתשי"ד כותב הרבי לאבי: "נהניתי בקבלת מכתבו מיום הבהיר ל"ג בעומר, בצירוף תמונתו ותמונת בני-ביתו שיחיו, ולפלא שלא ציין מעבר התמונה שמות ילדיהם שיחיו, מעבר לכל אחד. וכיון שבטח נשאר גם אצלו תמונה כזו, הרי במכתבו הבא יורה..." בהמשך המכתב כותב הרבי: "נהניתי ממה שכותב שמסר תוכן מכתבי אליו להמורים והמורות בהרשת, ובודאי מזמן לזמן יעוררם עוד הפעם על דבר זה, ויהי רצון שכל אחד ואחד מאיתנו יצליח למלאות תפקידו במילואו ומתוך שמחה, ותקוותי חזקה שגם מצב הגשמי ישתפר בהרשת".

ובמכתב מאייר תשט"ז כותב הרבי לאבי: "נעם לי לקרות במכתבו מהתקדמות לימודיו עם הכתה, ובטח עוד יוסיף על זה הן בכמות והן באיכות, וישפיע גם על חבריו בסגל המורים בכיוון זה, וזכות הרבים תלוי בו, ובפרט אשר גם הוא זכה להיות מתושבי כפר חב"ד, אשר שם ציוה ה' את הברכה, שתתגלה שם מידת הרחמים שהיא גדולה ממידת החסד שלפניה נחלה בלי מצרים מברית מן הקצה אל הקצה".

המוסד הראשון שאבי היה קשור בהקמתו היה בית-הספר חב"ד במעברת זרנוגה ליד רחובות, הגיעו לשם יהודים מתימן, היה זה אחד המקומות הראשונים, ואולי "הראשון" מה"רשת" שחב"ד פתחה, אף גוף אחר לא הגיע לשם, ולכן חב"ד הצליחה בקלות יחסית להקים שם בית ספר. רוב המשפחות מזרנוגה עברו אחרי סגירת המעברה להתגורר ביישוב ברקת שליד לוד, והקשר שלהם לחב"ד התחיל בבי"ס חב"ד בזרנוגה.

מאורע שנחרת בזכרוני מאותם ימים הוא, בתקופות הקשות שהפדאיון הרבו להרוג ביהודים, היה זה בנר ג' מימי החנוכה ה'תשט"ו, לאחר מסיבת חנוכה עם ילדי ביה"ס, חזר אבי מזרנוגה באוטובוס, ולצידו ישבו גם המורים ר' לייב כהן, ר' לייב סגל ור' בנימין לוי ז"ל. באותם ימים היו יורדים מהאוטובוס לאחר השעה שבע בערב, בפתח הכפר, והולכים רגלי לתוך הכפר. אבי היה הראשון לרדת ממדרגות האוטובוס, וברגע שירד מהאוטובוס נפתח לעברו מטח יריות

פרה. אלה היו מעשים בכל יום. בתור ילד אני זוכר את אנשי הצבא ומשמר הגבול מגיעים לכפר כל שני וחמישי, בודקים עקבות, מגששים פה ושם, ולפעמים גם מצליחים לתפוס את הגנבים, כשהם גוררים אתם בהמות, בדרכם בת 12 הק"מ מכפר חב"ד לגבול ירדן.

קשיי ההתאקלמות של המתיישבים הראשונים בכפר חב"ד היו גדולים מאוד. הדלות שלטה בכל, עבור כל קבלת אמצעי סיוע מהממשלה היו צריכים להיאבק קשות הרבי זי"ע לחס למען תושבי הכפר בכל הדרכים.

מול ביתנו היתה באר מים שממנה השקו הערבים את פרדסיהם, הבאר היתה בתוך בנין. התושבים החדשים החליטו להקצות חלק מאותו מבנה ולהקים בו מקוה, עשו שיפוצים במבנה, ואבי-על אף שמיימי לא עסק בבניי (הוא היה משנקרא "מאנשי הצווארון הלבן") – הי' אחד הפועלים מהשורה בשיפוץ ובריצוף המקוה, במשך שבועות ארוכים עבד אישית בהקמת המקוה.

אבי היה מעורה במהלך בניית הכפר, כלומר שיפוץ הבתים הערביים הנטושים של ספריא גם בצורה פיזית כבנאי, סיפר לי הרה"ח אברהם פלדמן ז"ל שאבי סייע לו ולעוד אנשים בבניית ושיפוץ ביתם. מביתנו – שעמד הראשון על יד פסי הרכבת - עד לבית-הכנסת הישן, היום בית מנחם, היו כמה עשרות בתים עזובים ללא חשמל או מים, ובלי שרותים, רובם בני חדר אחד בלבד, בהם גרו מתיישבי הכפר.

בתשי"ב התחיל אבי ז"ל לעסוק בענייני "רשת אהלי יוסף יצחק". במכתב מאותה שנה כותב הרבי לאבי: "במענה למכתבו... בו כותב אודות מצבו הגשמי שלו ואשר הציעו לו להתעסק בחינוך באחד ממוסדותינו, לעת עתה בתור ניסיון, ואם יפיקו רצון שני הצדדים יעשה זה לקבע, ושואל חוות-דעתי בזה, והנה תקוותי, שבהשתדלות הראוי מצידו בטח יצליח במלאכתו מלאכת שמים, קירוב לבב בני ישראל לאבינו שבשמים, ויהי רצון שיהא בהצלחה גם כן בגשמיות, וימשיך תוספת ברכה מהשם יתברך בהמצטרך לו ולכל בני ביתו שיחיו, ובטח מזמן לזמן יודיע מהצלחתו בעבודתו הנ"ל, ות"ח מראש".

במכתב משנת תשי"ד, כותב הרבי לאבי: "מכתבו מי"א חשון נתקבל... קיבלתי גם כן ידיעה מהנהלת ה"רשת" שעובד הוא אצלם במשרתו, ויודיע מאשר הוסיף אומץ בעבודתו בקודש זו, שבדרך ממילא יתווסף גם כן ברכה והצלחה מהשם יתברך בעניינים הפרטיים שלו וכל בני ביתו שיחיו, ובפרט - בבריאות הנכונה... בנוגע לשאלתו אם אפשר

מכל המגמות. בנוסף לכך, עסק אבא במקצוע מיוחד של הכוונת והכשרת בחורים בוגרי ישיבת תומכי תמימים בקורס מזורז למורים, בחודשים של חופשת הקיץ, לקראת הוראה בבתי"ס של ה"רשת" ובמוסדות נוספים, במסגרת שרות ב"יישובי ספר" שהיה תחליף לשירות צבאי.

על דמותו של אבא כמחנך בחסד עליון ואיש נעים הליכות, יעידו - בין השאר - דברים שאמר בכנס בוגרים מר אליעזר פלג, - מבוגרי "בתי ספר למלאכה" בכפר חב"ד, - מחנך ותיק הנושא כיום במשרת המפקח הארצי מטעם משרד החינוך על הדרכת מחשבים בבתי הספר בארץ ישראל, וכך אמר מר פלג: "כמי שלמד כאן ומשמש היום מפקח על מורים, אני יכול להעיד בפה מלא כי עבודתכם החינוכית המסורה לאורך השנים, הנה סיפור הצלחה מרשים, אינני יודע מה אומרים לכם השמות ר' זלמן פלדמן, ר' שלום ליין או ר' ישעי' גופין, אבל לנו שמות אלה אומרים הרבה מאד. מחנכים אלה היו דמויות הוד לאמיתן, ורק הזכרת שמותיהם מעוררת בנו זכרונות וגעגועים. אכן, ה'בני היכלא' של שעות דמדומים בסעודה שלישית, יישארו חקוקים בזכרוננו לעד". • בגמ"ח אירגון הבוגרים בבית"ס למלאכה הקימו "קרן" על שמו של אבי ז"ל.

על הערכה שרחשו כלפיו תלמידיו, יעיד הסיפור הבא: בלכתנו ברחוב, ניגש לאבא תלמיד לשעבר שהיה סגן-אלוף בצנחנים, ואמר לו: "אתה המורה שלום?" אבא נרתע לרגע, אבל הוא הזכיר לו: "אתה זוכר שבבית"ס תמיד לחצת עלי לשמור ולקיים עוד מצוות? - חבל שלא לחצת עלי יותר, הייתי נראה היום יותר טוב..."

לקראת הימים הנוראים של תשכ"ב ביקר אבי לראשונה אצל הרבי, במסגרת ה"צ'רטר" [=טיסת שכר] שנסע לרבי זו הפעם השניה. לפני נסיעתו הגיע לביתנו הרה"ג ר' דוד חנוין שליט"א, מנהל ה"רשת", ושוחח עם אבי שעות ארוכות, כשאבי חזר מהרבי נודע לי במה היה הענין. מנהלי ה"רשת" ביקשו מאבי שיקבל מהרבי הדרכות מפורטות בקשר לעניני ה"רשת", למרות קשר המכתבים הרצוף עם הרבי בנושאי ה"רשת", הם רצו הוראות מפורטות שאפשר למסור פנים אל פנים. את המעמסה הזו הטילו על אבי שהיה מבורך- גם - בזכרון נפלא.

כשאבי היה אמור להיכנס ליחידות, כתב על פתק אחד את הנושאים שהנהלת ה"רשת" ביקשו ממנו לשאול, ועל פתק שני את הנושאים האישיים שלו. הגיעה השעה שלוש לפנות בוקר, והמזכיר ביקש לקצר - מי שיש לו שני

על ידי אנשי פדאיון שהסתתרו בפרדס הסמוך, אבי כבר ירד מהאוטובוס, ואילו חבריו נשארו בתוכו. חבריו של אבי סיפרו מאוחר יותר, שהאוטובוס פתח מיד בנסיעה מהירה כדי להימלט מהמקום, אבל אבי שכבר ירד ונשאר עם המרצחים, עשה עצמו כנופל וקורס תחתיו, כדי שמרצחי הפדאיון יהיו בטוחים שהעסק אתו גמור...

האוטובוס שהמשיך הלאה עצר בצריפין, והזעיק את כוחות הביטחון ממחנה הצבא, הכוחות שחשו למקום מיד, ספרו בשטח יותר משישים קליעים, אחד הקליעים סרט את מעילו, בנס אף אחד מהם לא פגע באבי. כאשר כתב אבי לרבי על הנס הזה, ענה לו הרבי במכתב מתשט"ו "שהצינור והכלים לכל זה היא עבודתו בקדש בחינוך ילדי ישראל על טהרת הקדש בבתי ספר אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש". אני זוכר שאותו לילה ישבנו הילדים וחיכינו בדאגה לאבא - שהיה אמור להגיע הביתה ולהדליק נרות חנוכה, - הגיע מאוחר מאד ועורר אותנו משנתנו, אבל הרווח שלנו היה שמאז נהג אבי לחלק לנו, ילדיו, מדי שנה דמי חנוכה באותו לילה, לזכר הנס.

אחרי סגירת מעברת זרנוגה, עבר אבי ז"ל לבית"ס חב"ד ביפו לבנים, שנפתח זה עתה בהנהלת הרה"ח ר' אורי בן-שחר.

בתקופת עבודתו בבית"ס חב"ד ביפו, היה אבי המורה גם של הכיתה המסיימת, ותלמידיו היו בגילאי בר מצוה. מדי שנה, לקראת הבר-מצוה, היו התלמידים כותבים מכתב לרבי, ומקבלים מהרבי מכתב ברכה.

במכתב משנת תשכ"ד כותב הרבי לאבי בענין חינוך הילדים שלמדו אצלו בכיתה ח' בבית"ס חב"ד ביפו: "כיון שעוד כמה וכמה חדשים לסיום שנת הלימודים - יש להכניס (בעיקר מצב-רוחם ושל הוריהם) לכניסה בתומכי תמימים או אחי-תמימים דראשון לציון וכיו"ב". ואכן, זכורני שאבי היה לוקח את תלמידיו כמה פעמים בסיום שנת הלימודים בבית"ס לשהות בשבתות בישיבה בלוד, ורבים מהם למדו אח"כ בישיבות, ובבית הספר למלאכה בכפר חב"ד.

לאחר כמה שנים שאבי היה מורה בבית"ס לבנים, הגיעו שוב מנהלי ה"רשת" אליו וביקשו ממנו לנהל את בית"ס-חב"ד ביפו לבנות. הלחץ שהפעילו עליו מכל הכיוונים עשה את שלו, והוא לקח על עצמו את התפקיד, לא לפני שקיבל את ברכתו והסכמתו של הרבי.

כל אותן שנים שימש אבי בשעות הערב גם כמורה לחסידות וחשבון בבית"ס למלאכה בכפר חב"ד, לתלמידים

פרוסה מה"טארט" (או שהביא מביתו), וברך עלי. (כנראה שלא ידע באם אפשר לסמוך על אופת ה"לעקאח"). שאלוהו אח"כ המסובים היתכן?! מונח לפניו "טארט" ו"לעקאח", והוא ברך וטעם מה"טארט"? ענה ר' פרץ "אינני נוהג לאכול "לעקאח", אלא בערב יו"כ". ומאז, הוסיף אבי, לא אכל יותר ר' פרץ "לעקאח", אלא בערב יו"כ.

אבי היה גם גבאי הממונה על אמירת מאמרי דא"ח בשבת ויו"ט בשעת רעוא דרעוין. הרב גרליק ז"ל ביקש ממנו שיהיה הממונה, כנראה שסיבת המינוי היא, - בכל פעם שאבי לא מצא מישהו שיאמר מאמר, או כאשר מישהו התחרט, - אמר בעצמו מאמר דא"ח. אני זוכר את אבי עסוק שעות ארוכות מדי שבת אחר הצהריים - אם בתפילה באריכות, או בהכנת מאמר דא"ח. כשאבא היה מגיע הביתה בשבת אחרי התפילה בשעה מוקדמת יחסית, ידענו שהיום הוא יאמר מאמר דא"ח, היינו גומרים סעודת שבת, ובידו כבר היה "ספר מאמרים" וכעבור שעתיים שלוש היה מאמר מוכן, שאמירתו ארכה חצי שעה לפחות.

זאת בנוסף לשיעור קבוע שהיה לו עם קבוצת בנות בוגרות מהכפר שבאו ללמוד בשבת אחה"צ, ומידי פעם היה מוסר שיעור גם לנשות הכפר בפרשת השבוע, פרקי אבות או בעניני דיומא.

בשלב מסויים היה אבי חבר בוועד החינוך של בית-הספר התיכון והסמינר "בית רבקה" בכפר חב"ד, אנשים היו באים ויוצאים מהבית בעניני צבור. מקרה אחד שזכור לי בהקשר זה: ב"בית רבקה" עבד פעם מורה מודרני שלימד את מקצוע פסיכולוגיה, הבנות היו חוזרות מבית-הספר ומספרות הבלים על אבולוציה ועל מליוני שנים...

זכורני שמנהל המוסד, הרה"ח ר' שמואל חפר שי, שהיה ידיד אישי של אבא ע"ה, קרא לאבי שיקשיב לאחד משיעוריו של אותו מורה ובהתאם לכך יקבע האם המורה הזה מתאים ללמד במוסד, ההאזנה לשיעור הביאה למסקנה שאכן החומר הנלמד אינו מתאים לרוחנו. מאחר שהרבי הורה אשר במצבים מעין אלו יש לנהוג בדרכי נועם, החליטו שישביר למורה שעליו להימנע מללמד נושאים אלה. המורה טען שהוא חייב ללמד את החומר הכלול בתוכנית הלימודים, ובעקבות זאת היו חייבים לשלוח אותו.

באחד ממכתביו של אבי אל הרבי, בקשר לספרים מסויימים הנלמדים במוסדותינו ואשר חלקים מהם אינם מתאימים לרוח החסידות, שאל את הרבי האם לתלוש מהספרים את הדפים המכילים חומר בלתי רצוי, או שיש

פתקים, שימסור פתק אחד; מי שיש לו פתק אחד - שימסור חצי מתוכנו. אבי, שכידוע היה צייתן, התיישב בבית-המדרש למעלה ב-770 כדי לשקול מחדש מה למסור לרבי. החליט אבי: את הבקשות האישיות, אפשר לכתוב לרבי תמיד, אבל מנהלי ה"רשת" הרי סומכים על התשובות שיביא מהרבי, גנו אפוא את הפתק הפרטי, ומסר לרבי רק את הפתק עם השאלות בעניני ה"רשת".

הרבי לקח מידינו את הפתק, ולאחר שקרא בו התחיל לענות לו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, לפי הסדר שכתב בפתק של הנושאים האישיים, הפתק שלא נמסר. בתחלה אבי התבלבל וחשב שאולי מסר לרבי בטעות את הפתק האישי, אך כשהתכופף מעבר לשולחנו של הרבי וראה שלא טעה, יצא מכליו וכבר לא היה מסוגל להתרכז בעניני היחידות כראוי.

את התשובות על הפתק בעניני ה"רשת", קיבל אבי בשעת ההתוועדות של יום שמחת תורה, כשהרבי אמר שיחה בנושאי חינוך. גם הפעם ענה הרבי לאבי על שאלותיו, בדיוק לפי הסדר שאבי כתב בפתק שלו. הפעם, מרוב התפעלות, אבי התעלף... היו צריכים להוציאו החוצה, להקיצו מעלפנו ואחר כך החזירוהו.

עיסוק נוסף היה לאבי ז"ל כאשר הרב של כפר חב"ד, הגרש"ז גרליק ע"ה, מינה את הרה"ח רפאל-נחמן הכהן כהן ואת אבי ז"ל, כחברים בוועדת "עושה שלום" (היו בכפר הרבה חקלאים, ומטבע הדברים התגלעו חילוקי דעות לגבי כמות התרנגולות וכדומה שכל תושב יקבל. תפקידם של הרב פאליע כהן ואבי היה אפוא לפשר להשכין שלום ביניהם.

מאז היותי ילד אני זוכר את השבתות של אבי ז"ל כימים גדושים במיוחד. אבא היה קם השכם בבוקר לשיעור קבוע בחסידות שהיה בביתנו עם מספר חברים מהכפר.

בלילות שבת הי' בדרך כלל מתמסר למשפחה, כאשר בנוסף לניגונים ודברי-תורה, הי' מספר סיפור, לרוב מ"ספר הזכרונות", ומ"ליקוטי דיבורים", לעיתים הי' מספר אודות אביו, סבו, או מישהוא ממשפחתו - רבני, גאוני - משפחת חן-ליין, כאשר הי' מספר אודות מי ממשפחתו, היו פניו קורנות, וזיק של אושר ניבט מעיניו, לדאבוני אינני זוכר את רוב הסיפורים בדייקנות לספרם, אך סיפור אחד נחקק בזיכרוני, ואולי בגלל (הלקח) מוסר השכל שבו, והסיפור הוא אמנם אודות "לעקאח", וכך סיפר אבי ז"ל: הי' זה כאשר הרה"ג החסיד ר' פרץ הוזמן למסיבה בעירו, נשות המקום אפו עוגות "טארט" ו"לעקאח" לכבוד האירוע. לקח ר' פרץ

המעיונות באופן של "ופרצת". תקופה קצרה לאחר מכן, החלו חסידי חב"ד לשבות בקיבוצים וישובי ספר, אחר כך התמסד המבצע באופן אשר במשך ימי השבוע היו יוצאים חסידים מהכפר לערבי הוויי. אבי ז"ל היה משתתף קבוע בפעולות אלו כמרצה, או בניהול שאלות ותשובות. הוא היה נואם בחדר עליון, פה מפיך מרגליות, בהרצאות, במהלך שאלות ותשובות, וכן מזמן לזמן בראיון לרדיו "קול ישראל". חוץ מהנסיעות התכופות, היה ביתנו פתוח לחברי קיבוצים ואנשי רוח שבאו לשבות ולשאוב אורה חסידית בכפר חב"ד, התארחו בביתנו, ורבים מהם התקרבו לדרך התורה והחסידות.

אבי נפטר בכ"ה ניסן תשכ"ח. ב"קרן המחנכים" שהוקמה לזכרם של עובדי ה"רשת", הקמנו קרן מיוחדת לעילוי נשמתו, מכספי הקרן מסייעים בהלוואות נוחות למורי ה"רשת" שעורכים שמחות משפחתיות וכדומה. ת.נ.צ.ב.ה

אמינו מרת פריידא ע"ה בת הרה"ח ר' אלתר אליעזר והרבנית מרת וויטל באשע ז"ל רוקח, נולדה ביום ב' דחג הפסח תרפ"ג ביערסלוב גליצ'י.

במלחמת העולם השני' כאשר הגרמנים ימ"ש כבשו את פולני' והתחלקו בשטחי' עם רוסי', נתנו לתושבי האיזור בו גרה, את האפשרות לבחור אם ברצונם לעבור לצד הרוסי או לצד הגרמני. הי' זה ביום השבת קודש ח' אדר ראשון ה'ת"ש. – אבי שכבר עבר את תלאות מלחמה הראשונה וסבל כבר אז נידודים ונתפס לשילוח לחזית ע"י הצבא הפולני, כפי שיצוין להלן, התבטא בפני בני משפחתו "עדיף להשאר פה" בפולני' בצד הגרמני (ולסבול) מאשר ללכת לכלי' רוחנית אצל הרוסים. אמה סברה שאולי בכל זאת עדיף לעבור לצד הרוסי, כי שם לפחות יש סיכוי טוב יותר להשאר בחיים. מבוקשו "להשאר פה" (בפולין) נתמלאה ובאותו מוצאי ש"ק, ט' אדר ראשון – מיד לאחר הבדלה – נדם לבו, ונפטר. סבתי וארבע מילדי' הצעירים יותר, ובהם אמי, דודתי ושני דודי עברו אמנם לצד הרוסי, הרוסים "שיכנו" אותם בביקתות עלובות ביערות, עברו את תלאות המלחמה, והקימו משפחות חסידיות. חמשת ילדי' (האחרים) הבוגרים יותר, "נשארו" תרתי משמע בפולני' אצל הגרמנים ימ"ש.

פתרון טוב יותר. הרבי ענה לאבי (את תוכן התשובה הזו שמעתי כשאבי חזר עליה בפני אחד המחנכים) שאם יתלשו את הדפים מהספר, הדבר עלול לגרות את סקרנותם של התלמידים שיתעניינו מדוע תלשו דפים אלו, והתוצאה תהיה שלא זו בלבד שלא הושגה המטרה אלא להיפך.

לכן הציע הרבי לא לתלוש את הדפים, אלא לדלג עליהם, ולהסביר לילדים כשם שנוסעים ממקום למקום, עוברים לפעמים דרך שוממה, ובדרך רואים גם כל מיני דברים מעניינים, ולא בכל מקום חייבים לעצור, משום שדברים מסויימים אינם מעניינים אותנו, לכן - יסבירו לתלמידים - המטרה אליה אנו מעוניינים להגיע בהישגינו הלימודיים, אינה מחייבת ללמוד את כל החומר שבספר, ואדרבה, סיים הרבי, התלמידים רק ישמחו על כך שדילגו כמה דפים.

במשך למעלה מעשר שנים היה אבא ז"ל "אחראי" על בטאון חב"ד, (קודמו של השבועון "כפר חב"ד" [שופרו של הרבי זי"ע]) מאז הגליון ה-8 (כי עד אז הי' מוגדר כ"פנימי" ולא הוצרך לאחראי) ומי"א ניסן תשט"ו, מופיע אבא כ"עורך אחראי" של הביטאון, והמשיך בכך עד הגליון שלפני אחרון, בתשכ"ח.

אבי הגיע ל"ביטאון", מאחר ובאותם ימים הוצאת ביטאון בארץ הי' משהו מיוחד, הנהלת צא"ח קיבלו תמורתו כסף. ובכן, בשנים הראשונות להתיישבות הורי ז"ל בכפר, התלבט אבי אם להתמסר לפיתוח המשק, (שגם בזה כמו בענין הבני' דלעיל, לא הי' לו – וכך גם לרוב תושבי הכפר – כל ידע) והרבי הביע את דעתו הק' שרצון רבותינו נשיאינו הוא שיעסקו בחינוך, ומאחר שיש לו כשרונות לכך, עליו לעשות את שליחותו ולהתמסר לחינוך.

כדי לקבל תקציב ממשד החינוך, היה צורך שהמורה יהיה בעל רקע חינוכי עם תעודת הוראה. הרבי בשעתו עודד מאוד את אבי להשתלם בחינוך, אבי אכן היה מהראשונים ממורי ה"רשת" שהשתלמו במגמת החינוך באוניברסיטה. אבי לא ביקר בכיתות הלימוד באוניברסיטה, אלא קיבל את חומר הלימודים הביתה באמצעות הדואר, והיה נבחן בצורה אקסטרנית, כך קיבל תואר בהוראה. זו הסיבה שאבי התבקש להיות "האחראי" על הביטאון.

בתשי"ב ייסד הרבי זי"ע את "צעירי אגודת חב"ד" בארה"ק ת"ו. חסידי חב"ד יצאו למבצעים שונים לפי הוראות הרבי, כאשר רוב הפעולות נעשו בקרבת מקום הפעילים, בהתועדות פורים תשח"י עורר הרבי להפיץ

יש לציין שהייתה זו מסירות נפש של ממש, שכן הצבא הודיע שכל מזון גולמי יועבר לאנשיו. לו הי' ר' יצחק הויזמן נתפס כמי שיש ברשותו מזון, הי' דינו נחרץ למוות.

להרה"ח ר' יצחק הויזמן ולרעייתו מרת דבורה לא נולדו ילדים שנים אחדות ודבורה הלכה מספר פעמים לאדמו"ר משינווא זצוק"ל כדי להתברך בזרע של קיימא. האדמו"ר הי' פוטר אותה בדברים, עד שבאחת הפעמים היא החלה בוכה ואמרה שלא תזוז עד אשר יובטח לה זרע של קיימא. אמר לה האדמו"ר זצוק"ל כי גדל כאן עץ שיש לו פירות קטנים ומי שמבקש לאכול מן הפירות מנענע את העץ. אם הפרי נופל סימן שהוא בשל וראוי לאכילה ואם הפירות אינם נופלים, סימן שעדיין בוטר הם ולא כדאי לקטוף מהם. האדמו"ר ביקש לרמוז לה שאין לבקש ילדים בכוח. הסבתא הבינה את הרמז ובכל זאת התעקשה. היא ענתה: "אף על פי כן". ברח אותה האדמו"ר משינווא זצ"ל והיא נפקדה וילדה בת, הלא היא הסבתא מרת ויטל באשע. כעבור שבע שנים ילדה בת נוספת ונפטרה בלידתה בעודה צעירה לימים.

הסבא הרה"ח ר' יצחק הויזמן נישא בזיווג שני ונולדו לו עוד 9 ילדים, שרובם נפטרו בגיל צעיר בחייו.

לסבא הי' חנות לממכר עורות והתפרסם כאדם אמיד ביותר, עד שהשתוללה שריפה בחנותו ונשאר נקי מכל נכסיו. אביו של הרה"ח ר' יצחק יעקב הויזמן, הרה"ח ר' שאול הויזמן מפשעמיש ואמו מרת רחל ליבא.

הרה"ח ר' שאול נפטר בגיל 72. אחרי פסח הוא ביקש ללבוש את הקיטל, הסבירו לו שעדיין יש זמן רב עד ר"ה, ואין צורך למהר לכבס ולגהץ את הקיטל. אך הוא שב וביקש להכין עבורו את הקיטל, זמן קצר אח"כ, נפטר לבית עולמו.

הרה"ח ר' אלתר אליעזר רוקח נולד לאביו הרה"ח ר' ישעיה שלום רוקח אדמו"ר מיענווא, ולאמו הרבנית נחמה שנפטרה בתקופת מלחמת העולם הראשונה ונטמנה ברוסי.

בניהם: הרה"ח ר' ישראל דוד הרב מקוטב הי"ד; הסבא הרה"ח ר' אלתר אליעזר ז"ל; והרה"ח ר' יהודה זינדל ז"ל; בנותיהם: חיי ומלכה הי"ד.

הרה"ח ר' אלתר אליעזר הי' חולה בגיל צעיר והוסיפו לו השם אלתר. הוא נישא בזיווג ראשון ונולדו לו שתי בנות.

בזמן מלחמת העולם הראשונה, חצה הרה"ח ר' אלתר אליעזר את גבול פולני בניסיון לברוח מאימת המלחמה, אך הוא נתפס על ידי אנשי הצבא, ורצו להעביר אותו לחזית בצרפת. הייתה זו החזית המסוכנת ביותר במלחמה, ומי שנשלח, לרוב לא חזר. הי' זה בייג בניסן, והוא שלח מברק

בשנת תש"ה בהסכם שנחתם בין בריה"מ ופולין, הורשו הנתונים הפולנים לחזור לארצם, וכך בחוזרם אל ארצם, נרשמו רבים מאנשי חב"ד כאזרחים פולניים, אם בזיוף דרכונים, או ע"י נישואים פיקטיביים. אבי נרשם לנישואים פיקטיביים עם אמי וכך קיבל דרכון והיתר "יציאה" מאחורי מסך הברזל הסובייטי, הגיעו לצכ"י - סיפר הרה"ג ר' שמחה בונם גרינברג ז"ל, דיין בפרעשבורג, אשר דרכונו "הפולני" של אבי שב וחזר לרוסיי שלושה פעמים הלךך ושוב - במסירות נפש בפועל ממש - כדי להוציא ולהציל עוד יהודים מרוסיי.

משם נסעו לפולין, ומשם למחנה המעבר פאקינג שבגרמניי וכאן בשלהי אלול תש"ו התחתנה עם אבי, גרו בגרמניי למעלה משנה, בה גם נולדה בתם הבכירה. משם נסעו לצרפת, וגרו מעל לשנה, וכאן נולד בנם הראשון (כותב שורות אלו). בסיון תש"ט עלו לארה"ק, ולאחר ששהו זמן מה במעברת אוהלים הגיעו לכפר חב"ד והיו מראשוני המתגיישים וממיסדי. נפטרה ט' תמוז ה'תש"ס ת.נ.צ.ב.ה יחוסה בקצרה של אמי ע"ה: מרת פריידא בת הרה"ח ר' אלתר אליעזר רוקח מיערסלוב והרבנית מרת ויטל באשע בת הרה"ח ר' יצחק יעקב הויזמן מפשעמיש. שם גר עד מלחמת העולם הראשונה ואח"כ עבר ליערסלוב. הי' חסיד של הרב משינאווע. ממונה על כולל גליצ'י לטובת רבי מאיר בעל הנס.

הרה"ח ר' יצחק יעקב הויזמן נודע כבעל חסד ובעל צדקה גדול וסיכן נפשו כדי להציל יהודים שנמלטו מחובת הצבא בתקופת מלחמת העולם הראשונה. הי' לו ארון שמאחוריו הי' חור מסתור בו החביא יהודים שנמלטו מחובת הגיוס לצבא. אומרים שהיו כ-40 מקומות מסתור בחדר זה.

בתקופת מלחמת העולם הראשונה, כאשר התגורר הרב הויזמן בפשעמיש, חנה הצבא בסמוך לעיר, והקצין הממונה על אספקת המזון לצבא גנב את כל האוכל שנשלח לחיילים, ולא היו לאנשי הצבא מה לאכול. אי לכך, הצטוו התושבים להעביר לצבא את כל המזון שברשותם. מידי יום סרקו החיילים רחוב אחר. הם עברו מבית לבית וערכו חיפוש אחר מזון. אך היהודים התחכמו לחיילים. הם הצליחו, בדרך לא דרך, לברר באיזה רחוב התקיים מידי יום החיפוש, ובאותו יום העבירו את כל המזון מרחוב זה לרחובות אחרים.

כיון שהעיר היתה במצור של חיילי האויב, הלכה אספקת המזון של התושבים, ולא רק של החיילים, והתדלדלה. ר' יצחק הויזמן מכר את הבית שלו וקנה תמורתו קרון רכבת מלא וגדוש באורז לטובת יהודי העיר. מידי יום הוא בישל אורז וחילק מן האורז המבושל ליהודים.

ואב לבת) לבין בתו של הרה"ח ר' יצחק יעקב הויזמן, הלא היא הסבתא מרת ויטל באשע.

מספר הרה"ח ר' אהרן רוקח מירושלים, ששמע מפי אביו הרב נפתלי רוקח ששמע מפי בעל המעשה: הגאון הצדיק ר' ישעי' שלום רוקח, רבה של וואנאוויטש (וכן ליטויסק וטורקא) הי' אדמו"ר למעט חסידים והביאו לפניו קוויטלאך. יהודי אחד, שהי' מחסידיו סיפר, שנקרא למשפט בעיר הגדולה אודות דיון על בעלות של יער. אותו יהודי הגיש לרב ישעי' שלום רוקח קוויטל ובו הזכיר את שמו להצלחה במשפט.

כיון שהי' בדרכו לבית המשפט, נשא עמו היהודי מזון רב, כי לרוב הי' בית המשפט דן ימים מרובים בדיונים מעין אלה. אבל הרב ישעי' שלום רוקח זצ"ל אמר לו שישאיר את המזון ויקח עמו רק מעט צידה לדרך, שכן, המשפט יסתיים בעז"ה במהירות. ואמנם, בדרך נס הסתיים המשפט במהירות ואותו יהודי שב לביתו לאחר זמן קצר ובפיו בשורות טובות. השופטים דנו לטובתו והוא זכה במשפט.

ומעט ביוגרפיה על הגאון הצדיק רבי ישעי' שלום רוקח רב של וואנאוויטש (לוטויסק וטורקא)
אביו: רבי אפרים זלמן רוקח מהורבישוב, בן רבי יהודה זונדל מאחאן, בן השר שלום מבעלזא זצוק"ל.

אמו: מרת פריידא בת ר' חנינא מאלינויב בן ר' יעקב ממילץ, וחתן דודו ר' אלעזר מדזייקוב בנו של הרה"ק ר' נפתלי מרופשיץ זצוק"ל.

חיבר את ספר "ילקוט ישר", (וספרים נוספים: 1) "מבשר שלום" על כל אותיות רבתות שבתנ"ך. (2) "משמיע ישועה" על אותיות זעירות, כאשר לחיבור זה זכה להסכמת הגאון האדיר רבי אליעזר דייטש רבה של באניהאד בעל "תבואות השדה". יש לציין כי הי' צעיר לימים כאשר חיבר ספר זה. (3) "דברי שלום" על התורה. (4) "חזון למועד" על המועדים. (5) "קנאת סופרים" על סבי דבי אתונא ועל ויכוחו של רבי יהושע בן חנני' עם הקיסר.

למרבית הצער, כל חיבוריו, מלבד "ילקוט ישר" אבדו בימי מלחמת העולם השני, לספר "ילקוט ישר", שנותר לפליטה יש הסכמת מרן מהר"א מבעלזא זצוק"ל ורבי פנחס מאוסטילא הי"ד וה"צור יעקב" מפרוביזנא זצ"ל.

כ"ק האדמו"ר מהר"י"ד מבעלזא זצוק"ל נהג בו חיבה יתירה והושיבו בראש הושלחן, סמוך אליו, בשעת עריכת ה"טיש".

לראצפערט אל אחיו הצעירים, יהודה זונדל ומשה, וביקשם להיכנס אל חדר קודשו של כ"ק מרן האדמו"ר מהר"י"ד מבעלזא ולהזכירו בקוויטל.

משה הי' אז בן 11 שנה ולמד עם הרב מבולגריא שהי' גם הוא צעיר לימים. האח הגדול יותר יהודה זונדל, למד עם האדמו"ר מסערט שהי' חתנו של מרן מהר"י"ד ושניהם כונו בבית האדמו"ר "שועסטער קינדער" (בני הדודים).

המברק הגיע לראצפערט בשעת לילה מאוחרת, לאחר בדיקת חמץ וכבר לא היו משמשים שיכניסו את הפתק למרן זצוק"ל. משה כתב בעצמו פתק ואחד המשמשים שהבחין בו אמר למרן זי"ע שאחד מבני הדודים מבקש להיכנס אליו. מרן זצוק"ל הזמינו להיכנס למרות שהשעה הייתה לאחר חצות לילה.

כשנכנס משה, קם הצדיק ממקומו ופסע בחדר אנה ואנה, כשהוא דבוק בשרעפים, עד שהילד נבהל מהמראה ולא הגיש את הקוויטל ולא אמר דבר.

מרן זי"ע, מבלי לראות את הפתק, שאלו איך קוראים לאחיו, מרוב אימה ובלבול ענה הילד 'יהודא זונדל'. שוב שאלו מרן איך קוראים לאחיך? ושוב ענה בטעות, וכך פעם ועוד פעם, עד שנזכר משה ותיקן את דבריו ואמר "אלתר אליעזר" ומרן זי"ע ברכו לשלום.

באותו לילה, ישן ר' אלתר אליעזר באוהל במחנה הצבא, כשמספר קצינים עברו בין החיילים. לפתע דחף אותו אחד הקצינים ושאלו מדוע יש לו זקן. השיב לו הסבא שהוא רבינר. שאלו הקצין: "מה מחפש רבינר בצבא?" - ענה לו שאבדו לו התעודות ולכן נלקח לצבא.

"לך הביתה ובבוקר תביא את התעודות", אמר הקצין. "אין לי תעודות. הן אבדו לי", טען ר' אלתר אליעזר. וכך החל דין ודברים בין השניים. הקצין אומר "תביא בעוד שבוע" והסבא עונה "אין לי". הקצין אומר "תביא בעוד חודש" והסבא עונה "אין לי".

לבסוף התרגו הקצין, סטר לסבא על לחיו ואמר לו שילך וישוב בעוד חצי שנה עם התעודות.

ר' אלתר אליעזר מצא עצמו באישון לילה בעיר לא מוכרת ולא ידע לאן לפנות. יהודי שפגש, המליץ לו ללכת למכניס האורחים המפורסם בשם ר' יצחק (איציה) הויזמן, בביתו אפשר לדפוק גם בערב פסח בשעת לילה מאוחרת.

ר' אלתר אליעזר התארח בביתו של הרה"ח ר' איציה הויזמן גם בליל הסדר, והוא נשא חן בעיני מארחו, וכך הסתיים השידוך בין הרה"ח ר' אלתר אליעזר (שהי' אלמן

שורות אחדות אודות סב סבה של אמא ע"ה, כ"ק האדמו"ר השר שלום מבעלז.

קודם שנעשה רבן של ישראל, נסע פעם הרבי מהר"ש מליובאוויץ, בנו של ה"צמח צדק", לחו"ל, ובא לבעלז, והתחפש לסוחר כדי שלא יכירוהו. בשבת, בשעת עריכת השלחן לשלש סעודות, בא לבית מדרשו של הצדיק רב שר שלום, ועמד בפניה מן הצד. בית המדרש היה מלא אנשים מפה אל פה, וכשהצדיק היה נכנס, והוא היה אז סגי-נהור, היו עושים לו דרך ישרה, מן הפתח עד השלחן, שלא יצטרך לנטות ימין או שמאל. הפעם כשנכנס הצדיק, התעכב מיד בכניסתו, עמד שעה קלה ואמר שמריח ריח טוב. ופנה מיד אל הצד שעמד מהר"ש, הלך והריח בדרכו, עד שהגיע אליו, אחזו בידו ואמר לו: "אברך! ממני אין מתחבאים", והולוכו אל מקומו. בדרך הילוכו חשבו חסידים אחדים שהצדיק, מחמת שאינו רואה, טעה, ואמרו לו:

- רבנו, יהודי סוחר הוא זה!

- נכון – השיב הצדיק – באמת

סוחר: כי טוב סחרה מכל סחורה.

(סיפורי חסידים, להרש"י ז"ל)

[השר שלום רוקח, הוא צאצא לר' אלעזר רוקח, מצאצאי משפחת מרגוליות, ומתייחסים לגזע המהרש"ל, כן מתייחסים הם לרש"י, ולבית דוד המלך ועוד חזון למועד.]

זכות גדולה נתגלגלה לידו, כשזכה לאגד הכתבים של השר שלום מבעלזא זצוק"ל. וכפי שהוא עצמו מציין בכתבים "כי יותר מ-40 שנה עבדתי עבודה תמה יומם ולילה לסדר דבריו הקדושים של כל הכתבי יד מכ"ק אדוני א"ז רשכבה"ג מופת הדור והדרו הרב שר שלום זצ"ל מבעלזא זי"ע וע"כ והגהתים מכל השיבוים שנפלו בו על ידי המעתיקים".

הדרך שבה נצלו הכתבים (שהובאו לדפוס בספר "מדבר קודש") היא מופלאה: כאשר הגיע בנו ר' משה רוקח לבקרו, ביקור שהתברר לאחר מכן כאחרון לפני המלחמה הנוראה, מסר לידיו את הכתבים ואמר לו שהוא חושש כי מלחמה גדולה ונוראה מתקרבת ויש להציל את הכתבים. לשאלת בנו מדוע אינו חושש לגורלו ענה: "אני נשאר עם כל אחינו בני ישראל".

בנו הרה"ח ישראל דוד אדמו"ר דק"טוב, נעקד על קידוש השם עם כל בני משפחתו.

בתו מלכה (בזו"ר) אשת ר' ישראל פינטר מדרוהוביטש. ובנו הרה"ח ר' אלתר אליעזר רוקח (אב האם מרת פרידא ע"ה) נפטרו בתחילת המלחמה. בניו הרה"ח ר' זונדל והרה"ח ר' משה ניצלו בזכות מגוריהם בעיר לונדון. (על פי ספר "מדבר קדש" בסוף ח"א בראשית). (בהכנת המידע אודות יחוסה של אמי ע"ה, עזרה לי בת דודתי מרת ח. הורביץ-דודוביץ, לבית רוקח)

הגאון החסיד הרב אלחנן ז"ל (לערך) 1777-1830 נולד לאביו
הר' מאיר שו"ב בשוטלאנד, - ב"ר אלחנן ז"ל חן - ולאמו שהייתה
ממשפחת בעל ה"סדרי טהרה", שעל הלכות נדה ומקוואות. משתלבת
בזו של המהר"ם א"ש בעל ה"פנים מאירות" (מנכדי הש"ך ז"ל)
שחוטבה מר' יוחנן הסנדלר מגזע דוד המלך ע"ה.

בניהם ובתם

הגאון החסיד הרב פרץ ז"ל אב"ד טשערניגאוו

מרת בתיה ז"ל

[שניאור] זלמן ז"ל

הגאון החסיד הרב פרץ, אב"ד טשערניגאוו 1797-1883

זוגתו בזוג שני מרת מרים ז"ל חן

בניהם ובתם

הגאון החסיד הרב מאיר (מזוו"ר) רב בטורופיץ

הרה"ח ר' משה לייב שו"ב בנעוול (ליין)

הרה"ח ר' אברהם אהרן ז"ל

הגאון החסיד חיים דוד צבי ז"ל (הרד"צ) אב"ד טשערניגאוו

מרת חנה ז"ל

[הרה"ח ר' אלחנן ז"ל]?

[... ..] ? (אומרים שהיו לר' פרץ שבעה ילדים)

הרה"ח ר' משה לייב ז"ל ליין שו"ב בנעוול (לערך) -1890

1820

בניהם ובתם

הרה"ח ר' אלחנן ז"ל

החסיד ר' חיים דוד ז"ל שו"ב דנעוול

הר' מנחם מענדל ז"ל

שינוי שם משפחתנו מ-חן ל-ליין, נובע מהעובדא – כך לפי המסורת מהדורות הקודמים – בצעירותו השתוללו החוטפים, חטפו ילדים יהודים מבית הוריהם, והיו שולחים אותם לעבודת הצבא, הם היו מתגלגלים ממקום למקום עד גיל עשרים שנה, ואז היו מכריחים אותם להמיר את דתם רח"ל, ואח"כ חוייבו לשרת בצבא עוד עשרים וחמש שנים. מרבית מילדי ישראל החטופים (הקנטוניסטים) אבדו לעמם, בשוכחם במשך השנים את צור מחצבתם, סב סבי משה לייב נחטף אף הוא (כשה' ילד, או נער), אך הוחזר תכף ומיד לביתו. הי' זה ת"ל עקב תנאים מסויימים בהם "לא חטפו" את הילדים, או החזירום. אין אנו יודעים בוודאות אם הי' זה ר' פרץ – אביו – של הילד, או אחיו הבכור – ר' מאיר – שפנה אל החוטפים וביקש על נפשו של משה לייב. הרעיון שעלה במוחם – בחסדי ה' – הוא שהציל את הילד. נאמר למושל המחוז אשר – משה לייב – החטוף אינו בן משפחת חן, אלא רק מאומץ על ידם. ביקש איפא המושל לראות את תעודת הלידה, כדי לוודא ששם משפחתו של משה לייב אינו חן, כשם משפחתם. האות ח (שהיא האות הראשונה) משם משפחתם נכתבת בשפה הרוסית ב-X, גירד- מחק איפא את ראשי ה-X מתעודת הלידה של משה לייב, התוצאה היתה

שהאות הפכה כעת ל-X, ובשפה הרוסית היא האות ל', וכך התקבל השם ליין – במקום חן.

שמעתי מספרים במשפחה, שסב אבינו ז"ל הר' חיים דוד – בנו של ר' משה לייב ז"ל – שהי' מה"יושבים" אצל כ"ק אדמו"ר המהר"ש, שאל פעם את אדמו"ר המהר"ש באם להחליף את שם משפחתו בחזרה ל-חן, שהוא שם משפחתם המקורי ומיוחס לגדולי ישראל מאז מאות שנים, ענה לו כ"ק אדמו"ר המהר"ש, אשר מאחר וע"י שם זה (ליין) נעשה נס והצלה לאביו, ימשיך גם הלאה לדבוק בשם המשפחה "ליין" כשם משפחתו.

החסיד ר' חיים דוד ז"ל שו"ב דנעוול (לערך) 1850 - 1939

זוגתו הרבנית מרת צבי' הי"ד ליין

בניהם ובתם

הגאון החסיד הרב יהושע הי"ד אב"ד בעשניקאוויטש

הרה"ח ר' מנחם מענדל הי"ד שו"ב בנעוול

זוגתו מרת רבקה רייזא הי"ד

מרת מלכה צפורה ע"ה

בעלה ר' יעקב ז"ל צינמאן

הגאון החסיד הרב יהושע הי"ד אב"ד בעשינקאוויט (לערך)

1881 -1941

זוגתו (בזוו"ר) הרבנית מרת מאשא ע"ה

זוגתו בזוג שני הרבנית מרת רישא הי"ד לייך

בניהם ובנותיהם

הרה"ת ר' אהרן לייב ז"ל (בזוו"ר)

פריידל ע"ה (בזוו"ר)

מרת גיטל (בזוו"ר) בעלה ר' משה הי"ד

מרת רבקה שתליט"א

הרה"ח הרה"ת ר' שלום דובער ז"ל

הנערה נעסע הי"ד

הילד פרץ הי"ד

הרה"ת ר' אהרן לייב זוגתו מרת דאבא רייזא ז"ל לייך

בניהם

הרה"ת ר' יחיאל מיכל שי'

הרה"ת ר' שלום דובער שי'

הרה"ת ר' חיים דוד שי'

הרה"ת ר' בן ציון שי'

הרה"ת ר' יחיאל מיכל זוגתו מרת דאניא שיחיו (לייך) רסקין

בניהם ובנותיהם

הרה"ת ר' אהרן לייב זוגתו מרת ראשא זעלדא ומשפחתם שיחיו

מרת גוטל בעלה הרה"ת ר' יעקב ישראל איידלמן ומשפחתם שיחיו

מרת מאשא בעלה הרה"ת ר' נחום מרקוביץ ומשפחתם שיחיו

הרה"ת ר' אברהם מנחם מענדל זוגתו מרת רבקה ומשפחתם שיחיו

מרת זעלדא בעלה הרה"ת ר' יקותיאל יצחק מאיר טרייטל ומשפחתם שיחיו

הת' הרב שלמה שלום שי'

הרה"ת ר' שלום דובער זוגתו מרת אסתר שיחיו (ליין) רסקין

בניהם ובנותיהם

הרה"ת אהרן לייב זוגתו מרת אסתר הדסה ומשפחתם שיחיו

מרת ברכה בעלה הרה"ת ר' נפתלי הרץ ריטשלער ומשפחתם שיחיו

מרת בת' חי' יענטע בעלה הרה"ת ר' שניאור זלמן קאמאר ומשפחתם שיחיו

מרת חנה בעלה הרה"ת ר' דוד איסר גרין ומשפחתם שיחיו

הרה"ת ר' יוסף יצחק זוגתו מרת דאבא צירל ומשפחתם שיחיו

הת' הרב שלמה שי'

מרת דאבא רייזא בעלה הרה"ת ר' יצחק רימלר ומשפחתם שיחיו

שיינא תחי'

הרה"ת ר' חיים דוד זוגתו מרת העניא סטישא שיחיו ליין

בנם ובנותיהם

מרת חנה בעלה הרה"ת ר' יוסף יצחק רוזנבלום ומשפחתם שיחיו

מרת בתי' חי' יענטא בעלה הרה"ת ר' מנחם מענדל קאלמנסון ומשפחתם שיחיו

הרה"ת ר' אהרן לייב זוגתו מרת פראדל אסתר ומשפחתם שיחיו

מרת שרה בעלה הרה"ת ר' מנחם מענדל אזימוב ומשפחתם שיחיו

מרת נחמה דינה בעלה הרה"ת ר' ישראל משה ראפאפארט ומשפחתם שיחיו

מרת דאבא רייזא בעלה הרה"ת ר' ישעיהו ישראל רובינשטיין שיחיו

מאשא תחי'

רבקה תחי'

הרה"ת ר' בן ציון זוגתו מרת בתי' שיחיו (ליין) רסקין

בניהם ובתם

הרה"ת ר' אהרן לייב זוגתו מרת שטערנא שרה ומשפחתם שיחיו

הרה"ת ר' יהושע זוגתו מרת זעלדא לאה ומשפחתם שיחיו

הרה"ת ר' שמואל זוגתו מרת נחמה דינה ומשפחתם שיחיו

הת' יוסף יצחק שי'

הת' יונתן שי'

דאדבא רייזא תחי'

מרת רבקה בעלה הרה"ת ר' שלום דובער שיחיו רסקין

בניהם ובנותיהם

הרה"ת ר' יהושע שי'

הרה"ת ר' שלמה שי'

מרת בתי חי' יענטא תחי'

מרת רישא תחי'

הרה"ת ר' יהושע זוגתו מרת העניא רבקה שיחיו רסקין

בניהם ובנותיהם

הרה"ת ר' שלמה זוגתו מרת חנה ומשפחתם שיחיו

מרת חנה בעלה הרה"ת ר' ישראל הרצוג ומשפחתם שיחיו

הרה"ת ר' זאב לייב זוגתו מרת שיינדל ומשפחתם שיחיו

הרה"ת ר' שמואל זוגתו מרת דבורה לאה שיחיו

הת' אליהו שי'

הת' יוסף יצחק שי'

הת' משה

הרה"ת ר' שלמה זוגתו מרת אסתר הדסה שיחיו רסקין

בניהם ובנותיהם

הרה"ת ר' יהושע זוגתו מרת מנוחה שיחיו

הרה"ת ר' יוסף יצחק זוגתו מרת נעכא דבורה ומשפחתם שיחיו

הרה"ת ר' מנחם מענדל זוגתו מרת חנה שיחיו

מרת מינה בעלה הרה"ת ר' מרדכי גרליק שיחיו

הת' שמואל שי'

הת' שניאור זלמן שי'

רישא תחי'

בתי' חי' יענטא תחי'

לוי שי'

ישראל שי'

מרת בתי' חי' יענטא בעלה הרה"ת ר' יוסף יצחק שיחיו קמינצקי

בניהם ובנותיהם

מרת רישא בעלה הרה"ת ר' נפתלי דייטש ומשפחתם שיחיו

מרת חנה בעלה הרה"ת ר' דן קריצ'בסקי ומשפחתם שיחיו

הת' משה זלמן שי'

הת' לוי שי'

הת' יהושע שי'

יהודית תחי'

ראובן שי'

דבורה תחי'

אברהם שי'

מרת רישא בעלה הרה"ת ר' שלמה שיחיו וישצקי

בניהם ובנותיהם

הת' הרב יהושע ב"ג שטערנא שרה שיחיו

מרת חנה בעלה הרה"ת ר' מנחם מענדל סודקביץ ומשפחתו שיחיו

הת' פנחס שי'

הת' מנחם מענדל שי'

הת' שניאור זלמן שי'

הת' שמואל שי'

סימא חסי' תחי'

משה שי'

הרה"ח הרה"ת ר' שלום דובער זוגתו מרת פריידא ז"ל לייך

בניהם ובנותיהם

מרת רישא תחי'

הרה"ת ר' אלתר אליעזר שי'

מרת שטערנא שרה תחי'

הרה"ת ר' יוסף יצחק שי'

מרת רבקה ע"ה

הרה"ת ר' יהושע שי'

מרת רישא בעלה הרה"ת ר' זאב יחזקאל הכהן שיחיו כ"ץ

בניהם ובנותיהם

הרה"ת ר' יוסף הכהן זוגתו מרת נחמה דינה ומשפחתם שיחיו

מרת חנה שיינדל בעלה הרה"ת ר' לוי יצחק וולף ומשפחתם שיחיו

מרת זעלדא רחל בעלה הרה"ת ר' מנחם מענדל הלל הכהן זרחי ומשפחתם שיחיו

מרת דבורה לאה בעלה הרה"ת ר' אברהם יהודא הלוי סאסקינד ומשפחתם שיחיו

שטערנא שרה ב"ג הת' הרב יוסף יצחק רעפסאן שיחיו

ברכה תחי'

חי' מושקא תחי'

רבקה תחי'

הת' משה פנחס הכהן שי'

הת' שלום דובער הכהן שי'

מינדל תחי'

הרה"ת ר' אלתר אליעזר זוגתו מרת חי' דבורה לאה שיחיו ליין

בניהם ובנותיהם

שטערנא שרה תחי'

הת' הרב שלום דובער שי'

הת' לוי יצחק שי'

הת' מנחם מענדל שי'

הת' פרץ שי'

מרת שטערנא שרה בעלה הרה"ת ר' ברוך שיחיו ווילהלם

בניהם ובנותיהם

הרה"ת ר' שלום דובער זוגתו מרת שיינא באשא ומשפחתם שיחיו

הרה"ת ר' יוסף יצחק זוגתו מרת מרים אסתר שיחיו

הרה"ת ר' לוי יצחק זוגתו מרת רבקה שיחיו

הת' מנחם מענדל שי'

חי' ביילא תחי'

הת' שניאור זלמן שי'

רישא תחי'

הרה"ת ר' יוסף יצחק זוגתו מרת רבקה נעמי שיחיו לייך

בניהם ובתם

מרת חנה ליבא בעלה הרה"ת ר' פנחס לו ומשפחתם שיחיו

הרה"ת ר' שלום דובער זוגתו מרת אסתר ומשפחתם שיחיו

הרה"ת ר' יעקב יהושע זוגתו מרת דבורה לאה ומשפחתם שיחיו

הת' תנחום זאב ב"ג מרים ברכה שיחיו

מרת רבקה ע"ה בעלה הרה"ת ר' יעקב משה שי' וואלבערג

בנם ובתם

דבורה הענא תחי'

שלום דובער שי'

הרה"ת ר' יהושע זוגתו מרת פייגא עטיל שיחיו לייך

בניהם

הת' שלום דובער שי'

הת' לוי יצחק שי'

מנחם מענדל שי'

סמל- דגל משפחת חן נמצאה בכריתים, השתמשו בזה במאה ה- 15 וה- 16. אך
קודמים במשפחה כבר השתמשו בו בקטלוגי, ספרד במאה ה-12.

מצבה משותפת של ר' שלמה בן משה בן שאלתיאל בן יצחק בן זרחיה חן-גרסיאן
ושל אחיו לוביל משנת ה'סי"ז (מהמוזיאון הלאומי בברצלונה, ספרד)

הר"ר מנחם מענדל ז"ל
בן החסיד ר' משה לייב ז"ל ליין

החסיד הר"ר מנחם מענדל ז"ל
בן החסיד הר"ר חיים דוד ז"ל ליין,
שו"ב דנעוול

הרה"ת ר' אהרן לייב ז"ל
בן הרה"ג הרה"ח הרב יהושע הי"ד ליין

החסיד הר"ר חיים דוד ז"ל
בן החסיד הר"ר משה לייב ז"ל ליין,
שו"ב דנעוול

הרה"ח הרה"ת ר' שלום דובער ז"ל
בן הרה"ג הרה"ח הרב יהושע הי"ד ליין